

msii
os.
uca

8

Ha 179

Hd. 3.

2

M. JACOBI THOMASII.
Orator. Prof. Publ.

ANNOTATIONES

In Philosophiam Practicam suam

continuis Tabellis

comprehensam.

*****

L I P S I Æ,

Impensis MAURITII GEORGII WEIDMANNI, Bibliop.

ANNO M DC LXXXIX.

M. JACOBI THOMASII
Ostion. Prof. Publ.

ANNOTATIONES

in Philosophiam Practicam suam

concernis Tabellis

compositam.

*****

L I P S I A

Impensis MAURITII GEORGI WEIDMANNI Bibliop.
ANNO M. DC. LXXXIX.

JUVANTE TRIUNO!

AD TAB. I.

De naturâ & constitutione Philosophiæ Practicæ.

ANNOTATIO I. ad lin. 6.

Vocatur ab Aristotele Politica.)

Ib. I. Nic. cap. 3. ubi ait, juvenem non esse idoneum auditorem τῆς πολιτικῆς, i. e. Philosophiæ Practicæ. Clarius adhuc Lib. I. magn. moral. cap. 1. non longè ab initio, ubi expressè statuit, doctrinam de moribus esse μέρος τῆς πολιτικῆς, partem Politicæ. Quo in loco quin Politica pro totâ Philosophiâ Practicâ sumi debeat, non est locus dubitationi. Hinc & Ethica illi est πολιτικὴ πῆξ, Lib. I. Nic. cap. 1. sub finem, & πολιτικὴ πῆξ τῆς ἡθικῆς. Vid. Dreierus Disp. Metaphys. p. 27. Et σκέψις de virtute, quam nemo dubitat Ethices esse propriam, dicitur esse τῆς πολιτικῆς, Lib. I. Nic. cap. 13.

ANNOT. II. ad lin. 7.

A Stoicis Ethica.)

Stoici Philosophiæ (realis) tres faciebant partes, Logicam, Physicam, Ethicam. Vid. Laertius In Zenone Cittico p. m. 276. Quæ divisio passim & ab aliis comprobata si sufficiens esse debet, necesse est dicamus, Ethicæ nomine totam intelligi Philosophiam practicam.

ANNOT. III. ad lin. 8.

Vocatur etiam ἡ πῆξ τῆς ἀνθρώπινæ φιλοσοφίας.)

Hinc ex aliquâ parte intelligitur Definitio veteris Philosophiæ, quæ inter alias ejusdem Definitiones passim habetur hæc: φιλοσοφία ἐστὶ γνῶσις θεῶν τε καὶ ἀνθρώπων πραγμάτων: Philosophia est scientia rerum Divinarum & humanarum. Eam Pythagoræ tribuit Anonymus quidam Scriptor Græcus Μεθὸς εἰς τὰς τρεῖς φιλοσοφίας editus à Camerario cum Archytæ δέκα λόγοις καὶ πολιτικῆς. Complectitur autem ea definitio simul divisionem quandam in partem theoreticam, quæ circa Divina, & practicam, quæ circa humana.

ANNOT. IV. ad lin. 10.

Quæri debet in totâ Philosophiâ Practicâ.)

Quæ enim de methodis Synthetica & Analytica, docentur, ad dispositionem totarum Disciplinarum pertinent. Vid. Zabarella Lib. II. de method. c. 20. p. 220.

ANNOT. V. ad lin. 11. 12.

Ethica considerat finem, Politica subiectum & media.)

No. 1. Duo hic expedienda: (1) An, (2) Quomodo Ethica & Politica (nonnulli tertio loco Oeconomicam addunt) differant ut pars & pars?

No. 1. Quod ad prius attinet, fuerunt, qui putarent differre eas non ut partes, sed ut species distinctas.

No. 3. Hæc opinio profecta est ex duobus erroribus: primò quod putarunt genus utriusque commune esse prudentiam, cujus illæ duæ sint species. Contra hoc nos ad Tab. XXIX. declarabimus, prudentiam esse speciem infimam. Non ergò potest secari in alias species, benè tamen in partes.

No. 4. Secundò quòd putarunt, hominem vitæ solitarie quidem institui ab Ethicâ, quam ideo & Monasticam appellaverunt, (quæquam alii putaverunt, Monasticam esse planè, peculiarem, & Aristoteli incognitam doctrinam, ab Ethicâ pariter & Politicâ atq; Oeconomicâ distinctam) sociæ verò à Politicâ. Ut autem hæ duæ vitæ specie differunt: sic putarunt specie quoq; differre illarum Disciplinas. Contra: falsum est, quòd Ethica, vel ulla Disciplina laudabilis instruat nos ad vitam solitariam, qualem quidem isti cogitatione comprehendebant. Nam solitaria vita est adversa naturæ, quippe quæ hominem esse voluit ζῶν πολιτικόν, Tab. XXXIX. [membr. 4. ac ne laudabilis quidem, si homo illam absque necessitate, aut miraculosâ vocatione, tanquam meritoriam aut DEO placentem

A 2

centem

centem, sibi eligat. Confer, quæ dicemus Annot. XXVI.

No. 5. Non ergò differunt Ethica & Politica tanquam *species* ejusdem generis, sed tanquam *partes* integrantes ejusdem totius, quod est Philosophia practica. Atque sic sensisse Aristotelem probatur non modò ex textu magn. moral. sub annotat. I. sed etiam ex transitione ab Ethicis ad Politicam cap. ult. Nic. ubi notatu digna sunt verba Philosophi, quum ait p. 449. *dicendum quoque esse de Republica, ὅπως ἢ περὶ τῶν ἀνθρώπων φιλοσοφία τελεωθῆναι, h. e. Philosophia Practica* (vid. annotat. III.) *perficiatur, consummetur, integretur.*

No. 6. Venio ad alterum ubi quæritur: *Quomodo ex ratione partis Ethica differat à Politica?*

No. 7. Communis plerorumque sententia est, quòd Ethica sit pars *generalis* seu *communis*, Politica verò *specialis* seu *propria*: illa videlicet hominem in genere, hæc in specie Regem, consiliarium, subditum, civem bonis moribus informans.

No. 8. Sed verior est sententia eorum, quos lin. 41 & 42 hujus folii cito, qui distinguunt Ethicam à Politicâ, ut partem agentem de *sine*, à parte agente de *subiecto* & *mediis*. Vide *Jasonem Denores* p. 88. de constitut. partium civil. philosoph. *Philosophiam Altorfinam* p. 507. *Piccartum* cap. XVIII. *Isagog.* in lection. Aristot. p. 116. *Wichelmannum* Disput. I. de philosoph (quam non nisi manuscriptam vidi) theor. 18. quibus adde *Dreierum* p. 27. Disput. *Metaphys.* *Nec alia mens fuit Averrois*, qui ideò Ethicam comparat parti medicinæ, quæ est de sanitate & ægritudine, Politicam verò parti,

quæ est effectiva sanitatis & destructiva ægritudinis ad cap. ult. Nic. p. m. 160. & Tract. I. in Platon. de Republ. p. m. 336.

No. 9. Potest autem eodem argumentò & vera sententia comprobari, & falsa convelli. Cum enim methodus Philosophiæ Practicæ sit *analytica*, quod passim conceditur: hæc verò à fine ad subiectum & media procedat, manifestum evadit, nostram sententiam, quæ partes Philosophiæ Practicæ ex visceribus methodi analyticæ eruit, approbandam esse; contrariam verò, quæ ab illa methodo abit in omnia diversa, improbandam. Quid enim methodo analyticæ cum parte generali & speciali, communi & propriâ?

ANNOT. VI. ad lin. 13.

Media sunt leges.)

Pro hac re considera cap. ult. Nic. Cæterum leges virtutis gratiâ esse conditas etiam Platonis scitum est Lib. I. de legibus fol. 773.

ANNOT. VII. ad lin. 15.

Tertiam Philosophiæ partem Oeconomicam.)

His pro annotatione erunt Tab. XXIX. lin. 48. 49. & Tab. XXXII. lin. 57. & seqq.

ANNOT. VIII. ad lin. 20.

Tanquam partem communem à propriâ.)

Repete annotationem V. no. 7. & seqq.

AD TAB. II.

De Ethicæ Naturâ & Constitutione.

ANNOT. IX. ad lin. 26.

Latine Philosophia moralis.)

ApuD Ciceronem de Fato ab initio.

ANNOT. X. ad lin. 36.

Vulgo duas Ethicæ partes.)

No. 1. Ut res tota melius intelligatur, historiam Philosophicam præmitto. Certum est, quòd Averroës Nicomachea quidem Aristotelis viderit, non autem Politica: unde in illa tantum, non etiam in hæc commentari potuit. Paginas ipsius Averroës è quibus probari hoc potest evidenter, citavimus annot. VI. sub fin. n. 8. Sed ejus hanc in rem verba memineris quærenda tibi fore in Autore ipso, Perperam ergò Piccartus Prolegomenis in Politica Aristotelis pag. 15. inter Interpretes Politicorum Aristotelis memorat Averroëm, neque hoc reperio apud Giphanium pag. 11. ad Politicam, quem ibi citat.

No. 2. Jam cum constet, primam operum Aristotelis versionem Latinam factam esse ex Arabico cum Commentariis Averroës, (vide Breviarium meum Ethicorum p. 106) quod hic Arabs non habuit, non potuit latine verti. Prima igitur illa versio Politicò Aristotelis opere caruit. Consule Dn. Conringium Introduct. in Polit. Aristot. p. 559.

No. 3. Jam quemadmodum probabile est, (conjecturas non jacto pro demonstrationibus,) hinc evenisse, ut in cursu secundum Aristotelem Philosophico Politica planè in hunc usque diem omittant Scholastici: ita indidem esse crediderim, quòd Ethicam habuerunt pro disciplinâ in se integrâ & completâ, præsertim cum postea, Libros etiam Politicorum nacti, viderent eos peculiari inscriptione gaudere.

No. 4. Hòc semel admisso consequens fuit, ut in Ethicâ quoque seorsim (per annot. IV.) quærent

rent methodum Analyticam procedentem à fine ad media.

No. 5. Atque hic plausibile fuit dicere, quòd virtutes *habituales* habeant se ad Summum Bonum ut media ad finem. Summum enim Bonum formaliter consistit in operationibus virtutis, quarum medium est virtus ipsa habitualis, cum omnis potentia ordinetur ad suum actum tanquam medium ad finem.

No. 6. Hinc nata est illis partitio Ethicæ in Tractatum de fine, *εὐδαιμονολογίαν*, & Tractatum de mediis, *ἀρετολογία*, tantò applausu ad nos usque derivata, ut ipse quoque sequutus illam fuerim quondam in Dispositione Breviarii Ethici.

No. 7. Verùm gravissimis rationibus inductus mutavi sententiam in his Tabellis. Est enim Ethica non Disciplina separata, sed pars Philosophiæ Practicæ à Politica minimè divellenda per annotat. V. num. 5.

No. 8. Habitum virtutis concedo medium esse ad beatitudinem: nego autem esse *tale medium*;

quale postulat methodus analytica in oppositione ad finem, & quale est, v. g. medicamentum respectu sanitatis. Vid. Wichelman. Disp. II. de Philosophia thes. 3. Includitur enim in ipsâ Definitione finis, quam respice Tab. V. lin. 28. & includitur non per modum medii ad finem, sed per modum conceptus determinantis seu restringentis verba præcedentia. Non enim quævis actio animæ rationalis est secundum virtutem acquisitam, qualis ibi intelligitur, sed quædam est secundum potentiam naturalem, quædam & secundum vitium.

No. 9. Itaque sic statuendum est potius, quicquid de virtutibus ab Aristotele sanè quam prolixè disputatur in Nicomacheis, eò tantum valere, ut explicetur accuratè Summi Boni Definitio. Igitur & post expositionem de virtute & connexis initiò cap. 6. Lib. X. Nic. redit ad Summum Bonum in eoque Nicomachea concludit, quod aliàs esset contra Methodum Analyticam, quæ facit circulum, nec uti à fine incipit, sic in eundem quoque desinit.

AD TAB. III.

De Bono hominis in genere.

ANNOT. XI. ad lin. 5.

Divisio Boni 1. in verum & apparens.)

HÆc Divisio est vocis æquivocæ. Apparens enim bonum reverà non bonum, sed malum est, quoniam apparentia hic sumitur cum exclusione veritatis.

No. 2. Bonum apparens etiam illud vocatur, quod si maximè habeat veram bonitatem, habet tamen simul admixtam malitiam majorem, ut propterea non eligatur à rectâ ratione: e. g. cibus sva-vis, sed insalubris; actio jucunda, sed turpis.

No. 3. Jam ut homo appetat bonum apparens h. e. verè malum, (licet non sub specie mali,) duabus è causis potest evenire; aut propter deceptionem facultatis cognoscentis, ut si quis cibum occultè venenatam ex ignorantia veneni appetat; aut propter depravationem appetitus, qui sciens fertur in bonum minus, conjunctum cum malo majore, ut si quis cibum sva-vem, sed insalubrem appetat.

ANNOT. XII. ad lin. 7.

Divisio Boni 2. in honestum, iucundum & utile.)

No. 1. Hæc est Divisio analogi. Fit enim id per se & per aliud tale.

No. 2. Bonum honestum à jucundo etiam sic potest distingvere: honestum (*jucundum*) est, quod appetitur ab homine ut homine (*animali*.)

No. 3. Membra hujus Divisionis semper differunt formaliter, sed non semper materialiter seu subjectivè. Potest enim dari exemplum rei, quæ simul utilis & jucunda & honesta est. E. g. assumptio moderata cibi salubris & saporis. Hæc enim jucunda est, quia cibi saporis; utilis, quia cibi salubris; honesta, quia moderata.

No. 4. Quia jucundum & volupe sunt synonyma, & verò præter voluptatem corporis, quæ homini ut animali competit, datur quoque voluptas animi (quæ hominem ut hominem afficit) per Tab. XXX. membr. 5. ideo vox Boni jucundi ad illas quoque animi voluptates extendi potest. Quo in sensu quomodo tamen adhuc possit bonum jucundum sic latè dictum distingui ab honesto, discas è Stahljo Tab. Metaph. XXII. Divisione Boni 2.

ANNOT. XIII. ad lin. 16. & seqq.

Divisio Boni 4. in internum & externum.)

No. 1. Bonum internum concipe, quod est intrâ essentiam hominis, externum, quod extra.

No. 2. Et quoniam essentia hominis duabus absoluitur partibus essentialibus, anima & corpore: inde bonum internum subdividitur in bonum animi & corporis.

A 3

No. 3.

No. 3. Quod autem bona corporis interdum comprehenduntur sub bonis externis, ut Tab. XXIII. in Definitione justitiæ, id ab illis fortasse primò factum est, qui putabant, corpus hominis non pertinere ad ejus essentiam, quum crederent solam animam esse hominem, ut Plato. Sed nos illorum stylo h. I. non utimur.

No. 4. Bona animi optimè dividuntur juxta Prædicamenta, ut fecimus in Tabulâ. Notari potest interim & Aristotelis divisio Lib. I. magn. moral. cap. 3. *Ἐν τῇ ψυχῇ ἀγαθὰ διέχονται εἰς τρία, εἰς φρόνησιν, εἰς ἀρετὴν, καὶ ἠδονήν.*

No. 5. Circa bona corporis observetur scitum Hugonis Grotii, etiam B. Hülsemanno approbatum cap. XX. Breviarii Theologici. Th. 10. p. m. 436. *vite moram, quæ spatium dat penitentia, inter bona corporis habere primum locum, & fundamentum esse aliorum bonorum ad corpus pertinentium.*

No. 6. Bona externa minimè omnium sunt in potestate nostrâ. Sunt enim vel ipsæ res extra essentiam hominis positæ: ut divitiæ (de quibus plura Tab. XLI. * 3.) amici, conjux, liberi; vel connotant certè relationem ad res nobis extrinsecas. Ita *Nobilitas* connotat relationem ad Parentes vel Majores certâ qualitate præditos; *Honor* ad honorantes; *Potentia civilis* ad alios, quorum voluntas dependet à nostrâ; *libertas* (de qua plura Tab. XXXVII. sub memb. 6.) ad alios cum negatione in nos domini conceptos; *Dominium & possessio* ad rem externam, cui dominamur, vel quam possidemus; *Pax* ad homines cum negatione status contra nos bellici conceptos; *Securitas* ad res externas conceptas cum negatione nocivitatæ respectu nostri.

ANNOT. XIV. ad lin. 36.

Ad divisionem Boni 5. * 1, 2.)

No. 1. Bonum morale & artificiale, quæ talia, differunt etiam ut honestum & utile vel jucundum: addidi jucundum, quia in rebus artificialibus interdum nihil spectamus ultra voluptatem, ut in pictura eleganti.

No. 2. Bonitas, tam moralis, quam artificialis, pro subjecto habet illud, quod est finis ultimus, illinc virtutis moralis, hinc artis cujusque. Est autem finis ultimus virtutis quidem *εὐεγεια*; artium verò aliarum *εὐεγεια*, aliarum *εργον* per theorema 3. hujus Tab.

No. 3. Juxta hæc de re artificialiter bona dicere solemus: *Opus laudat artificem.*

No. 4. Moralitas bonitas est in actione secundum virtutem moralem. Et quia hæc est habitus proæreticus, proæresis verò seu electio est actus voluntatis: ideò bonum morale dicitur habere bonitatem suam in voluntate operantis. Hinc illud: *Si desint vires, tamen est laudanda voluntas.*

No. 5. Jam quia voluntatis actus per se sunt interni, sensibusque impervii, & in humanis tamen judiciis de justitiâ & injustitiâ actionum, h. e. bo-

nitatem vel malitiâ earum morali pronuntiandum est; inde moralitas subdividi debet in *Ethicam & Politicam*.

No. 6. Voco hic *Ethicam* (ne quis pravam interpretationem vocum sibi fingat, (juxta quam Philosophi ethici intrinsicam actionum perfectionem intellectu metientes; voco *Politicam*, juxta quam judices Politici in foro humano, (quod ob defectum *ναρδιογνωσίας* cogitur esse contentum sensuum judiciorum,) de justo & injusto pronunciant. Vid. & Tab. X. lin. 21. & seqq.

No. 7. Et quia status naturalis intellectui, legalis censui est accommodatus per XXXIII. lin. 29. ideò moralitas ethica vocari quoque potest naturalis, & Politica legalis.

No. 8. Habuisse videtur hanc distinctionem in animo Tullius, quum scriberet Lib. III. offic. p. 65. *aliter leges (ad moralitatem Politicam intentæ) aliter Philosophi (ad ethicam) tollant astutias. Leges, quatenus manu tenere res possunt: Philosophi, quatenus ratione & intelligentiâ.* Quem locum Ciceronis profert etiam Grotius Lib. II. de jur. bell. cap. XII. §. 12. p. 214.

No. 9. A discrimine inter moralitatem Ethicam & Politicam est, quod Aristoteles fortitudinem civilem, quam ex Tab. XV. lin. 31. depinximus, negat esse veram, subaudi *ethicè*; quam sine dubio judicium humana haberent pro verissima sc. *politicè*.

No. 10. Atque hinc est, quod Politica bonitas moralis tranquillum reddit hominem in judicio humano, non autem statim etiam in foro conscientie philosophicæ.

ANNOT. XV. ad lin. 44.

Ad theorema. 2.)

Præstantius est in actu signato (1.) bonum *honestum* jucundum, quia appetitur à facultate nobiliore; (2.) *honestum & jucundum* utili, quia propter se appetuntur; (3.) *quod tantum propter se appetitur*, cæteris, quia quæ tale habet perfectionem puram absque admixta imperfectione; (4.) *bonum animi* bono corporis, quia perficit partem hominis nobiliorem; (5.) *bonum corporis* bono fortunæ, quia perficit hominem ab intra; (6.) *superveniens* naturali, quia habet se ad illud ut perficiens ad suum perficibile; (7.) *Theologicum* Philosophicò, tum quia provenit à lumine Gratiæ, quod est nobilius lumine naturæ: tum quia ducit hominem ad vitam æternam; (8.) *theoreticum* practicò, propter causas è Tab. VI. lin. 15. & seqq. intelligendas. (9.) *morale* artificiali, quia differt ab eo, ut honestum ab utili & jucundo per annot. XIV. num. 1.

ANNOT. XVI. ad lin. 48.

Ad theorema. 3.)

Hæc de re lege Lib. I. Nicom. c. 1. *Exempla artium, quæ in εὐεγεια tanquam sine quiescunt, sunt*

sunt saltatoria, equestris, nautica; quæ in æg- qui putant de essentia artis esse, ut post se opus re-
 γω externo, futoria, figulina, sartoria. Falluntur, linquat.

AD TAB. IV.

De Potentiis animæ humanæ.

ANNOT. XVII. ad lin. 2.

Ad membrum I.)

Doctrina de potentiis animæ pertinet ad *Physicam* per modum theoriæ, & quoad omnia scibilia; ad *Ethicam* verò per modum protheoriæ, & quoad ea tantum, quorum cognitio utilis est ad doctrinam moralem, exclusis inutilibus, quorum exemplum posui sub *. Cæterum hanc totam Tabulam melius intelliget, qui eam cum XXVIII. comparabit,

ANNOT. XVIII. ad lin. II.

De Sensibus externis.)

No. 1. pro usu ethico non incommodum videtur (mihi quidem) quinque sensibus addere sextum tactus veneri.

No. 2. Ita sensuum tres erunt *investigativi* objecti absentis, visus, auditus, odoratus; totidem *fruitivi* objecti presentis, gustus, tactus communis, & veneris. Voco absens (*præsens*) objectum, quod sensorium non tangit (*tangit*) contactu corporeo.

No. 3. Singulis sensibus suæ sunt voluptates, sed trium investigativorum (in se consideratorum, non vero quatenus sunt signa objectorum sensibus fruitivis percipiendorum,) hominibus propriæ, cæterorum communes cum brutis. Vide Gellium Lib. XIX. cap. 2. & quæ dicentur infra Annot. LXXXIV.

No. 4. Ex fruitivis tamen sensibus tactus communis datus esse animali videtur non tam ad persequendas voluptates, quam fugiendos dolores corporis positivos, (quid hi sint, docebitur Annot. LXXVII.) quales causantur à vulnere aliisque læsionibus, ex quibus ad mortem violentam gradus fieri potest.

No. 5. Gustus autem & tactus veneris ordinantur ad voluptatem sensitivam ex alimento & re venerea oriundam: quorum illud conservat individuum, hoc speciem.

No. 6. Hæc faciunt ad melius intelligendam Aristotelis de Fortitudine & Temperantia doctrinam. Fortitudo enim occupatur circa fugam dolorum tactu communi perceptibilem; Temperantia verò circa persequutionem voluptatum gustus & tactus veneri, quæ alias communiter vocantur voluptates corporis. Utraque verò circa objectum homini maximè ut animali bonum vel malum. Conf. Tab. XIII. *. 4.

ANNOT. XIX. ad lin. 15.

Speciem rei bonæ vel malæ.)

Intellige ejus, quod cadit sub cognitionem & appetitum hominis, ut est animal. Nam speciem boni, quod homini, ut homo est, convenit, elicit intellectus.

ANNOT. XX. ad lin. 16.

De appetitu concupiscibili & irascibili.)

No. 1. De discrimine horum appetituum tres sunt opiniones famosæ. *Prima* Picolominei grad. I. c. 13. quod bona pertinentia ad corpus, ut ea quæ gustum & tactum (venereum) afficiunt, item divitiæ respondeant appetitui concupiscendi, pertinentia verò magis ad animum, ut honor, gloria, victoria, appetitui irascendi. *Secunda* Scholasticorum, objectum appetitus concupiscibilis esse bonum & malum simpliciter; irascibilis verò eadem sub ratione ardui. *Tertia* Jasonis Denores p. 53. de constitut. Philos. civil. & Dn. Dürrii p. 68. Disp. Philos. moral. per concupiscibilem nos ferri in bonum, per irascibilem averti à malo.

No. 2. Ex his *prima* opinio est ad mentem Platonis, ut intelligis quodammodo ex Disputat. nostra I. de virtutibus cardinalibus Thes. 31. 32. 36. nec planè hinc abludit *secunda*. *Tertia* verò unice ad mentem Aristotelis, ut clariùs exposui Disputat. II. de virtut. cardinal. §. 17.

No. 3. Nos, qui sequimur Aristotelem, debuim⁹ hinc retinere tertiam expositionem, cujus illustrem usum aperient Tab. IX. membr. 3. & inde oriundum Tabulæ XIII. membrum 1. & Tab. XXVII. membr. 4.

No. 4. Et quia bonum & malum objectum est appetitus non modò sensitivi, sed etiam rationalis, h. e. voluntatis: transtulimus hanc distinctionem ad voluntatem quoque lin. 24. 25. Quod idem non faciunt Scholastici, inde est, quia bonum & malum hoc in argumento restringunt ad sola sensitiva.

ANNOT. XXI. ad lin. 36.

Ejus defectum corrigere potest.)

No. 1. E. g. errorem sensus, solem judicantis non majorem esse disco, corrigit intellectus; pravitatem appetitus sensitivi, cibum sævem, sed infalubrem appetentis, corrigit voluntas rectæ rationi obsecundans.

No. 2.

No.2. Addidi in *naturalibus & civilibus*: ne quis lumen intellectus naturale putet valere ad supernaturalia quoque fidei mysteria: aut vires liberi arbitrii nostri extendat ad bona quoque spiritualia.

ANNOT. XXII. ad lin. 45.

Comparatur imperio civili.)

No.1. Deprompta sunt hæc ex Aristot. I. Polit. 3. ubi animæ imperium in corpus *berili*, in appetitum *civili* vel *regio* comparat. Ciceroni contra illud *regio* simile est, hoc *berili*, in fragmento è III. de Republ. p. 37. edit fragmentor. Ciceronis Andree Patricii.

No.2. Sed hæc non pugnant. Omne enim simile est dissimile. Aristoteles repugnandi *potentiam* respexit, Cicero *actum*. In appetitu sensitivo & potentia est repugnandi rationis imperio, & actus sæpè. Nihil horum in locomotivâ. *Potentia* repugnandi libertas est quædam. Libertas autem competit civibus. Hi reguntur imperio civili. *Actus* repugnandi justis imperiis indicium est naturæ sequioris, qualis fervorum: at hi coërcentur imperio herili. Invenit ergo & Aristoteles causam, cur imperium compararet civili, & Cicero, cur herili.

ANNOT. XXIII. ad lin. 47.

Locomotivæ corporis.)

No.1. Intellectus perspicue similis est sensui, & voluntas appetitui. Locomotivæ vulgò nihil damus, quod respondeat in animâ rationali.

No.2. Juvabit tamen ad melius percipiendum Tabulæ XXVIII. punct. 12. & 16. item *.2. locomotivæ comparare illam intellectus facultatem (esto ea realiter non differat ab intellectu) secundum quam ad imperium rationis, ut pes jam movetur, jam quiescit, & si movetur, vel ad dextrum latus vel sinistrum: sic intellectus certæ rei speculationem continuet vel non; item desigat se in objecti alicujus bonitatem vel adhærentem malitiam. Vide infra Annot. XLVII. & quæ diximus cap. XLIX. Phys. n. 23. 38. 43. p. 270. 276. 278.

ANNOT. XXIV. ad lin. 51.

Affirmatio similis prosecutioni.)

Observavit Aristoteles Lib. VI. Nic. cap. 2. non longè ab initio. Sic autem explica: Sicut affirmatio (*negatio*) est compositio (*divisio*) subjecti cum convenienti (*à disconvenienti*) prædicato; sic profectio (*fuga*) est compositio (*divisio*) cupiditatis cum convenienti (*à disconvenienti*) objecto.

AD TAB. V.

De Definitione Summi Boni Humani.

ANNOT. XXV. ad lin. 14.

Ad Questionem an sit?

No. 1.

Intelligitur quæstio vi lineæ 8. de Summo Bono hujus vitæ, & hoc sensu etiam affirmatur. Dubitare tamen aliquis possit ex eo, quia nullus homo in hac vita habet virtutem perfectam i. e. perfectam sapientiam, (videmus enim hinc res divinas in ænigmate tantum I. Cor. XIII. 12.) vel perfectam prudentiam per Tab. XXIX. lin. 35.

No.2. Respondeo: nihil aliud probatur hoc argumentò, quam Summum Bonum non dari hac in vita extra ideam. Sufficit, quod datur interim (ut perfectus Orator, & elementum purum) in idea. Sumus enim hinc de essentia seu idea solliciti per lin. 33. quia oportet esse aliquam mensuram invariabilem, quam in sola ideaprehendimus.

No.3. Certò tamen modò datur in hac vita etiam Summum Bonum actu: quia datur sapientia & prudentia perfecta, si non absolutè, saltem comparatè. Habet enim distinctio Tab. XXVII. lin. 50. etiam hinc locum.

ANNOT. XXVI. ad lin. 18.

Idem est Summum Bonum hominis unius & civitatis.)

ταυτὸν ἐστὶν ἀγαθὸν ἐνὶ καὶ πόλει, I. Nic. 2. Notabis hoc contra eos, qui disputant, aliam esse hominis solitarii, aliam in societate constituti Beatitudinem, eoque putant dari etiam oportere peculiarem disciplinam Monasticam. Quorum quidem sententiæ jam supra contradiximus Annot. V. n. 4.

ANNOT. XXVII. ad lin. 28.

Ad Definitionem Summi Boni.)

No.1. Aristoteli Summum hominis Bonum est *operatio secundum virtutem* (notavi hinc aliquid annot. X. no. 8.) Intellexit autem haud dubiè operationem eam, quæ fit *in hac vita*. Rectè. Nam etsi varia solent objici: parata tamen ex Tabulâ nostrâ est responsio.

No.2. Objiciunt autem Novatores Antaristotelici 1. Summum Bonum non est actio virtutis, sed gloria DEI: 2. nec in hac vitâ, sed in æternâ.

No.3. Respondeo ad 1. ex lin. II. Summum Bonum

num hic sumi in conceptu non communi, sed proprio. Vel sic: nego actionem virtutis posse opponi tendentiæ ad gloriam DEI: nisi enim pro fine ultimo habeat Gloriam DEI, non est actio virtutis sed vitii. Quod autem lin. 1. diximus, Summum hominis bonum esse Deum, seu potius gloriam DEI, id interpretationem capite è dicendis annot. XXXIX. n. 2. & 3.

No. 4. Respondeo ad 2. ex lin. 6. nos cum Aristotele e ut Philosophi felicitati sumus de Summo Bono non Theologico, sed Philosophico. Peccaret Philosophia, si sumeret sibi partes Sacrae Theologiae. Neque merum naturæ lumen, quo solo Philosophia utitur, ducere nos potest ad vitam æternam. Quæ tamen Philosopho neganda non est, sed tantum distinguenda à vitâ seculi hujus tanquam subordinans à subordinatâ. An eam negaverit Aristoteles, quæstio historica est. Si non negavit bene; si negavit, absit ut illum in eo sequamur. Observa interim, posse Aristotelicam Definitionem ampliari ad Summum quoque Bonum æternæ vitæ, quod concedunt etiâ Theologi positum esse in visione DEI beatificâ. Ergo & in operatione secundum virtutem optimam, scilicet sapientiæ. Quæ sapientia acquisita sit, an infusa, hoc loco nihil refert.

No. 5. Est & alia objectio, sed valdè frivola: Actio secundum virtutem non expetitur propter se, sed propter hominem agentem ipsum. Ergo non est Summum Bonum. Respondeo ex lin. 17. non expetitur propter se tanquam finem δ , concedo; tanquam finem ξ nego. Adde quod hi duo fines δ & ξ non debent divelli, sed conjungi, tanquam unus integer finis cum Svarezio apud Stahlum parte I. Reg. pag. 234.

ANNOT. XXVIII. ad lin. 31.

In vitâ perfectâ.)

Vitam perfectam alii de maturâ ætate, alii, & magis opinor ad mentem Philosophi, de morâ quadam & continuatione vitæ exponunt. Utraque expositio existentiam Summi Boni tangit.

ANNOT. XXIX. ad lin. 35.

Nec eum determinant.)

Addidi hoc propter virtutem habitualement, de quâ annot. X. n. 8.

ANNOT. XXX. ad lin. 36.

Jam instrumenta, jam causas, &c.)

Bona commemorata sunt Summi Boni interdum 1. *instrumenta*, ut arma ad exercendam fortitudinem militarem; 2. *cause sine quibus non*, ut valetudo ad eandem fortitudinem; favor apud Principem ad beneficium pro amico impetrandum; potentiæ naturales & voluptates animi, cum quovis exercitio virtutis conjunctæ; 3. *ornamenta*, ut honor, pudicitia, juxta illud: *gratior est pulchro veniens à corpore virtus*; 4. *objecta materialia*, ut divitiæ respectu liberalitatis, magnificentiæ, justitiæ.

ANNOT. XXXI. ad lin. 39.

Respondeo utriusque.)

Eadem est sententia Piccolominei grad. IX. cap. 28. p. 84. & Gifanii ad J. Nic. 7. p. 55.

AD TAB. VI.

De Divisione Summi Boni.

ANNOT. XXXII. ad lin. 1.

Summi Boni humani partes.)

No. 1.

Partes, non species, voco cum Burgersdicio cap. IV. Philos. mor. §. 13. p. 4. quem vide & cap. III. §. 21. p. 41. & 42. Vult enim DEUS nos in hac vitâ & ipsi cultum præstare, & proximo officium. Unde & Decalogum suum tanquam actionum nostrarum regulam partitus est in duas Tabulas (similiter tanquam in partes non species) quarum prior ut more Philosophico loquamur, theoreticas quoque includit virtutes; posterior est practicarum. Theoretica enim Philosophia divinarum est rerum, Practica humanarum per annot. III.

No. 3. Qui commenti sunt vitam merè solitariam & speculativam quasi ordinariam & spe-

cie distinctam à practicâ, iis jam responsum est annot. V. n. 4.

No. 3. Quas no. 1. *theoreticas & practicas* virtutes vocavi, eas Neoterici ferè ut Timplerus p. 118. Eth. gener. distinguunt vocabulis *pietatis & probitatis*, inq; has duas velut species virtutem moralem primò dividunt, sicuti & Theologi Decalogum in duas Tabulas divisum vocant Legem Dei moralem.

No. 4. Quod pacto certum est, vocabulum virtutis *moralis* sic extendi, ut præter officia versus homines aut nos ipsos, in quibus solis strictus sensus continet, quem Tab. VII. secuti sumus, complectatur & cultum Deo immediatè debitum.

No. 5. Alia vocabuli hujus extensio est, cum Scholastici de quatuor virtutibus cardinalibus agentes prudentiam quoque cum subjectivè sit virtus intellectualis, objectivè tamen dicunt esse moralem.

B

No. 6.

No. 6. Quæ de verò DEI cultu moraliter præcipi possunt, indivulsò nexu coherent cum principe virtutum theoreticarum, sapientiâ. Neque enim verè amari DEUS potest, nisi rectè agnoscat, nec agnosci rectè, nisi verè ametur. Cumque optima illa verèque ad æternam cum DEO agendam vitam ducens pars sapientiæ revelata propria sit Theologorum, inde & his delegari solet accurata virtutum moralium ad immediatum DEI cultum pertinentium expositio.

ANNOT. XXXIII. ad lin. 2. 3.
Secundum virtutem optimam.)

No. 1. Quid optimæ virtutis nomine in Definitione Summi Boni intelligi debeat, mirifica est interpretum dissensio. Exponunt eam vel 1. de sapientiâ, vel 2. de prudentiâ, vel 3. de Justitiâ universali aut cumulo virtutum omnium moralium, vel 4. de fortitudine, vel 5. indeterminatè de quavis virtute, quâ quis excellat præ cæteris. Si quæ sunt plures expositiones, ad has reduci poterunt non incommodè.

No. 2. Ex his *prima & secunda* opinio calculum nostrum meruit ad eum modum, quem expressimus hîc in Tabulâ. In subjectis asteriscis (quos illustrabit Tab. XXIX. membr. 2.) fundamenta posuimus refellendi expositiones *reliquas*. Quibus errandi occasionem dedit præcipuè, quòd & Definitionem Summi Boni putaverunt exaudiendam esse de solo practico, & virtutis vocabulum in eâ positum de solis moralibus.

No. 3. De *quintâ* opinione adhuc in specie moneo, quod illa Definitionem Summi Boni traaxerit ad statum existentiae, cum ea rectius intelligatur de statu essentiae per lin. 33. Tab. præced.

ANNOT. XXXIV. ad lin. 15.

Beatitudo theoretica nobilior.)

No. 1. De præstantiâ theoreticæ vitæ super practicam multa sunt apud Scholasticos, qui huc trahunt illud etiam Christi Luc. X. 41. *Maria optimam partem elegit.* Ponunt enim typum esse theoreticæ vitæ Mariam, practicæ Martham. Possumus illorum inventis frui, dummodò meminerimus vitas illas duas non distraendas esse ut species sed conjungendas ut partes, per dicta annot. XXXII. no. 1. & 2.

No. 2. Quæ verò nos hæc de re tradidimus in Tabulâ, Aristoteli debentur ex cap. 7. & 8. Lib. X. Nic.

ANNOT. XXXV. ad lin. 31.

Notitia DEI naturalis & revelata.)

Differunt hæc duz notitiæ 1. *principiò*, quòd in naturali est lumen naturæ, in revelatâ lumen gratiæ. 2. *objectò*: naturalis (*revelata*) insinuat nobis tantum (*etiam*) cognitionem articulorum non meræ (*mere*) revelationis: e. g. DEUM esse unum in essentiâ, (*trinum in personis*.) 3. *usu*. Naturalis non potest Hominem perducere ad vitam æternam, potest revelata.

ANNOT. XXXVI. ad lin. 40.

Potestatem internam cum externa.)

Interna competit Ministris Ecclesiæ, & consistit in potestate docendi Verbum DEI, & administrandi Sacramenta: *externa* verò Magistratui Politico debita ponitur in Regalibus circa sacra.

AD TAB. VII.

De Natura Virtutis Moralis.

ANNOT. XXXVII. ad lin. 2.
Ad Homonymiam.)

Aliam æquivocationem pete ex annot. XXXII. no. 4. & 5.

ANNOT. XXXVIII. ad lin. 12.
In solo appetitu sensitivo.

No. 1. Ita sentiunt Piccolomineus grad. IV. cap. 3. & abreptus ab eo Jac. Martini p. 98. Ethic. Burgersdicius item. p. 117. Philos. Moral.

No. 2. Verùm hæc sententia periculosa est, quatenus occultè quodammodo patrocina-

relagianismo exaggeranti vires liberi arbitrii, & extenuanti labem peccati originalis. Quod peccatum quia Gentiles ignoraverunt, non mirum, si Aristotelis eadem fuit hac de questione opinio.

No. 3. Contrà sic argumentor: non modò sensitivus, sed etiam rationalis appetitus & quidem in civilibus quoque, post lapsum à naturâ *magis* ad malum propendet, quàm ad bonum. E. uterque indiget habitu reflectente ad bonum, qui nullus est alius, quàm Virtus moralis. Valet hæc sententia, etiam si ponas, voluntatem habere se in civilibus *equaliter* ad bonum & malum.

ANNOT.

ANNOT. XXXIX. ad lin. 21.

Summum malum practicum.)

No. 1. Ut Summum Bonum, sic & Summum malum ambigè dicitur: *absolutè, & alicui.*

No. 2. *Absolutè* Summum Bonum solus DEUS gloriosus: *absolutè* Summum Malum reverà nullum datur, nec dari potest, tametsi gentiles persuasi fuerunt, tale quid esse materiam primam DEO coeternam, sed ab eo independentem, & illi extremè contrariam. Qua de re vide, quæ diximus in Dilucidationibus Stahlianis Disput. VII. Reg. 4. no. 34.

No. 3. Summum Bonum *alicui*, & quidem homini est, quod Tab. V. definivimus & Tab. 6. divisimus in theoreticum & practicum. Actio nimirum secundum virtutem optimam, illinc theoreticam, hinc practicam.

No. 4. Unde vi contrarii sequitur, Summum Malum homini esse actionem secundum vitium pessimum, sive theoreticum, quod sapientiæ; sive practicum, quod prudentiæ opponitur. Ut adeò ipsum quoque sit duplex: theoreticum & practicum.

No. 5. Sapientiæ opponitur error habitualis de DEO, rebusque divinis, ut si quis putet (quod abhorret scribere calamus) DEUM esse injustum. Prudentiæ oppositum verlutia est, de qua Tab. XXXIX. in fine.

ANNOT. XL. ad lin. 23.

Mediocritas.)

No. 1. Aristotelis doctrina, quod differentia specifica virtutis moralis sit *mediocritas*, varios nacta est adversarios. Sed horum argumenta præcipua facile resolves ex asteriscis nostris, ubi prius observaveris, conclusiones earum esse *trium* generum. *Aut* enim concludunt, non omnem; *aut*, nullam virtutem esse mediocritatem; *aut*, si fatentur, omnem virtutem esse mediocritatem, negant tamen, mediocritatem esse differentiam specificam, & in locum ejus substituunt *τὴν ὀρθότητά, re*ctitudinem.

No. 2. Contra *primum* genus conclusionis notabimus aliquid annot. seq. no. 3. & 4. Cæterum pro eâ conclusione probandâ solent Justitiam objicere, quæ ex ipsius Aristotelis confessione unicum tantum habeat extremum, eoque non sit inter duo extrema mediocris. Respondeo ex * 2. Justitia non est mediocris, subjectivè concedo effectivè nego.

No. 3. Idem responderi posset illis etiam, qui, ut *secundam* conclusionem evincant, cæte-

tas quoque virtutes omnes ajunt uni tantum extremò opponi, non duobus e. g. liberalitatem avaritiæ soli, non etiam prodigalitati; huic enim opponi parsimoniam à liberalitate realiter distinctam. Verum ne hoc quidem concedendum illis est, duas hic esse distinctas realiter virtutes, quum unius ejusdemque opus sit disponere ad contradictoria per * 4 v. g. ad dandum, ubi opus est, & non dandum, ubi ratio dissuadet. Actus quidem contradictorios realiter inter se differre necesse est; sed non item talium actuum potentias (qualis est virtus habitualis,) ut patet exemplò voluntatis, quæ habet libertatem contradictionis Tab. IV. lin. 26. Et quidem hujus ipsius libertatis conservatrix est virtus, sicut è contratio vitium est ejusdem destructivum (Conf. Tab. X. in fine.) Unde simul intelligis, cur in virtute res procedat, ut duæ virtutes in unam coalescant, in vitio non procedat.

No. 4. Pro *tertiâ* conclusione urgere solent, negativum, quale quid est mediocritas, (quippe quæ significet negationem extremorum,) non esse formam specificam rei positivæ. Respondeo ex * 1. mediocritas virtutis potest hic, & debet etiam, exponi positivè. Virtus est mediocritas inter vitia, negativum quidem, si formale objecti species, participativum verò, si materiale per Tab. VIII. lin. 12. 13.

No. 5. Quod autem *ὀρθότητά* seu re^{ctitudinem} substituunt, sciendum, in vocabulis discrimen esse, in re nullum. Vult enim Aristoteles mediocritatem illam esse definitam ratione viri prudentis, *h. e.* re^{ctâ}. Hinc virtus illi est *ἐξίς κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον*. Lib. VI. Nic. Cap. 13. Et Lib. X. Cap. 8. ait: *τὸ ὀρθὸν τῶν ἡθικῶν κατὰ τὴν Φρόνησιν*. Quid autem sit *ὀρθότης* in virtute, explicat Lib. IV. Cap. 1. circa liberalitatem. *Liberalis; inquit. dabit honesti gratiâ, & ὀρθῶς, rectè: dabit enim & quibus oportet, & quantum, & quando, & sic in cæteris, qui re^{ctam} dandi rationem consequuntur, ὅσα ἔπειτα τῇ ὀρθῇ δόσει*. Quid hoc aliud est, quàm illa mediocritas, quam * 3. diximus pro circumstantiis sua dictamina variare?

No. 6. Imò verò mediocritatis vocabulum adhuc significantius est, * 5. Ex eo enim simul intelligitur, virtutem affectus non tollere penitus (Tab. VIII. lin. 24.) ut voluerunt postea Stoici, sed eos tantum revocare ad temperamentum seu mediocritatem. Quæ significatio non est in voce *ὀρθότητά*. Clamabant enim Stoici suam quoque *ἀπάθειαν* esse *ὀρθότητά*.

AD TAB. VIII.

De Objecto virtutis moralis.

ANNOT. XLI. ad lin. 5.

Affectus aliquis indifferens.

No. 1.

Ratio, cur materiale virtutis objectum sit affectus (quod de effectu dicimus, ad actionem quoque externam pertinet per lin. 7.) indifferens, est hæc: quia si affectus jam determinatus est ad Bonitatem moralem, e. g. amor honesti, hoc ipso complectitur etiam objecti formale: at nos solum materiale hic investigamus; sin autem ad malitiam moralem, ut invidia, non potest illa, quæ tali, induci formam bonitatis moralis: sicut invidia non potest fieri bona.

No. 2. Quod si maximè in objectum determinatæ jam moralitatis agere jubeatur virtus, non tamen cupiet in illud mediocritatem seu temperamentum aliquod introducere, sed illud aut planè tollere, si malum est, (exemplum suppedabit Tab. XVI. lin. 21. 24. 46.) aut in infinitum augere, si bonum est, v. g. amorem honesti. Atqui nos objectum materiale illud hic vocamus, in quod virtus formam mediocritatis inter nimium & parum consistentes introducere cogitat.

No. 3. E dictis intelliges, quid respondendum sit Hugoni Grotio in proleg. de jure bell. ut doctrinam Aristotelis de mediocritate virtutis everteret, post alia hoc etiam proferenti, quod recta ratio in quibusdam modum sequendum dicit, in quibusdam autem ad summa incitet. Nam

DEUM, inquit, *nimum colere possumus.* Etenim ut omittam exemplum hoc esse virtutis moralis laxiore sensu, quàm hic secundùm Aristotelem facimus, usurpatæ: (Vid annot. XXXII. no. 4.) Respondeo, cultus DEI actio est, non indifferens, sed moraliter bona & debita: quali Aristoteles nunquam voluit mediocritatem induci.

No. 4. Aliter adhuc responderi potest, si vocabulum divini cultus capias indifferenter: nam colere dicuntur & qui perverse colunt, vel ipso fatente Grotio. Enimverò jam dicemus, à pietate seu virtute colendi Deum reverà mediocritatem quærì, ut scilicet nec excedamus colendò Deum aliter, quàm Ipse voluit, nec deficiamus cultum Ejus negligendò. Quo pacto, extrema pietatis erunt in excessu superstitio, in defectu irreligiositas.

ANNOT. XLII. ad lin. 7.

Medium.)

Actiones externas hominis medium objectum voco inter internum & externum. Habent enim quasi punctum inchoans in homine, punctum finiens extra hominem. Vincentius Bellocensis Lib. I. speculi moralis part. III. distinct. 48. fol. m. 326. sic rem enunciat: *Operationes exteriores medie sunt quodammodo inter res exteriores, que sunt earum materia, & inter passiones interiores, que sunt earum principia.*

AD TAB. IX.

De Affectibus humanis.

ANNOT. XLIII. ad lin. 38.

Affentior Cl. Durrio.)

Quem vid pag. 67. Disp. Philos. mor. Sententiam autem meam sic expono, quia virtutis moralis, ut quæ pro subjecto habet voluntatem quoque, (per Tab. VII. lin. 9.) officium est frenare & appetitiones voluntatis: has ergò appetitiones affectuum vocabulò hic comprehendo, quod & infra facio Tab. XXVIII. punct. 11. & 15. Si quis hic dissentit, cum eo, dum rem ipsam teneo, de vocabulis non litigabo.

ANNOT. XLIV. ad lin. 45.

Jason Denores.)

De Constitut. civ. Philos. p. 55. Favet Definitio iræ apud Aristotelem Lib. I. de anima cap. I. *ὀργῆς ἀντιλυπῆσεως*, cupiditas doloris reponendi vel reponendi, ut virtutis Seneca Lib. I. de ira cap. 3. & Lactantius cap. 17. de ira DEI. Concupiscibilem autem affectum hic interpretare sensu non Platonis, sed Aristotelis, de quo annot. XX. no. 3. Stoici quoque iram subiciebant libidini teste Cicerone Lib. IV. Tuscul. p. 212. Et Hugo Grotius Lib. II. de jur. bell. cap. 20. §. 29. p. 307. Iracundiam completur sub appetitu ad bonum tendente.

AD

AD TAB. X.

De Actionibus humanis.

ANNOT. XLV. ad lin. 9.

Artificiales, quâ tales.)

E. g. actio pictoris eleganter imaginem ex arte pingentis, artificialiter bona est; moraliter, si in se spectetur, indifferens; per accidens tamen v. g. si actionem hanc suam alteri ex lege justitiæ commutativæ elocaverit, potest fieri moraliter quoque bona, si talem expatio imaginem debens, talem pingat; vel mala, si contra pactum pingat quid pro quo, v. g. captum, licet naturalissimè delineatum, pro angelo, vel contra.

ANNOT. XLVI. ad lin. 21.

Ut omnes circumstantie morales.

In his est & circumstantia finis seu potius intentionis ad certum finem, quæ intentio, quum in se sit actio interna, eamque ab extrâ callidi homines efficaciter dissimulare queant, idè ad Politicam moralitatem sæpè justitia intentionis non exigitur, ut in bello politicè justo. Plura vid. annot. XIV. no. 6. & seqq.

ANNOT. XLVII. ad lin. 30.

Et locomotiva.)

Locomotivam hic intellige non corporis modò, sed animi, de qua annot. XXIII. Distingue autem hanc locomotivam intellectus à potentiâ ejusdem cognoscitivâ. Differunt perinde ut potentia oculi locomotiva & visiva. Illa libera est, hæc naturalis seu necessaria; illa voluntatis imperio subiecta, hæc exempta.

ANNOT. XLVIII. ad lin. 37.

Sed non contra.)

E. g. actio locomotiva animi. Hæc sensibus obvia non est. Hinc quid aliî versent animò, vel cogitent, quamvis ipsi præsentés sint nobis, tamen non ita videre possumus, ut actiones eorum ex locomotivâ corporis prodeuntes.

ANNOT. XLIX. ad lin. 44.

Omissionis seu negativum.)

No. 1. Talis actus erat Luc. X. 31. 32. Sacerdotis & Levitæ prætereuntium & vulnerato nihil officii præstantium.

No. 2. In his actibus pura est negatio, si actum externum; non pura, si internum illum elicitum spectes. Qui & ipse negativus est quidem ratione objecti seu termini, positivus interim in se. Est enim, si accuratè loquimur, actus volendi non facere.

No. 3. Et hanc ob causam culpa (qua de re Grotius Lib. II. de jur. bel. I. cap. XVII §. 68. 10.) contrahi potest etiam non faciendò, h. e. volendò non facere: quod non esset, si, actus ille omni ex parte & in solidum esset negativus.

ANNOT. L. ad lin. 48.

Gradum Libertatis minimum.)

Vitiis enim habitualibus corrupti sunt suarum libidinum servi, non Domini. Appositè Augustinus Lib. VIII. Confess. cap. 5. *Ex voluntate perversâ facta est libido, & dum servitur libidini, facta est consuetudo, & dum consuetudini non resistitur, facta est necessitas.*

AD TAB. XI.

De Spontaneo & Invito.

ANNOT. LI. ad lin. 3.

Aliquid homini cum Brutis commune.)

Tale spontaneum est in actionibus eorum, qui non agunt per actum secundum voluntatis, sed vitam tantum animalis vivunt, ut infantes, furiosi, & qui ex affectu præcipitantie agunt, quem delineavimus Tab. XXVIII. puncto 4. & lin. 47. de quibus & Tab. XXVI. *. 5.

ANNOT. LII. ad lin. 10.

Principium primum morale.

Pro Commentario erit Tab. XXIII. * 3.

ANNOT. LIII. ad lin. 27.

Non judicatur causa sed comes.

Ignorantia vel causa est facti sine quâ non, vel comes tantum. Cùm causa (comes) est, habet se ad factum ut oris apertio ad actum loquendi (audienti;) sine oris enim apertione non loquimur, (bene tamen audimus.)

B 2

ANNOT.

ANNOT. LIV. ad lin. 29.

Ignorantia vincibilis.)

Vocatur & affectata theorem. §. hujus Tab. quia, qui sua facta per talem ignorantiam excusant, ii volunt ignorantes aut esse, aut saltem *videri*, *Esse*, ut illi, qui lectioni legum Academiae, in qua degunt, de industria se subtrahentes earum ignorantiam aperte querunt. *Videri* saltem, ut qui legis alicujus humanis mentibus naturaliter insculptae, vel circumstantiae certae moralis a se non ignoratae, inscitiam simulant.

ANNOT. LV. ad lin. 60.

Ad ultimam specificationem actus.)

Ut venator ille, de quo lin. 18. volebat caedem, sed non hominis.

ANNOT. LVI. ad lin. 63.

Saltem mediate.)

Homo enim talis volebat immediate ignorantiam. Mediate ergo & actum ab illa ignorantia utcumque dependentem Applicari haec possunt & ad actus summe ebriosorum, quid agant, nescientium, quum plane in statum brutorum se traderint. Hi si immediate volunt ebrietatem, rei quoque sunt aliquo saltem modo, in judicio ethico, eorum, quae hanc ebrietatem consequuntur. Qui enim consentit in periculum, consentit certo modo in effectum vel eventum periculi, juxta illud: *qui vult antecedens, vult etiam consequens.*

ANNOT. LVII. ad lin. 65.

Saltem habitus.)

No. 1. Sub habitu volendi comprehendo, ut amicitiam habitualement Tab. XXXI. lin. sic & habituale odium in aliquam personam, ut illius hominis, de quo lin. 45. in novercam.

No. 2. Et hic habitus volendi actionem, de qua jam sermo, facit spontaneam, quatenus ea consideratur adhuc ut praesens, etiam ante cognitionem erroris.

No. 3. Post eam vero cognitionem, accedente ipso volendi, vel complacendi actu, actus hic illam actionem magis adhuc tingit aliqua spontaneitate, vel hominem potius, si actio fuerit malitiae moralis capax. rerum facit, eo modo, quo quis aliena quoque peccata praeterita participare potest. Vid. Dilucidationes nostras Stahlianas ad Disput. V. Reg. 4. No. 2 1.

ANNOT. LVIII. ad lin. 66.

Quo magis sunt spontanea.)

Magis spontaneae actiones sunt 1. quae sunt spontaneae modo homini proprio, quae de re vide annot. LI. 2. quae non habent gradum aliquem spontanei & inviti intermedium. Hinc Lib. III. Nic. Cap. 12. ab initio, magis illa dicuntur spontanea esse, quae ex voluptate fiunt, quam quae ex dolore. Ex dolore enim quae fiunt, actiones mixtae sunt. Atque his si malae sunt, in foro saltem politico, non plane denegatur omnis venia.

AD TAB. XII.

De Principiis actionum humanarum.

ANNOT. LIX. ad lin. 5.

Repete Tab. X. lin. 40.)

Ceterum nota, non negari, quod ipsae quoque potentiae animae rationalis sint principia actionum externarum, sed de iis tamen hic agere propositi nostri non esse. Quod dici de illis in hanc rem potest, hauriatur e Tab. IV. Potentiae vero illae comparatione actuum interiorum, ut principiorum propinquorum, vocari possunt principia remota.

ANNOT. LX. ad lin. 10.

(Conscientia rei facta vel faciende.)

No. 1. Conscientia significat vel potentiam animae, vel actum, h. e. certam propositionem in mente formatam & ita h. l.

No. 2. Utroque modo sumta est vel rei facta (subaudi tantum) vel (etiam) faciende. Deprompsi hanc distinctionem ex Horneji Lib. III. Philos.

mor. Cap. IV. No. 3. p. 38. Illa vocari quoque potest singularium, haec universalium.

No. 3. Utriusque conscientiae opus spectatur in Syllogismo practico, quo homo sibi bene vel male conscius seipsum vel absolvit, vel damnat.

No. 4. Exemplum petamus a Caine fratricida. Cum eo sic agebat conscientia mala: *Quicumque fratrem occidit, ille peccat, & reus est supplicii. Tu Cain fratrem occidisti. E. Tu Cain peccavisti, & reus es supplicii.*

No. 5. In tali Syllogismo Major Propositio (*Minor & Conclusio*) semper est actus conscientiae universalium (*singularium*) ipsa quippe universalis (*singularis*.)

No. 6. Conscientia universalium sumta pro potentia, est habitus intellectus practici, versans circa discrimen honestorum & turpium in universalium, sive discrimen illud manifestetur in principiiis primis practicis, quorum habitus speciale nomine voca-

vocatur *συμπληρωσις*, sive in Conclusionibus, quæ inde possunt elici.

No. 7. Sumtam verò hanc conscientiam pro *actu* definivimus lin. 13. & sic nihil est aliud, quàm Propositio Major Syllogismi mentalis practici, cujus exemplum dedimus no. 4.

No. 8. Conscientia *singularium* sumta pro *potentiâ* est ipsa memoria intellectiva, restricta ad cujusque hominis facta moralia propria.

No. 9. Eadem conscientia sumta pro *actu* nihil aliud est, quàm minor Propositio, vel Conclusio Syllogismi, qualem modò memoravimus.

No. 10. Conscientiæ *universalium* officium est facta hominis cujusque moralis, futura quidem dirigere ad normam rectæ rationis, præterita verò judicare, sed utrumque in universali.

No. 11. Conscientiæ *singularium* officium est in singulari, sola facta præterita, si moraliter bona (*mala*) sunt, defendere (*accusare*) per Minorem Propositionem, & hominem ipsum absolvere à culpa (*condemnare*) per Conclusionem Syllogismi Practici.

No. 12. Juxta hæc dividitur talis conscientia singularium in *bonam*, quæ testimonium perhibet de facto morali præterito bono, & *malam*, quæ de malo tanquam de objecto suo.

No. 13. Itaque conscientia talis bona & mala vocatur *objectivè*. Adde & *effectivè*: bona enim conscientia parit rem bonam, voluptatem, (Tab. XXX. lin. 39.) mala rem malam, dolores & cruciatus animi.

No. 14. Interim utraque conscientia præsupponendò, quod testimonium ejus sit verum, *formaliter* bona est. Bonitas enim formalis cujusque Propositionis consistit in ejus veritate. Et hoc sensu in judiciis quoque testis verus & bonus Synonyma sunt, & vicissim falsus & malus.

No. 15. Similem in modum conscientia universalium dividitur *formaliter* & analogicè in bonam & malam, seu, quod idem est, veram & falsam, rectam & errantem. Vid. lin. 16. & seqq.

No. 16. His duabus speciebus vulgò tres alias addunt, conscientiam videlicet *probabilem*, *scrupulosam* & *dubiam*, simulque præsupponunt conscientiam *rectam* & *certainam* esse Synonyma.

No. 17. Verùm ut à *posteriori* incipiamus, *recta* & *certaina* conscientia perperam habentur pro Synonymis. Potest enim esse *recta*, quæ non est *certaina*, sed probabilis tantùm, ut si quis idiota subditus credat summæ potestati, etiam injustè agenti, non esse rebellandum, sed patiendam potius injuriam: non quòd possit hoc effatum ex suis principiis demonstrare, sed quòd assentiatur hominibus doctis hoc subinde inculcantibus.

No. 18. Quod ad *prius* verò attinet, sciendum, illam quinquemembrem divisionem esse simul & confusum chaos multarum divisionum, & membris quibusdam mutilam, ut patebit è dicendis. Etenim si membra illa omnia rectè volumus

explicare, à seque discernere, sic procedendum est.

No. 19. *Primò*. Actus conscientiæ universalium vel *positivus* est vel *negativus*. Positivum (*negativum*) voco, qui quæstionem propositam moralem affirmat vel negat (*nec affirmat nec negat, sed suum de ea judicium planè suspendit*). Et actus negativus est ille ipse, quem vocant conscientiam *dubiam*. Possit etiam vocari *suspensa*, & positivæ indere licebit nomen conscientiæ *decidentis*.

No. 20. *Secundò*. Decidens conscientia in ordine ad rem ipsam extra intellectum humanum subdividitur in *rectam* & *errantem* definitam à nobis in Tabella. Quæ duæ species quia differentiis contradictoriis separantur, tertiam non admittunt.

No. 21. *Tertiò*, aliâ ratione eadem conscientia decidens in ordine ad *modum intelligendi* & quidem æstimato à parte *principii* subdividitur in *certainam*, quæ oritur ex *scientiâ*, & *probabilem* seu opinativam, quæ ex opinione. Facient hûc quæ diximus no. 17. De probabili conscientia celebris hodie est illa, quam vocant, *Probabilissimi* controversia.

No. 22. *Quartò*, si verò ex parte *formæ* modus intelligendi æstimatur, conscientia decidens vel conjuncta est cum aliquo metu oppositi & vocatur *scrupulosa*; vel non conjuncta, & vocari potest *non-scrupulosa*.

No. 23. Plura de conscientiâ repetantur à Theologis casuistis. Unum adhuc addo: conscientia dubia similis est testi *nescienti*, recta verò, errans *falso*, certa *oculato*, probabilis *aurito*, scrupulosa *varianti*.

ANNOT. LXI. ad lin. 30.

(*Inefficacem.*)

Talis voluntas est impossibilem ut sic. Vid. Stahl. part. I. Disp. X. Reg. 3. 4. th. 8. seqq. sæpè etiam difficilem tantùm & laboriosum, sicut ignavi homines volunt quidem eruditionem, sed non item ejus instrumenta, labores & vigiliis.

ANNOT. LXII. ad lin. 46.

(*Extra potestatem deliberantis &c.*)

Illud &c. sic exple è præcedentibus; vel in cuius gratiam deliberatur.

ANNOT. LXIII. ad lin. 53.

(*Aristoteles Lib. III. Nicom.*)

No. 1. Fecit hoc Aristoteles capitibus prioribus quinque, singula videlicet è commemoratis singulis capitibus persequens, eo ordine, quem hîc expressimus.

No. 2. Quòd scopus Aristotelis ibi fuerit, definitionem virtutis declarare ex parte differentie *generice*, observatum & Gifanio p. 151. ad Nicom. & Goussier.

& Goclenio p. 17. Exercit. Ethic. & probatur ex ipsis definitionis visceribus cum exegefi Aristotelis comparata.

No. 3 In Definitione virtutis, quæ Lib. II. Nic. cap. 6. legitur, ad tria vertendus imprimis est animus. Definitor enim ea, quod sit 1. *habitus*, 2. *electivus*, 3. positus in *mediocritate*. Horum primum *genus* est, secundum differentia *generica*, tertium *specificum*. Ad generis declarationem pertinet cap. 5. dicti libri; ad differentia *specificam*, cap. 7. 8. 9. seu ultimum; ad differentia *genericam*, capita quinque priora Lib. III. ut diximus.

No. 4. Igitur hæc tria commemorat quoque in recapitulatione, quæ habetur prope finem cap. 5. ubi ait, dictum à se esse, ὅτι μεσοτήτες εἰσιν, (hoc est illud *tertium*,) καὶ ὅτι ἕξις, (hoc est *primum*,) & post pauca: ὅτι ἐφ' ἡμῶν, καὶ ἐκείνοι, quod referendum est ad *secundum* τῆς προαίρεσως seu *electionis* quippe quæ est aliquid οἰκειότατον τῇ ἀρετῇ, initio cap. 2. Lib. III. res virtuti conjunctissima, & definitur ibidem, quod sit ἐκείνον προεβλεβημένον spontaneum prædeliberatum. Quæ ipsa definitio, ut rectius intelligeretur, de *spontaneo* quoque & *deliberatione* seu *consultatione* agendum fuit. Et hæc tractatio ob argumenti affinitatem excurrit quoque ad doctrinam de *voluntate* & *libero arbitrio*.

No. 5. Quæ cum ita sint, nihil minus cogitavit Aristotel. in his capitibus initialibus Lib. III. quàm ut illa quinque consideraret sub eâ ratione, quæ sunt, vel haberi possunt, principia humanarum actionum. Id quod ulterius sic ostendi potest, quia cum vocabulum ἀρχῆς seu principii in i. l. quinque capitibus decies septies usurpet, nullibi tamen adhibuit illud ad significandum ullum ex istis quinque conceptibus, excepto solo actu voluntatis, qui ἀρχῆς nomine venit cap. 1. in Definitione spontanei (vid. Tab. XI. lin. 10.) quatenus

spontaneum restringitur ad id, quod homini est proprium.

No. 6. Ex eadem spontanei Definitione efficaciter probari potest, quod Aristoteles spontaneum saltem non consideraverit per modum principii, sed principiatum. *Spontaneum* enim, inquit, est *cujus principium est in agente*. Sanè id cuius est principium, quæ tale, non est principium, sed principiatum. Et verò per spontaneum intelligitur certa quædam actionis externæ species, Tab. X. * 2. actionem autem externam omnes habent pro principiato. Hujus ergo actionis differentia quædam, non principium efficiens, est spontaneum.

No. 7. Patet è dictis, qui fuerit scopus Aristotelis. Quem si sequi voluissemus, principium actionum spontaneorum potuissemus nominare non nisi unicum, primum nempe illud, actum voluntatis, sumtæ cum respectu ad finem & media simul; præsertim cum in hoc actu unice moralitas actionum quiescat, per annot. XIV. n. 4.

No. 8. Ut tamen condescenderemus qualitercunque receptæ doctrinæ, quatuorque principia numerarem, distinximus hunc actum ratione objecti in actus duos, unum circa finem, qui est *Voluntas* strictè dicta, alterum circa media, qui est *Electio*: hisque duobus præposuimus totidem actus intellectus, circa finem *conscientiam*, circa media *consultationem*.

No. 9. Porro quanquam ex his nihil Aristoteles egit de conscientia: de hac tamen egit Hornejus pag. 317. Phil. moral. occasione spontanei, quod ipsi est principium actionis, & Hornejum sequuti alii quidam, ut Cellarius.

No. 10. Verum rectius Iterus Lib. II. Synopses Phil. moral. cap. 3. §. 5. p. 56. excluso ex principiis spontaneo, quod ante ipsum jam & Stahlius fecerat Lib. II. Ethic. sect. 1. cap. 3. & 4. conscientiam substituit in ejus locum, quem sumus in Tabula hæc sequuti.

AD TAB. XIII.

De Divisione Virtutis Moralis.

ANNOT. LXIV. ad lin. 2.
Ut genus in species.)

No. 1.

Quari potest, an hæc prima Divisio virtutum fiat in species, an in partes? Respond. in species, si supponas, virtutes non esse connexas; in partes, si connexas: Quo è fundamento etiam annot. XXXIII. n. 1. definivimus, beatitudinem theoreticam & practicam deferre ut partes, non ut species, quia connecti debent non divelli in status separatos.

No. 2. Partes autem hic intellige *integrales*, li-

cet analogicè sic dictas, quales exhibebit & Tab. XLIX. lin. 10.

No. 3. Porro quia partes hæc integrales simul sunt *dissimulares*, nova quædam ratione ipsa hæc divisio in partes simul est in species, quatenus pars quævis dissimularis ab altera parte specie differt, quod & Galenus observavit Lib. VI. de decretis Hippocratis & Platonis cap. 12. Nimirum quia partes dissimulares tametsi connectuntur in toto, disjunguntur à se tamen per proprias essentias, quod in partibus similaribus non procedit.

No. 4. Vicissim quæ specie differunt, etiam si non connectuntur in eodem subjecto, vocari tamen

men solent partes, sed subiectivæ, quod & nos fecimus Tab. XXIV. lin. 18.

No. 5. Verùm quia tota hæc controversia theoretica est magis, quàm ad praxin scitu necessaria, non opus est, ut in eâ se quis angat. Ea propter Tabulâ dictâ lin. 10 promiscuè loqui volumus.

No. 6. Elegimus autem speciei hic potiùs nomen, quàm partis, quia solet in Definitionibus singularum virtutum specialibus poni locò generis virtus in casu recto: quod alias deberet poni in casu obliquo. De partibus enim integralibus dissimilaribus nomen totius non prædicatur propriè in casu recto.

ANNOT. LXV. ad lin. 3. & 4.

(Ab objecto præcipuè interno.)

Fundamenta quædam hujus prædivisionis jecimus Tab. VIII. theorem. 3. (quo refer & observationem Strigelii, de quâ in fine Tabulæ: locus autem Strigelii est pag. 126 & 137. ad Aristotel. Nicom.) & Tab. IX. Divis. I.

ANNOT. LXVI. ad lin. 21.

(Gradum dignitatis exilem.)

No. 1. Homileticæ virtutes, comparatione justitiæ & similiarum virtutum majoris momenti, sunt exiles, quia vitia iis contraria, modò non conjuncta sint cum vitiis gravioris subsellii, non reddunt hominem statim politicè malum seu improbum, pœnæque civili obnoxium.

No. 2. Nam neque leges civiles solent de virtutibus homileticis præcipere, sed hoc munus est alterius doctrinæ, quæ dat præcepta de civilitate morum. Hæc præcepta si quis violat, non improbus statim aut nequam vocatur, sed incivilis, aut barbarò vocabulò grobianus.

No. 3. Atque huc tendere videtur Aristoteles Lib. IV. Nicom. c. 7. p. 180. cujus judiciò jactator est potiùs *vanus* (*ματῆς*) quam *malus* (*κακός*.)

No. 4. Cæterum hinc est, quòd Strigelius pag. 216. & 217. ad Ethica Philippi, virtutes homileticas cæteris opponit tanquam non-necessariis; Jason verò Denores pag. 47. de constit. Phil. civil. ornamenta virtutum eas vocat potiùs, quàm virtutes.

ANNOT. LXVII. ad lin. 25.

(Moralium particularium.)

Notanter ita dico, ut excludam prudentiam, quæ non est *moralis*, & justitiam universalem, quæ non est virtus *particularis*, quarum utraque interrim annumeratur virtutibus cardinalibus.

ANNOT. LXVIII. ad lin. 30.

(Τὰ πρῶτα τῆς φύσεως.)

No. 1. Vocantur & *τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν*, latine *prima naturæ* apud Cicer. Lib. III. de finib. pag. 94.

qui & mox *initia*, item *principia naturæ*, alibi & aliter appellat.

No. 2. Neque enim horum infrequens est apud ipsum in libris Philosophicis mentio. Meminit ex eorum Augustinus Lib. XIX. de Civ. D. cap. 1. seqq. Gellius item Lib. XII. c. 5. Ex recentioribus inveni ea apud Camerarium p. 38. in Nicom. Lipsium Lib. II. manu duct. ad Stoicam Philosoph. Dissert. 18. Hugonem Grotium Lib. I. de jure Belli cap. 2. §. 1. p. 14. Seldenum de jure naturæ c. 1. & Hieron. Wolfium, quem citavi th. 18. Disput. de *Φιλανθία* lit. n. Puto autem appellationes illas primum prodiisse è scholâ Stoicorum.

No. 3. Per prima verò naturæ intellige illa bona, quæ homo naturaliter, ut *animal*, appetit, sive *positiva*, qualia sunt voluptates ex cibo, potu, venere, sanitas, vita: sive *privativa*, qualia sunt indolentia, incolumitas membrorum, evitatio vulneris & similia bona corporis & jucunda.

No. 4. Inde autem vocantur *prima naturæ*, quia prius homo vivit vitam animalis, quàm hominis.

No. 5. Ab his contra distinguntur ea bona, quæ hominì *ut hominì* expetenda sunt, qualia sunt honestum, & bona animi: ut virtutes, quæ licebit nobis appellere *secunda naturæ*, non dignitate, sic enim prima sunt, sed tempore, quo solent appeti.

No. 6. Cæterum ut intelligas, quomodo fortitudinem & temperantiam ad *τὰ πρῶτα τῆς φύσεως* retraxerit Aristoteles, observa, quicquid est moralium virtutum particularium, comprehendì posse nominibus Temperantiæ & Fortitudinis, si latè accipiantur: ut Temperantiæ sc. officium sit moderatio in prosequendis bonis: Fortitudinis autem in fugiendis malis. Hinc & Epictetus duobus præceptis omnem complexus est moralem doctrinam. *sustine*, (in malis per Fortitudinem) & *abstine* (in bonis per Temperantiam.) Ac tametsi Plato duas has Cardinales virtutes non separaverat his discriminibus, probabile tamen est id alios fecisse, etiam ante Aristotelem.

No. 7. Jam bona & mala hominì alia quàm tali, alia quatenus animali obijciuntur. Inter bona hominis *ut hominis* est, v. g. honor, cujus oppositum infamia fugitur ab homine. Unde & pudor, que in infamiæ timorem definiunt, est effectus hominì proprius. Bruta certè nihil pudet. Nimirum quia nec honorem appetunt, si proprie loquimur, imò ne divitias quidem.

No. 8. Quod si ergò quis ab objecto Temperantiæ ac Fortitudinis excludat bona ac mala hominis *ut hominis*, sicut Aristoteles fecit, is profectò virtutes illas censendus est restringere ad bona & mala hominis *ut animalis* h. e. ad *τὰ πρῶτα τῆς φύσεως*. Et hoc satis clarè facientem Aristotelem in materia Temperantiæ videbimus annotat. LXXXIII.

No. 9. Sed ut mens Philosophi adhuc clariùs pateat, observa Summum Bonum *animalis* sit *sic* puta,

C

puta, quod ab animali sub forma propriâ cognosci & appeti potest, esse positum in voluptatibus corporis positivis, & Summum Malum in doloribus corporis positivis, & inde oriundâ morte violentâ, ut quæ terribilium est terribilissimum, per annot. LXXVII. n. 5. Jam cum in his duobus nequaquam consistat hominis quoque ut hominis Summum Bonum & Malum, necesse est ut in eorum appetitione & fugâ fervet aliquod temperamentum, in eoque dictamini rectæ rationis obsecundet. Appetitionem ergo voluptatum corporearum moderatur Temperantia; fugam vero mortis violentæ, & quæ illi viam præparant, Fortitudo, sed utraque pressius accepta, quàm factum fuit à Veteribus. Cû his confer, quæ diximus annot. VIII. n. 4. seqq.

ANNOT. LXIX. ad lin. 31.

Cui soli Plato.)

Putat in doctrina de quatuor Virtutibus Cardinalibus.

ANNOT. LXX. ad lin. 38.

Non sufficit ratio magni & parvi.)

Sensus est: discrimen specificum inter Liberalitatem & Magnificentiam, ac similiter inter Modestiam & Magnanimitatem non potest firmiter probari ex eo, quod objecta earum, pecunia & honor, differant magno & parvo. Sequeretur enim aliàs pari modò potentias videndi (*numerandi*) montem (*numerum*) magnum & parvum specie differre, quod absurdum.

AD TAB. XIV.

Synopsis omnium virtutum & vitiorum moralium.

ANNOT. LXXI. ad lin. 4.

Excessui an defectui sit propior.)

Pro ut scilicet nomen ejus excessui vel defectui curavimus è regione poni.

ANNOT. LXXII. ad lin. 34.

Nomina peculiaria.)

No. 1. Conqueritur hæc de re Aristoteles frequentissimè in Ethicis, in primis plus vice simplici Lib. II. Nic. c. ult. ubi & jubet *ὀνοματοποιεῖν*, i. e. nomina facere nova vel potiùs. Veteribus novum sensum dare. Atque sic fecit ipse.

No. 2. Videtur autem hæc *ὀνοματοποιία* in Ethicâ Aristotelis tres habere modos.

No. 3. Quorum *primus* est, cum privationis alicujus nomen transfertur ad habitum moralem, ut cum *ἀναίδησις* vocatur ille, qui circa Temperantiam deficit.

No. 4. *Secundus*, cum vitii vocabulum transfertur ad virtutem, ut cum *Φιλοτιμία*, quæ apud Græcos vulgò ambitionem, h. e. vitium in appetendis honoribus excedens designat, significat ipsam quoque circa objectum illud mediocritatem. In sensum bonum etiam Paulus id vocabuli trahit, quum ait I. Thess. IV. v. II. *Φιλοτιμείθε ἡσυχάζειν καὶ πράσσειν τὰ ἴδια.*

No. 5. *Tertius* modus, cum nomen unius virtutis transfertur ad aliam, sive re sive solò conceptu

differentem. Quod ipsam quoque *trifariam* fieri, observes, 1. transferendò nomen generis ad speciem, quomodo *ἀλήθεια*, quæ in genere significat veritatem quamvis, usurpatur pro solâ veritate homileticâ. 2. transferendò nomen speciei vel quasi ad speciem, quomodo *Φιλία*, cum amicitiam propriè denotet, (quæ aut virtus quædam est, aut virtuti conjuncta Lib. VIII. Nic. c. 1. p. 316.) usurpatur pro comitate. 3. transferendò nomen quasi speciei ad genus, vel partis ad totum, quomodo Liberalitatem, quàm vulgò tantum in officio dandi, & quidem gratis, spectent, Philosophus trahit ad officium non dandi quoque, sed & accipiendi, & faciendorum sumtum, ut Tab. XVII. Annot. 88. intelligemus.

ANNOT. LXXIII. ad lin. 39.

Tametsi Liberalitati.

Opus fuit hæc observatione, ut specificatio virtutum ex objectis, quæ est in hac Tabula, concilietur cum specificatione Tabulæ præcedentis.

ANNOT. LXXIV. ad lin. ult.

Hominum perversè Φιλαύτων.)

Si comparentur sc. cum objecto singulis virtutibus proprio. Atque ita fecimus in singulis Tabulis specialibus sub membro mediocritatis. De *Φιλανθία* verò vide Tab. XXXI. membr. 4.

AD TAB. XV.

De Fortitudine.

ANNOT.

ANNOT. LXXV. ad lin. 4.

Et sic Aristoteles.

AGnovisse hoc videtur & Gassendus Lib. II. Ethic. c. 3. Tom. II. Oper. f. 765.

ANNOT. LXXVI. ad lin. 6.

Circa metum propriè sic dictum.)

No. 1. Metum hunc propriè dictum declarant ea, quæ postea lin. 10. & 21. proferuntur, quibus jungit, quæ diximus, annot. XVIII. n. 4. & 6. & annot. LXVIII. n. 9. & 10. Atque in his omnibus præcipuè notanda venit distinctio inter id, quod metuit homo *ut animal*, & *ut homo*.

No. 2. Eam sic effert Philosophus Lib. III. Eudemior, c. 1. cum dicit, formidabilia quædam esse simpliciter (*ἀπλῶς*), quædam alicui (*τινι*): priora mox etiam vocat *τὴ τῆ ἀνθρώπινη φύσει φοβερὰ*, formidabilia naturæ humanæ, puta non quatenus humana est, sed quatenus animalis. Nam & hæc in omnibus hominibus est eadem. Hujus autem generis formidabilia sunt proprium fortitudinis objectum. His opponuntur formidabilia non omni homini, sed alicui, qualia sunt dedecus, paupertas & similia. Nec enim ea metuit homo quatenus est animal, sed quatenus sic vel aliter moratus. Itaque alius ea metuit, alius non metuit; ut paupertatem, cujus metus sollicitat avarum, prodigum non sollicitat.

ANNOT. LXXVII. ad lin. 12.

Dolorem positivum.)

No. 1. Distinctio inter dolorem positivum & privativum notanda est, ut Fortitudo eò melius possit distingui à Temperantiâ, quæ & ipsa versari dicitur circa dolorem, sed privativum Tab. seq. lin. 25.

No. 2. Licebit autem dolorem positivum in genere definire, qui nascitur è rei molestæ præsentia: & privativum, qui è rei jucundæ absentia.

No. 3. Similem in modum possis & voluptatem distinguere in positivam & privativam; ut illa sit, quam rei jucundæ præsentia; hæc, quam molestæ rei absentia; gignit. Conf. annot. LXVIII. n. 3.

ANNOT. LXXVIII. ad lin. 18.

Mortem terribilium terribilissimum.)

No. 1. Passim decantatum est illud Aristotelis Lib. III. Nic. c. 6. p. 119. *Φοβερώτατον ὁ θάνατος*. Sed hoc, ut rectè intelligatur, cautionibus suis munendum est.

No. 2. Limita ergò primò ex parte prædicati: mors est terribilissimum inter ea, quæ sunt homini formidabilia *ut animal*, per annot. LXXVI. no. 2.

No. 3. Plane ergò ineptus fuit Monachus ille

de quo Wesselus Gronigenis Tractat. de Providentiâ Dei p. 724. Oper. edit. Amstelodam. Anno 1617. hunc in modum scribit: *Frater Johannes Aquisgrani tam plenis & immoderatis verbis auxit illius (mortis) dolorem, ut suo mendacio resuscitatum induceret, asserentem, se malle omnem purgatorii pœnam, imò omnem inferni pœnam usque in novissimum diem perferre, quàm denuò mori.* Confudit ille formidabilia animalis cum formidabilibus homini.

No. 4. Cæterum hæc eadem distinctio ipsi quoque Wesselo est opponenda, qui dictò loco p. 725. negat simpliciter verum esse, quod de morte diximus. *Nam, inquit, unicuique sui amoris jactura terribilissima est: avaro pecuniæ, ambitioso gloriæ jactura, crudeli potentia, sapienti sapientiæ jactura.* Tales enim jacturæ omnes formidabiles sunt homini, *ut homini*, non ut animali; formidabiles aliquibus, non toti humanæ naturæ.

No. 5. Limita secundo ex parte subjecti, de morte non quavis, sed violenta: qualis est bellica. Mors enim naturalis sine dolore est, uti probant Conimbricenses ad Lib. II. de generat & corrupt. c. 10. q. 1. art. 3. p. 485. *Neque verisimile est* (inquit Wilhelmus Parisiensis Tractatu cur DEUS Homo Tom. II. Oper. f. m. 74.) *naturam brutalem invitam atque repugnantem mortem accipere, nisi fortè violenta sit ei illata, sed si senio & naturali resolutione adveniat, omninò eam nihil molesti habere verisimile est.* Conf. quæ diximus annot. LXVIII. no. 9.

ANNOT. LXXIX. ad lin. 29.

Sicut cujuscumque virtutis vera.)

No. 1. Divisio virtutis in veram & apparentem, quam ex III. Nic. 8. soli Fortitudini hic applicuimus, haud dubiè cadit in cæteras virtutes omnes.

No. 2. Veram autem Fortitudinem ab apparente distinguunt non externa actiones, hæ enim utrobique similimæ esse possunt, & hoc ipso faciunt illam apparentiam; sed interna, ac maximè intentio plena voluntatis in finem ultimum.

No. 3. Quem si animus veram honestatem proponit, vera virtus est; sin quid aliud præter honestatem, puta gloriam, lucrum, aut quid tale; aut ne plenâ quidem voluntate operatur: non vera, sed apparens, inforò sc. Ethicò. Vid. annot. XIV. n. 9.

No. 4. Cæterum quod in Fortitudine prævit Aristoteles, id Scholastici in abstinentiâ quoque, quæ Temperantiæ species est, imitati sunt. Distinctionem ejus in veram & apparentem hic versic. exhibet:

Abstinet ager, agens, cupidus, gula, simia, virtus.

No. 5. Eum sic interpretatur Pelbartus de Themesvar Serm. 7. Quadragesimali. Expone: *abstinet ager*, vel qui non potest comedere, vel propter medicinam; *agens*, qui non habet; *cupidus*, qui non vult expendere; *gula*, ut post avidius comedat; *simia*, i. e. hypocrita, ut laudetur; *virtus*

C 2

i. e

i. e. virtuosus, ut mereatur. Rescè cætera, & ad mentem Aristotelis Lib. I. magnor. moral. c. 22. malè hoc ultimum & planè ex more Pontificio- rum, qui virtutibus suis cœlum mercari cupiunt. Vera virtus non mercede ducitur, sed purò amore DEI h. e. non utili, sed honesto.

AD TAB. XVI. De Temperantia

ANNOT. LXXX. ad lin. 2.

Ad Homonymiam.)

Confule annotat. LXVIII. no. 6. seqq.

ANNOT. LXXXI. ad lin. 6.

Gustu & tactu venereo.)

No. 1. Vid. ibid. & annot. XVIII. no. 6.

No. 2. Quòd autem *tactus* nomine in Definitione Temperantiæ solum venereum intellectum voluerit Aristoteles, clarissimè docent verba ultima cap. 10 Lib. III. Nic. cum ait: *Non enim intemperantis hominis tactus per totum corpus sparsus est, sed quibusdam partibus circumscribitur, p. 135.*

ANNOT. LXXXII. ad lin. 9.

Per unitatem objecti.)

No. 1. Quia virtutes specificantur objectis materialibus per theor. 1. & 2. Tab. VIII. ideò & unitatem suam quælibet virtus accipit ab unitate objecti.

No. 2. Jam cum objecta Temperantiæ specialissima tria sint, unde & in totidem specialissimas species dirimemus eam membro IV. hujus Tab. (v. & Tab. XIII. *. 6.) ut nihilominus ipsa retineat rationem justæ speciei, saltem intermediæ, à tribus illis objectis abstrahenda est communis natura.

No. 3. Id ita fiet non incommodè, si dicas objectum Temperantiæ esse voluptatem *tactus in corporis parte determinatâ tantum se exerentis*. Per hæc enim distinguitur ista voluptas à reliquorum sensuum omnium voluptatibus. Per vocabulum *tactus* quidem à voluptate vitus, auditus & odoratus; per cætera verò (*in corporis parte determinatâ tantum se exerentis*); à voluptatibus tactus communis per totum corpus sparsi.

No. 4. Ubi observa, vocabulum *tactus* hòc locò sic ampliari, ut significet omnem sensum, qui objectum suum non aliter percipit, quam si per contactum corporeum illi jungatur: unò verbò sensum omnem frutivum, uti vocavimus annot. XVIII. no. 2. Unde sub hoc tactu est & gustus.

No. 5. Egregius in hanc rem locus est Philosophi III. Nic. 10. p. 134. Ubi de *δπλαύσει* feu fruitione (tali videlicet, à quâ ipse I. Nic. 5. vitam eorum, qui præter ventrem & ea, quæ sub ventre, nihil curant, *είον δπλαύσιον* determinaverat,) sic scribit: *ἡ γίνεται πᾶσα δι' αἰφῆς, καὶ ἐν στίσις, καὶ*

ἐν ποταῖς, καὶ ἐν τοῖς ἀφροδισίοις λεγομένοις. Aperte ait, omnium harum rerum fruitionem esse in *tactu*, unde & mox tactum vocat *communissimum sensuum*, in quibus per intemperantiam peccari possit.

No. 6. Quem locum planè non intellexerunt, qui tactum ideò putaverunt ab Aristotele *communissimum sensuum*, h. l. dici, quia fit per totum corpus diffusus, ut Vellstenius Disp. VIII. Eth. q. 3. Christianus Matthiæ, lib. III. System. Eth. p. m 162. Magirus Commentar. in Nicom. p. 291. Balfourens ibid. p. 190. & alii. Ab objecto enim Temperantiæ tactus ille, qui per totum corpus diffusus est, planè exulat per annot. præced. n. 2.

No. 7. Ergò aliud tactum intellige, qui fit communis gustui, & sensui venereo. Tangunt enim & qui Como. & qui Veneri litant. Vid. & Disp. de Temperantiâ th. 48. seqq. Et verò Aristoteles tactum illum communissimum vocavit, non sensuum *simpliciter*, & omnium, sed eorum tantum, in quibus per intemperantiam peccari possit. Quæ verba ejus restrictiva, quasi supervacanea essent, prætervidisse illi aut nullo habuisse numero videntur.

ANNOT. LXXXIII. ad lin. 15.

Quæ homini competunt ut animali.)

Hoc jam sæpiùs inculcatum, imprimis annot. LXVIII. no. 8. Hic monstro tantum Aristot. locum III. Nic. 10. statim, ubi tactum dixisset communissimum esse sensuum in hoc argumento, subjicientis: *Jure igitur vituperari intemperantiam, ὅτι ἐκ ἧ ἀνθρωπῶν ἐκείνῃ ὑπέρχει, ἀλλ' ἧ ζῶα, quia nos afficiat, non quatenus homines sumus, sed quatenus animalia: omnino autem his talibus gaudere eaque habere in delictis, esse beluinum, ἡμεῶδες.* Plura dixi in Disp. de Temperantiâ, th. 43. & seqq.

ANNOT. LXXXIV. ad eand. lin.

Nisi ex obliquo.)

No. 1. Quæ visu, auditu, odoratu, adde & tactu communi à cæterisque tactuum generibus separato, percipimus, ea Temperantiæ objectum externum aut sunt, aut non sunt.

No. 7. Si non sunt, & tamen delectant, sicuti visui gratum est ædificium pulchrè exstructum, auditui concentus harmonicus, per se & directè delectare

lectare dicuntur. Atque talis voluptas non cadit in bestias, nec est objectum temperantiae.

No. 3. Si verò sunt & hoc ipso delectant, quia spem aut imaginationem faciunt fruendi talibus objectis, sicut impudici delectantur ad spectu feminae, quamvis non formosissimae, & parasiti strepita verum licet incondito, dicuntur *per accidens* & obliquè delectare. Ac talis voluptas cadit in bruta etiam, & fit Temperantiae objectum saltem obliquum. Atque ex his plenius intelliges, quae annot. XVIII. no. 3 diximus.

ANNOT. LXXXV. ad lin. 21.

Præter banc datur etiam.)

No. 1. Distinctio hæc cupiditatum est Aristotelis initio cap. 11. lib. III. Nicom. Ubi *communes illi νοιναι, propriè ἰδιοι καὶ ἰπίθησι.*

No. 2. Est autem distinctio cupiditatum *necessariorum*, h. e. earum, quæ sunt objectum Temperantiae, ut clarè habes VII. Nic. 4. p. 280. Nam cupiditas victoriae, honoris, divitiarum & similibus rerum ibid. vocantur *non-necessariae*, puta quia sine his rebus & vivi, & genus humanum propagari potest.

ANNOT. LXXXVI. ad lin. 25.

Dolor privatus.)

Repete, quæ diximus annot. LXXVII.

AD TAB. XVII. De Liberalitate.

ANNOT. LXXXVII. ad lin. 8.

Bona fortuna.)

No. 1.

Nummis æstimari solent non modò bona fortuna, ut vestis, pileus, cibus, potus; sed etiam quædam bona animi, quæ scilicet sunt in Prædicamento Actionis per Tab. III.

lin. 19. ut praxis artis medicæ, scientiæ juridicæ, Philosophicæ, quæ fit præscribendò medicamenta, patrocinandò in judiciis, docendò in Scholis; imò praxes etiam artium manuarum, quandoquidem & hæc, quoniam sunt species artis, virtutibus intellectualibus accensendæ veniunt, nec minus operas suas pro pecuniâ elocant, quàm ars Medici, Causidici aut Ludimagistri.

No. 2. Notanter igitur dixi, bona fortuna, ne quis confundat Liberalitatem cum Officiositate. Cum pauperi vestem, pileum, cibum, potum dono, liberalitas est; cum eundem gratis cura Medicus, gratis coràm judiciò defendit Causidicus, lavat gratis Balneator, Officiositas est. De qua plura mox annot. LXXXIX.

No. 3. Inter æstimabilia nummò bona fortunæ & animi hoc interest, quòd illa sint entia *permanencia*, hæc *successiva*, actiones quippe vel operæ.

ANNOT. LXXXVIII. ad lin. 12.

Accipiendi.)

No. 1. Vapulat à multis novatoribus Aristoteles, quòd liberalitatem exerceri statuerit etiam *accipiendò*, unde scilicet oportet: de quò vide ipsum IV. Nic. I. prorsus contra stylum vulgarem, quo liberalem in accipiendò non nisi per Ironiam aliquem dicimus, significaturi, eum minimè liberalem, sed avarum esse potius.

No. 2. Verum facile est Philosophum tueri. Distingve inter Liberalitatem *vulgariter* & *philosophicè* acceptam. Philosophus loquendi leges non patitur sibi præscribi ab imperitiâ vulgi, sed hæc in re partim sequitur dictamen rationis, partim utitur liberalitate sua, & à plebe acceptam vocem novò sensu donat, pro significando conceptu, quem intellectus vulgi nunquam attigerat.

No. 3. Tali conceptu omnino hic opus fuit in argumento præsentis. φιλοπλετία, i. e. amor divitiarum (de quâ peculiaris exstat Libellus Plutarchi Tom. II. moral. p. m. 320.) seu, ut alii vocant, φιλαργυρία, specialis est affectus, in quò sunt, qui excedant, ut avari, sunt & qui deficiant, ut prodigi. Postulat igitur & virtutem specialem, quam placuit Philosophis vocare Liberalitatem, voce à triviò quidem petita, sed philosophicè ampliata, ut jam præmonuimus in fine annot. LXXXII.

No. 4. Etenim cum affectus hic exerat se non modò in dandis, sed etiam accipiendis pecuniis, adde etiam in non-dandis; item donandò pariter & sumtus faciendò: consequens est, ut in his omnibus ponamus officium Liberalitatis. Repete hîc, quæ diximus Annot. XL. n. 3.

No. 5. Probatum hoc ipsum & aliâ ratione. Debet enim quælibet virtus occupari circa idem objectum materiale cum vitiis sibi oppositis per theor. I. Tab. VIII. h. e. in iisdem, in quibus peccant extrema, rectè agere. Jam verò prodigalitas & avaritia, quæ sunt extrema Liberalitatis, peccant, illa quidem non donandò tantum, sed & sumtibus faciendis, hæc verò non-dandò, item accipiendò. E Liberalitatis in his ipsis actionibus sive positivæ sint, sive negativæ, debet servare mediocritatem.

ANNOT. LXXXIX. ad lin. 19.

Officiositas.)

C 3

No 1

No. 1. Timplerus lib. III. Eth. c. 9. q. 2. p. 295. reprehendit Aristotelem inter alia, quod objectum Liberalitatis fecerit partem nimis amplum, cum Liberalitatem velit etiam versari in accipiendis divitiis, partim nimis angustum, cum eam restringat ad solas divitias, nec extendat ad spontaneam bonorum cum aliis communicationem. Priori accusationi satisfacimus annot. præced. hinc satisfaciemus posteriori.

No. 2. Quâ in re rectè fecit Aristoteles; Alias enim confudisset distinctissimas virtutes, Liberalitatem cum Officiositate. Quas tamen ipse Timplerus distinguit, & ab Aristotele tantum ferè circa nomenclaturas discedit. Quod enim Aristoteles Liberalitatem vocat, Timplero est Munificentia. Liberalitas verò Timpleri stylo genus est Officiositatis & Munificentia.

No. 3. Distinctam esse oportere à Liberalitate Officiositatem, patet ex objectis internis. Moderatur enim affectum certum, Liberalitas quidem circa rem, puta divitias, per num. 3. annot. præced. Officiositas verò circa personam. Qui enim alios homines, ut quemque decet, amat, leges Officiositatis custodit; qui verò nimis amat, excedet in offi-

ciis; qui parcus, quàm decet amat, in iisdem deficiet. Quærenda sunt igitur præcepta Officiositatis in Tractatu de Amicitia lib. IX. Nic. c. 2.

ANNOT. XC. ad lin. 21.

Justitia particularis.)

No. 1. Cognata Liberalitati etiam est Justitia particularis propter Objectum externum. Sed differt ab eadem iterum objecto interno, quod Liberalitatis quidem est unice *Φιλοπλῆγία*, ut diximus, Justitiæ verò affectus varii, per Tab. XXIII. lin. 10.

No. 2. Est & aliud discrimen circa medium objectum. Nam Liberalitas etiam donat, quod suum est; quod non facit Justitia, nec distributiva, nec commutativa.

No. 3. Imò etiam in sumptibus faciendis, h. e. expensis non gratuitis licebit observare discrimen inter Liberalitatem & Justitiam commutativam. Illa facit, ut homo velit sumptus impendere, ubi opus est, nolit, ubi non est: hæc verò posteaquam decretum est sumptus facere, curat, ut justa sit pretii cum merce commutatio.

AD TAB. XVIII. De Magnificentia

ANNOT. XCI. ad lin. 31.
Discrimen à Liberalitate.)

No. 1.

DOctrina de discrimine inter Liberalitatem & Magnificentiam egregiè potest illustrari à simili de Prudentiâ Oeconomica & Politicâ.

No. 2. Fuerunt, qui putarent, Prudentiam Oeconomicam à Politicâ non specie, sed solâ Objecti amplitudine distingui. Patrem enim familiâs paucis, Regem plurimis impetrare. Verum rectè hoc negat Aristoteles Lib. I. Polit. c. 1.

No. 3. Enimverò Oeconomica & Politicâ, si consideres eas, non ut subordinata, & coordinata (Conf. Tab. XXIX. lin. 49.) differunt etiam fine. Qui Oeconomica est *πλεῖστα* divitiæ lib. I. Nicom. c. 1. Politicæ verò *εὐδαιμονία*, h. e. operatio secundum virtutem, per Tab. XXXIX. lin. 26. & Tab. V. lin. 18.

No. 4. Similem igitur in modum, si quis putet, Liberalitatem à Magnificentia non aliter, quàm objecti parvitate distingui, is credat, eas esse unam

specie virtutem, per annot. LXX. Verum est omnino & aliud discrimen à fine discriminibus in Tab. positis addendum. Pro fine enim Liberalis propositam habet utilitatem hominis privati, Magnificus verò decorem totius Reipublicæ.

No. 5. Enimverò toti civitati honorificum est, si sint in eâ structura sumptuosæ, atque elegantes, si ludi publici, convivia nuptialia, pompæ funebres suum habeant splendorem. Ac solent etiam peregrinatores hæc talia observare & inter alia ex his quoque Rempubicam Reipublicæ antepondere.

No. 6. Transferri hæc possunt quodammodo & ad discrimen inter Modestiam & Magnanimitatem enunciandum. Homines enim non maximis virtutibus præditi per Modestiam tendunt ad honores quoque non maximos, sed tales tantum, quibus uni alterive privato, aut etiam parti Reipublicæ commodari possit, non autem universæ, & omnium partium contemplatione æstimata. Hoc enim potius est eorum, qui maximis virtutibus præditi digni sunt, ut totam Rempublicam administrarent.

AD

AD TAB. XIX. De Modestia.

ANNOT. XCII. ad lin. II.

Ut medium seu instrumentum.)

No. 1.

Honor est in genere bonorum externorum, dividiturque in *internum & externum*.

No. 2. *Internum* est bona existimatio de alterius virtute sive intellectuali, sive morali.

No. 3. *Externus* est hujus æstimationis externum signum, sive laudando, sive aliis modis aut gestibus editum.

No. 4. Ad honorem externum refer & collationes munerum publicorum, item graduum Academicorum. Talia enim qui confert, hoc ipso testificatur dignum se alterum habere ob virtutes ipsius, qui tali munere præsit, aut præesse possit.

No. 5. Jam uterque honor potest esse *medium*, vel *instrumentum*, vel *causa sine qua non* exercendarum feliciter virtutum, inprimis Beneficentiæ seu Officiositatis ac Justitiæ, item Sedulitatis, quæ quisque facit opus suæ vocationis.

No. 6. Internus quidem honor ideò dictis finibus inservit, quia ad exercitium artis v. g. Rhetoricæ opus habemus auditorum credulitate: Credimus autem facilius iis, quos bonos esse arbitramur, quàm quorum suspecta nobis est probitas. Unde & Rhetores jubent Oratorem id agere, ut vir bonus videatur.

No. 7. Externus verò, quia tales honores ut plurimum conjuncti sunt cum facultatibus certis aliquod imperandi (in quo est & civilis potentia, de qua annot. XIII. n. 6.) vel faciendi sicuti Ma-

gistratus habent potestatem jubendi. Magistri Academici docendi. Hæc ergò potestate præditi non dubium est, quin possint esse majori cum effectu officiosi, quàm eâ qui carent. Adde quod nemo est, qui non malit beneficium debere viro in Republ. honorato, quàm infami carnifici.

No. 8. Hæc cum ita sint, modestus, quanquam honor in se jucundus est, tamen in hæc jucunditate ultimo acquiescere tanquam in summò fine non debet, sed honorem appetere tanquam utilem, perinde ut temperans cibum & potum per Tab. XXX. lin. 52. quamquam hujus etiam fructo jucunda est.

No. 9. In hanc rem legi potest elegans Epistola Augustini ad Dioscorum, quæ est 56. Tom. I. Oper. fol. 252. seqq. Notetur & dictum Bernardi Serm. 83. Tom. II. Oper. f. 248. *Est quum utiliter humanas laudes recipimus, fraterne duntaxat intuitu charitatis, & ad salutem eorum, qui nobis propterea facilius acquiescunt.* Item illud Plutarchi libellò de sui laude Tom. II. mor. p. m. 208. *Gloriam civilis vir non ut præmium, aut solatium virtutis exigit, aut amplectitur suis actionibus comitantem: sed quod credi & haberi pro probo causam & occasionem ipsi plurimum pulchriorumq; parit facinorum.*

No. 10. Contra Modestiam ergò peccant, qui appetunt honores primò tanquam ultimum bonum, eoque tantum propter se; secundò tanquam aliquid utile, non tam ad virtutem, quàm ad parandas opes, in quibus ipsi locant S. B. & in his ambitio est symptoma avaritiæ.

AD TAB. XX. De Magnanimitate.

ANNOT. XCIII. ad lin. 19.

Quæ quidem superiori.)

No. 1.

Latet hic distinctio, cujus alterum membrum habes infra Tab. XXXI. lin. 66. inter bonum videlicet externum, quod superiori potest ab inferiore tribui, & quod ab æqualibus ad nos proficiscitur.

No. 2. Opus autem fuit hæc distinctione ad conciliandos duos Aristotelis textus *εὐαίθετος* Lib. IV. Nic. c. 3. p. 161. & Lib. IX. c. 9. p. 389. quorum ille *honori*, hic *amicitiæ* tribuit principatum inter bona externa.

No. 3. Sic ergò distingue: honor est maximum bonum externum in iis, quæ dat inferior superiori: amicitia in iis, quæ dat æqualis æquali.

ANNOT. XCIV. ad lin. 23.

Ambiendi.)

Si sc. per Leges Reipubl. fundamentales ambi-
biri potest. Non autem potest ambiri v. g. Regnum
in Republ. quæ successionem Regiam natalibus
desert. Hic ergò magnanimi erit, regnum tale, nisi
ad ipsum successio spectet, habere pro sibi dene-
gato, illudque spernere.

ANNOT.

ANNOT. XCV. ad lin. 28.

Discrimen à Modestia.)

Plura Vide annot. XCI. no. 6.

ANNOT. XCVI. ad lin. 37.

*Ne cum Christianâ humilitate
pugnet.)*

No. 1. Expendant Theologi, an quicquid est in
Charactere viri magnanimi apud Aristotelem,
Lib. IV. Nic. c. 3. satis conveniat humilitati Chri-

stianæ: ut, quod ait, pudere magnanimum, si ab
alio beneficium accipiat pag. 165. meminisse quos
beneficiò affecerit non meminisse, à quibus acce-
perit: igitur sua beneficia libenter audire, aliena
gravatè, ibid. cum alterius arbitrato vivere non
posse, nisi amici p. 166. seqq. Equidem mirari non
debemus, si Aristoteles Ethnicus ad leges Christia-
næ humilitatis & charitatis non respexit.

No. 2. Interim nec dubitamus posse Magnani-
mitatem Regum cum humilitate consistere: cujus
connubii haud dubiè præclarum specimen exhi-
bebit in Sacris Historia Davidis.

AD TAB. XXI.

De Mansuetudine.

ANNOT. XCVII. ad lin. 40.

Injuria.)

No. 1.

UT jus, sic & oppositum ejus injuria locum
habet non nisi inter utentes ratione.

No. 2. Itaque in civili societate consti-
tutis nobis injuria inferri non potest à bru-
to aut re inanimatâ, sed tantum ab homine alio &
quidem agente per voluntatem injustam. Unde
injuria definitur, *lesio, quam volens invito contra jus
infert*, infra Tab. XXVI. *. 6.

No. 3. Infertur autem vel *re* vel *verbò*. Unde
distinctio inter injuriam *realem* & *verbalem*. Rea-
lis fit per *damnum*; *contumelia* & *contemptus* ad ver-
balem injuriam referri possunt.

No. 4. Atque hòc sensu *damnum* à volente sc.
illatum, species injuriæ. Nonnunquam tamen
damni & *injuria* vocabula inter se distinguuntur,
nimirum cum *damnum* denotat læsionem aut
qualemcunqve (vid. Tab. XXVI. lin. 20.) aut illam
tantum, quæ nobis infertur vel ab homine absque
voluntate injustâ nocendi, vel à bruto, aut re ina-
nimatâ.

No. 5. Aristoteles Lib. II. Rhet. c. 2. ubi de irâ
disputat, cam ait provenire ex *ὀλιγωρία* seu *con-
temptu*. Quò ergo locò nos *injuriam* hic habemus

ipse illic habet *contemptum*, & species ejus facit tres,
καταφρόνησιν, ἐπηεασμόν & ὕβριν, despectio-
nem, incommodationem & contumeliam. De
quibus vid. Vossius Lib. II. Instit. Orat. c. 2. sect. 6.
p. m. 211.

ANNOT. XCVIII. ad lin. 42.

Ira est cupiditas vindictæ.)

No. 1. Hinc annot. XLIV. deduximus iram per-
tinere Aristoteli ad facultatem concupiscibilem.
Et verò quanquam ira mixtus est affectus ex *dolo-
re* (ob injuriam illatam) & *cupiditate* (vindictæ,)
è quibus dolor ad irascibilem pertinet facultatem:
tamen prædominatur cupiditas. Unde & iram
consequitur voluptas quædam teste Aristotele Lib.
II. Rhet. c. 2. qui & versum Poëtæ affert, iram
melle dulciorem appellantis.

No. 2. Cæterum ut Tab. XVI. *. 1. & 2. in mate-
riâ temperantiæ distinximus inter cupiditates
communes & proprias: ita & hic distinguere pos-
sis inter iram communem & propriam. *Communis*
est, quæ in hominem fertur; *propria*, quæ in rem
inanimam, quæ, quia *damnum* tantum, non etiam
injuriam inferre potest, non est objectum iræ no-
stra dignum. Itaque communem iram mansue-
tudo temperat, propriam, quia complicatam ha-
bet malitiam, excindit.

AD TAB. XXII.

De virtutibus homileticis veritate, comitate & urbanitate.

ANNOT. XCIX. ad lin. 3.

Homiletica.)

DE virtutibus homileticis aliquid in genere di-
ximus annot. LXVI.

ANNOT. C. ad lin. 8. & 9.

Veritas ethica.)

Distingui solet inter veritatem Metaphysicam,
Logicam & Ethicam. *Metaphysica* habetur affe-
ctio

ctio Entis; *Logica* Propositionis; *Ethica* species virtutis moralis.

ANNOT. CI. ad lin. 12.

Lib. 4. Nic. c. 7.)

No. 1. Vidit hunc textum & Grotius allegatqve Lib. III. de jure belli c. 19. §. 1. p. 523. Sed non satis intellexisse eum, argumento est, quòd in prolegomenis ** p. 1. carpit Aristotelem, quasi qv̄i dederit *veritati opposita minimè ex æquo respondentia, jactantiam & dissimulationem.*

No. 2. Nimirum decipi se passus est, à vulgò Ethicorum, qui ab homileticâ & justitiariâ veritate naturam communem (quàm rectè hic non disputo, abstrahentes, genus hoc pro ipsâ illa veritate Aristoteles homileticâ credulis obtruserunt. Huic generi haud dubiè ex æquo oppositum est, mendacium ab omnibus mendaciorum sive homileticorum, sive justitiariorum speciebus abstractum. Unde sequitur, sola homiletica mendacia, jactantiam & dissimulationem, si maximè jungantur, nondum tamen ex æquo opponi veritati illi generali: hoc est latitudine suâ non exaurire ambitum oppositionis contra veritatem illam generalem faciendæ. Sicuti si quis animantia hominì ut rationali opposita memorare volens, solas aves & pisces nominaret: hæc enim duo sunt opposita minimè ex æquo respondentia. Atqve sic certum est, jactantiam & dissimulationem non opponi ex æquo veritati generali ethicæ. Datur enim mendacium huic veritati oppositum, quod nec jactantia est nec dissimulatio, nempe mendacium justitiarium. Omnis enim jactantia vel dissimulatio peccat de se loquendò. At mendacium quoddam justitiarium peccat loquendò de altero, ut si quis loqvatur falsum testimonium contra proximum suum.

No. 3. Hæc fuit mens Grotii: quam planè non intellexit ejus adversus Feldenum Hyperaspistes Grassevinckelius, dum p. 31. Stricturarum *opposita ex æquo respondentia* interpretatur *adverso ex diametro.* Rectè autem Grotium intellexit Feldenus in Adnotationibus A. II. edition. Amstelod. A. 1653. Rectè confusas ab eo (licet non omnium

primò) contra mentem Aristotelis veritates duas distinxit. Nec dici quicquam potest, cur jactantia & dissimulatio non ex æquo sint opposita veritatis, sed *homiletica.*

ANNOT. CII. ad lin. 47.

Τοῖς Φιλαύτοις.

No. 1. Φιλαύτων alii robusti, *bellicosi*, viribus suis præfidentes; alii imbecilles, ingnavi, *timidi*.

No. 2. *Bellicosi* sunt cupidiores gloriæ, quàm inter homines in statu legali summam parent facinora militaria. In quibus & mortem oppetere pulcherrimum habetur. Vid. Lib. III Nic. c. 6. & hæc facta præcipuè omnium gentium consensu Nobilitatem pariunt. Quare & belluarum nobilissimæ censentur eadem, quæ bellacissimæ, inter volucres aquila; inter quadrupedes leo: dignæ habitæ, quibus præcipuè ad insignia uteretur Nobilitas. Nam leporem nemo temerè gestat in galeâ.

No. 3. De *bellicos* Φιλαύτοις intellige, quæ hic diximus. Tales enim morosi sunt, & in hoc putant autoritatem suam & honorem versari. Itaque vel levissimò vocabulo offenduntur, & ad rixas, jurgia, verbera denique descendunt.

No. 4. *Timidorum* Φιλαύτων contrario est ratio. Itaque honori suo non student magnoperè, curant ea potius quæ rumen aut bulgam implent. Quo fit ut dummodò bolum aut beneficium ab aliquo expectent, ad gratiam illi loquantur omnia; catellis Melitæis similes, qui cum ipsi venari non didicerint, hero miris gestibus offulam eblandiuntur; sicuti contra cum *bellicos* æquè svave est conversari, atque cum leone vel tigride.

ANNOT. CIII. ad lin. 57.

Φίλαυτοι ἰν̄ jocis deficiunt.)

Etiam hoc de *bellicos* illis intellige, qui, quum sint honoris appetentissimi, metuunt videlicet, ne nimia familiaritate contentum sibi pariant *Timidi* contra & parasiti non dubitant scurras agere & moriones.

AD TAB. XXIII.

De Justitia particulari.

ANNOT. CIV. ad lin. 4.

Bona vel mala externa.)

No. 1.

Bonorum externorū nomine hic etiam bona corporis comprehendere jam monitum nobis Ann. XIII. n. 3. Ratio verò, cur in his etiã Justitia Particularis vesetur est, quia objectum hujus justitiæ haberi debet, in quocunque

homo hominem defraudare vel lædere per injustitiam potest. Potest autem non modo in bonis fortunæ, ut in pecuniâ per furtum; in bonâ famâ per mendacium: sed etiam in bonis corporis, ut in integritate membrorum per vulnerationem, in vitâ per cædem. Imò bonis corporis hic adnumerantur certâ quâdam ratione bona animi, quæ Tab. III. lin. 19. locavimus in Prædicamento actionis, quatenus scilicet fiunt externa, perque membra

D

bra

bra corporis exercentur, qualia sunt v. g. actus docendi, patrociniandi, scribendi, medicamenta. Nam & hæc nummis æstimantur, ut indicavimus Annot. LXXXVII. eaque sub commutationem cadunt, consequenter & fraudi obnoxia sunt, si conducens alterius operam, non præstet vicissim præstanda.

No. 2. Discriminis autem gratiã tales actus possunt vocari bona externa *transeuntia*, cætera, *permanencia*.

No. 3. Bona externa *permanencia* iterum dividi possunt in *errantia* & *fixa*, Errantia (*fixa*) voco, quæ transire possunt (*non possunt*) ab eo, cui eripiuntur ad eripientem & hæc possunt (*non possunt*) eripi, etiamsi non (*nisi*) corrumpantur seu aboleantur, e. g. pecunia, vestis, (*bona fama, integritas membrorum*). Nam pecuniam, (*integritatem membrorum*) alter alteri sic (*non sic*) eripere potest, ut eam ad se transferat, eque paupere (*mutilo*) fiat nummatus (*integer*.)

No. 4. Jam quia omnia bona externa corrumpi seu aboleri possunt: inde fit, ut interdum ipsa quoque errantia bona non transeant ad eripientem, ut si quis segetem alterius incendat. Sufficit interim, quod transire possunt, ut si quis segetem alterius abscindat & in suum horreum convehat, quæle quid circa bona fixa fieri non potest.

No. 5. Omnia quidem bona corporis sunt *fixa*, sed non omnia bona *fortuna* sunt *errantia*, ut patet exemplo bonæ famæ.

No. 6. Inter bona errantia sunt bona fortunæ, non modo *mobilia*, ut pecunia, sed & *immobilia*, ut domus, agri. Potest enim homo alteri erepta talia in se transferre, si dominium eorum vel possessionem invadat: nisi quis forte distinguere hic velit inter dominium boni immobilis & bonum ipsum immobile. Sed hic necesse non est, ut subtilitatibus nimium vacemus, modo, quid velimus, intelligi possit.

No. 7. Inter bona *fixa* quædam subjectum, à quo tolluntur, sublata *non planè destruunt*, sed tantum aliquam noxam afficiunt, ut valetudo, bona fama: quædam verò *planè destruunt*, ut vita; hæc enim sublata homo desinit esse homo, tametsi anima ejus est superstes.

No. 8. Itaque & *vita* merito primum locum habet inter bona corporis, per Annot. XIII. no. 5. & mors violenta terribilium terribilissimum pronuntiatur Annot. LXXVIII.

No. 9. Bonorum fixorum, quæ subjectum non destruunt, quædam semel ablata *reparari possunt*, ut valetudo, bona fama; quædam *non possunt*, ut oculus, virginitas.

No. 10. Hæc de *bonis* externis. Mala externa sunt, quæ bonis externis vel saltem eorum possessioni aut dominio (nam & possidere aliquid boni externi externum bonum est) opponuntur, ut valetudini in valetudo, integritati membrorum mu-

tilatio, vitæ mors, bonæ famæ infamæ, possessioni pecuniæ ejusdem ereptio. Quod autem additur in Tabulâ de *lucro & damno*, intelligetur ex Annot. CVII. no. 28.

ANNOT. CV. ad lin. 10.

Affectus varii.

No. 1. Non potest hic unus aliquis ac certus affectus determinari, ideò, quia ut qui alteri injuriam faciat, jam ex *cupidine pecuniæ*, quæ fures ferè stimulat; jam ex *libidine venereâ*, quæ adulteros jam ex *odio personæ*, quod calumniatores; jam ex *ira* quæ homicidas fere, jam ex alio aliquo affectu provenire potest.

No. 2. Itaque specificatio virtutis hujus non tam ab objecto interno peti potuit, quam externo, Vid. Tab. VIII. theor. 3. Quod tamen specificandum fuit ulterius vel objecti *medii*, h. e. actionis distribuendi vel commutandi. Nempe objectum Justitiæ particularis sunt bona vel mala *externa*, quatenus possunt *distribui* vel *commutari*.

ANNOT. CVI. ad lin. 12.

Assignandi multum, parum.

No. 1. Justitia efficit, ut in actionibus commutandi distribuendi que obsequamur rationi. In his autem actionibus tanta rerum, quæ commutare, distributive possunt, est latitudo, ut locum in iis omninò inveniunt *multum & parum*. Ubi autem multum & parum, ibi & *æquale* habet locum, quod utriusque comparatione est *medium*.

No. 2. Atque hinc efficitur, ut hæc etiam virtus habeat *mediocritatem effectivam* in actionibus, de qua Tab. VII. *. 2. licet destituatur mediocritate *subjectiva* per membrum 6. hujus Tabulæ.

ANNOT. CVII. ad lin. 14. & seqq.

Ad membrum IV. de Speciebus.

No. 1. Species justitiæ particularis duæ sunt, *distributiva* & *commutativa*, quarum hæc iterum subdividitur in *directivam* & *correctivam*.

No. 2. *Distributiva* officium suum facit distribuendò.

No. 3. *Distributio* fit inter partes ejusdem totius, quæ tales, inter cives puta ejusdem Reipubl. inter milites ejusdem exercitûs.

No. 4. Distribuuntur autem *bona* vel *mala*.

No. 5. Per *bona* hic intellige non gradus Academicos, vel similia præmia virtutum: itemque per *mala* non pœnas, h. e. mercedem vitiorum præteritorum, vel potius medicinam futurorum criminum.

No. 6. Quamquam enim vulgò dicuntur & honores istiusmodi ac pœnæ *distribui*; tamen distributio, quæ præsentis est loci, non est boni vel mali *indivisibilis*, sed *divisibilis* puta ex eo genere divisibilitatis, ex quo est *lucrum* vel *damnum* in societate mercatoriâ.

No. 7.

No. 7. Hæc rectè ut intelligas, sic age: Finge tres Mercatores iniisse societatem, quorum primus contulerit 100. secundus 200. tertius 400. florenos. ut adeò universonum fors sit florenorum 700. Hi ergò si sorte suâ sive lucrum, sive damnum faciant 70. florenorum, lucrum illud vel damnum est bonum vel malum inter ipsos divisibile. Ac iusta quidem fuerit divisio, si hoc in casu è 70. florenis ubi *lucrum* sit factum; primus accipiat 10. secundus 20. tertius 40. florenos; ubi verò *damnum* sit acceptum, quò fors reparetur, primus denuò conferat 10. secundus 20. tertius 40 florenos, suo quisque loco commune onus bajulans.

No. 8. Est igitur *divisibile* bonum vel malum h. l. tale quid, quod divisum in partes ita distribui potest in personas multas, ut quam boni partem capit unus, eandem non capiat alter, & quam mali partem fert unus, eandem non ferat alter. ut ita totum bonum (*malum*) percipiatur (*toleretur*) ab universis, partes verò boni (*mali*) singulæ à singulis partibus illius universitatis pro ratâ. Quò fit ut quantum plures sunt personæ participantes, tantò minorem quisque boni malive partem, si cætera sunt paria, expectare habeat.

No. 9. Talia bona & mala divisibilia non sunt *illa præmia & pœnæ*, de quibus no. 5. sed potius juxta hunc sensum *indivisibilia*. Nam e. g. in promotionibus Academicis (*in puniendis atrociniis*) sive 100. sint Candidati (*latrones*) sive duo tantum unusquisque eorum nanciscitur per se totum præmium (*totam pœnam*) nec quod uni accedit, decedit alteri. Atque hanc ob causam talia præmia, talesque pœnas ab objecto Justitiæ hujus particularis exclusimus.

No. 10. Dantur tamen nihilominus *præmia* quædam *certi generis*, atque his bonis opposita quædam *mala*, quæ huc pertineant, ea nempe, quæ sunt divisibilia, e. g. in *bonis* Magistratûs civilis definiti, de quibus ad Tab. XL. lin. 30. agendum fuerit (atque hos *honorum* nomine intellige lin. 22. non Academicos illos,) item præda; in *malis* onera civilia, ut tributa & similia.

No. 11. De præda & tributo facilè res intelligitur. Nec aliter se habet de Magistratibus civilibus, nisi quod certi Magistratus ex lege positivâ sunt *indivisibiles*, h. e. non nisi uni personæ (perinde ut in matrimonio una sponsa uni sponso, applicabiles, ut apud Romanos Dictatura. Quod in prædâ fecimus aliter evenire. Finge enim equum unum quatuor militibus obvenisse: tametsi ipsum equum secare in quatuor partes consultum non est, videndi tamen is potest & pretium dividi. Non ita dividi quoque potest Dictatura, aut quilibet Magistratus indivisibilis: alioqui enim nulla esset causa, cur indivisibilem appellaremus.

No. 12. Verùm quicquid hujus sit, ipsa tamen *rota*, ut ita loquat, *massa civilium Magistratuum*, (ex qua hæc judicium fieri debet, non ex uno ali-

quo solo Magistratu) quoniam multa officiorum genera, alia aliis majora complectitur, *divisibilis* est haud dubiè sic, ut uni civium Consulatus, alteri Prætura, tertio Ædilitas, quarto munus Scribæ, & sic deinceps, possit deferri ac debeat.

No. 13. Atque hunc in modum, quæ distributivæ justitiæ objiciuntur bona & mala, *divisibilia* sunt. Objiciuntur autem illi, quatenus sunt *communia*, h. e. talia, ut ante distributionem nulla pars dicere possit, hoc totum est meum & non tuum: sed sic potius, hoc totum est meum & tuum & reliquorum simul.

No. 14. Jam quoniam recta ratio postulat, ut *præda* dividatur inter milites secundum *merita* cujusque, & *onera* inter cives secundum *facultates* ipsorum (quanquam & hic meritorum aliqua interdum potest haberi ratio, *Magistratus* autem secundum eorum *dignitatem*: & verò miles militem meritis: civis civem facultatibus, aut dignitate superat (nec enim constat civitas ex similibus Lib. II. Polit. c. 1. nec alibi quærimus justitiæ distributivam, id quod imprimis observari velim, nisi ubi quid inter *inequales* est distribuendum,) necesse est, si versari Lex justitiæ debeat, ut hoc pacto *inequalibus* dentur *inequalia*, h. e. in distribuendo observetur proportio non *Arithmetica* sed *Geometrica*, quæ rationem habeat *personæ* juxta valorem ipsius.

No. 15. Simile quid in functionibus animæ per corporis organa distribuendis deprehenditur. Nam & hic inæqualibus inæqualia dividuntur & quantum quodque membrum alterò nobilius est, tanto nobiliori officio destinatur, ut oculus officio videndi, auris audiendi, ventriculus concoquendi &c. Unumquodque videlicet membrum illi, cui sustinendo idoneum est.

No. 16. Jam quod in corpore humano facit natura vel potius divina Sapiencia, id in Republica (quam Menenii Agrippæ fabula scitissimè comparabat humano corpori) debet æmulari recta ratio, ut cui quisque civis aptus est muneri, illi admoveatur, Senatorio puta, qui consultatoriâ; præturæ qui judicatoriâ prudentiâ pollet; concionatorio, qui eloquentiâ; professorio, qui eruditione; bellico, qui fortitudine militari, & sic deinceps. Atque ita facit secundum statum naturalem justitiæ Distributivæ. Quæ de re vid. Tab. XLI. * 2. & 6.

No. 17. Tantum de Distributivâ justitiâ. Progre diamur ad *Commutativam*. Hæc officium suum facit *æqualiter commutandò*, vel aliorum commutationes *inequales* ad æqualitatem *reducendò*.

No. 18. Unde ipsa subdividitur in *Directivam* & *Correctivam*. Quarum utraque quoniam in Commutationibus occupatur, generali vocabulo *commutativa* solet appellari. Quanquam Aristoteles nullibi usus est vocabulo *δικαίς συναλλάξεως*, ut observat Dn. Felden. ad Grot. Lib. I. c. 1. p. 10. & Dn. Dürrius Disq. Ethic. 137. th. 15.

No. 19. *Commutationis & contractus* vocabula apud Philosophos in hoc argumento Synonyma sunt, tamque latè patent, ut etiam facta, quæ fiunt alterâ parte invitâ, comprehendant, h. e. *injurias*, vid lin 30. & seqq. si fortè non idem obtinet apud JCtos non in rebus ea lis est, sed in verbis tantum, de quibus facillè conveniri poterit. Veruntamen Dn. Jo. Casp. Pflaum / Disp. de Just. commut. §. 15. seqq. docet hîc JCtorum & in vocibus consensum.

No. 20. *Commutatio* sive voluntaria fit sive invita fit inter distincta tota, h. e. inter homines non consideratos ut sunt membra ejusdem societatis, (quomodo fiebat in Justitiâ distributivâ) sed ut ipsi sunt singuli aliquod totum ab alterò distinctum, v. g. inter duos Patresfamilias quâ tales. Habet enim quisque vim totius, Tab. XXV. lin. 17.

No. 21. Ubi nihil refert, an illi commutantes sive contrahentes sint *persona singula*; an *integra societates*; an ex unâ parte *singula persona*, ex alterâ *societas integra*: dummodo conferantur ad se mutuò tanquam duo distincta tota. Et hoc insinuare volui lin 25 verbis: *vel certè ita confidentiorum*. Potest enim v. g. emtio & venditio intercedere, vel Cajo cum Titio, vel societati sutorum cum societate cerdonum, vel societate sutorum cum Titio.

No. 22. Porro ea, quæ commutantur, *bona* sunt & *mala*. Ad illa, quid sint, intelligenda sufficere jam possunt, quæ annot. CIV. commentati sumus.

No. 23. Objiciuntur autem bona hæc mala justitiæ commutativæ, quatenus propria sunt, h. e. talia, ut ante commutationem dicere possim: hoc totum est meum, & illud totum est tuum.

No. 24. Ulterius qui commutantes quâ tales, sunt *æquales*, tanquam duo tota per num. 20 & 21. (huc refer & Tab. XXV. lin. 14. Tab XXXI. lin. 37. Tab XXXVII. * 4. Tab XLVIII. lin. 15.) & verò præsupponuntur hic commutationem instituere velle, saltem debere, ex regula non *liberalitatis* aut *officiositatis*, sed *juris strictè dicti*: necesse est, ut si fervari lex justitiæ debeat, *equalibus dentur equalia*, h. e. in commutandò observetur proportio *Arithmetica*, quæ personarum, quippe æqualium, respectu insuper habitò simpliciter exæquet rem unius rei alterius.

No. 25. Atque hoc quando fit utraque parte consentiente absque fraude aut vi injustâ, nascitur *commutatio voluntaria* seu *spontanea*; si verò fraus vel vis intercedat, quam nemo volens pati præsumitur, *invita* ex parte patientis. Si cætera quoque rectè habeant, omnis *commutatio voluntaria* est *justa*, & omnis *invita* est *injusta* ex parte injuriam facientis.

No. 26. *Commutatio invita* subdividitur in *clandestinam* & *manifestam*, ut habes in Tab. lin. 33. 34. seu ut Dn. Dürrius distingvit p. 269 Instit. in *invitam per ignorantiam & per violentiam*. Ad

clandestinam refer emtiones quoque fraudulentas in quibus v. g. alter alterum perfrisiones callidas adhibendò læserit ultra dimidium. Quanquam enim emtio hæc videtur esse spontanea, talis tamen verè non est, quoniam qui sic læditur, agit ignorans & errore cognitò dolet. Sic & invita *commutatio* est, si v. g. venditor tradat rem venditam, emtor pretium dictò tempore deneget. In hanc enim denegationem utique venditor non consenserat.

No. 27. In omni *commutatione justâ lucrum* utriusque personæ *æquatur* ipsius *damno*, e. g. emo librum pretiò justò 10. grossorum, patior hic *damnum* 10. grossorum, vicissim & facio *lucrum* æquivalens, augeo enim librò tanti pretii Bibliothecam, quantum è marsupio erogavi. Similem in modum apud venditorem meum rationes *lucrè* vel *damni* accepti & dati paria faciunt. E contrario in omni *commutatione injustâ*, qui facit *injuriam lucrum* habet, hætenus quidem, *sine damno*; qui patitur *damnum* habet *sine lucro*. Et ex hoc ipso *commutatio* talis, nisi alter jure suo volens decedat, censetur *injusta*: non enim æquatur *damnum* *lucro* in eadem personâ.

No. 28. Dicitur autem *lucrum* facere *injustus*, non modò circa bona *errantia*, ut vocavimus annot CIV. no. 3. sed etiam *fixa*. Quanquam enim ipsa bona *fixa* v. g. valetudo, non transeunt de subjectò in subjectum, sed alteri non nisi corrupendo eripi possunt; tamen quatenus aliquis potestatem boni talis pro libitu corrupendi, h. e. quæcunque *dominium* in illud sibi rapit, (conf. n. 10. dict. annot.) eatenus *lucrum* facere dicitur phrasi philosophicâ, cui nobis hic est assuetudum.

No. 29. Qui alteri bonum suum per injuriam eripuit, obligatur ad id, vel saltem æquivalens, illi reddendum. Dixi *æquivalens*, quia evenire potest, ut rem ipsam reddere sit impossibile, sive *simpliciter*, ut ereptam virginitatem, sive ex hypothesi, ut cantharum virum ebibitum, aut librum, quem fur denuò alienaverit, nec possit ipse recipere.

No. 30. *Æquivalens* illud tale dicitur valore vel *naturali* vel *positivo*, & ex conventionem hominum constituto. *Naturali* (*positivo*) si id, quod redditur, cum eo quod ereptum est, fit (*non sit*) idem specie: ut si quis alteri pro cantharo vini ebibito reddat ejusdem bonitatis vini cantharum alium, (*pecuniam, quâ vinum illud æstimatur.*)

No. 31. Jam si quis *injustus* ipse ultro faciat alteri restitutionem, injuriamque illatam justitiæ quâdam correctivâ delet, suumque adeò factum ipse emendet, bene est: sin detrectet, judicia constituta sunt, quæ cogere possunt etiam nolentem. Atque tum judicis erit justitiâ *correctiva* seu *emendativa* uti. Atque hoc vocamus administrare alteri justitiâ.

No. 32. Quod si quis à judice condemnatur in resti-

restitutionem rei ablatae, sive in se, sive in suo æquivalente: quoniam condemnatio talis *pœna* vocari solet, æquivoce tamen sic dicitur, debetque à pœna propriè dictâ distingui, ut ut vulgo passim confundant. Observavit ambiguitatem vocabuli Dn. Felden tum alibi, tum ad Grot. c. 20. Lib. II. p. 92. Etiam Dn. Dürrius compensationem seu restitutionem damni à pœna propriè dictâ distinguit. Disp. 9. Philos. Moral. th 32. seqq p 147. & Instit. Ethic. p. 281. 282.

No. 33. Melioris intelligentiæ gratiâ *pœnam* propriè dictam vocabimus *medicinalem*, alteram vero illam, quæ sic dicitur æquivoce *compensatoriam*. Differunt autem hæc duo genera præcipuè *finibus*. Medicinalis enim quærit *futuram* hominis peccantis vel aliorum peccatorum, nisi pœnæ tererent emendationem: quæ obtinetur, dum libido peccandi restinguitur dolore talis pœnæ. Compensatoria verò quærit *præteriti* damni, quod quis ab altero per injuriam passus est, restitutionem. Medicinalis tendit ad *evadendum totius civitatis*. Compensatoria tendit ad *evadendum singulorum*.

No. 34. Jam ut certum est *compensatoriam* pœnam objectum esse justitiæ *commutativæ*; sive valde dubitatur, cujusnam justitiæ munus sit pœnam *medicinalem* peccantibus irrogare: aliis ad distributivam, aliis ad commutativam referentibus. Vid. Hornej. Lib. III. Philos. Moral. c. 13. no. 8. p. 492. seqq. Dn. Dürrius officium hoc delegat *universali* justitiæ p. 146. Disp. & p. 289. Instit. Verum nihil horum satis commodè dici nobis videtur, & contra primam sententiam jam supra no. 9. differuimus aliquid. Quid autem nobis videatur, aperiemus volente DEO in Tabulis ad c. 20. Lib. II. Grotiani. Quod autem de pœna *medicinali* dicitur, idem valebit de honoribus talibus, quos delineavimus supra no. 5. seqq.

No. 35. Nunc pergendum est in commutativa justitiâ. In qua lin. 53. distinximus insuper, idque cum Dn. Dürrio p. 272. Instit. & p. 140. Disp. inter *æquationem* seu commutationem ipsam & præviâ *æstimationem*: quatum in illâ locum habeat proportio Arithmetica, in hac Geometrica. Sed hac de re plura dicimus no. 41. & 42.

No. 36. Atq; hoc illud est, quod lin. 67. scripsimus, nos receptam justitiæ divisionem ad ductum Dn. Dürrii sic eliminasse, ut à Feldenianis rationibus non valde abhorreat. Fecerat enim Dn. Feldenus ad c. 1. Lib. I. Grot. p. 10. & 11. tres species justitiæ; *distributivam*, *correctivam* & *retributivam*, & hanc ultimam scripserat fieri secundum proportionem Geometricam. Verum ipse jam in Elementis juris universi annò 1664. vulgatis quodammodo corrigit sententiam, nec nisi *duas* agnoscit justitiæ species: *distributivam* & *commutativam* p. 8. *Retributivam* autem illam p. 12. & 13. parum referre scribit, *utrum peculiarem dicas justitiæ speciem, utrum actum quendam in justo corre-*

ctivo observandum. In hac celeberrimi Viri doctrinâ illud adhuc desideramus, quod justitiam commutativam nimis coarctet. Hoc enim nomine sola ipsi venit correctiva: quo pacto directivam videtur planè præterisse.

No. 37. His ita expositis, justitiæ distributivæ & commutativæ discrimina sub uno conspectu ponamus. Differunt 1. *objecto medio*, quod in Distributivâ est actus distribuendi, in Commutativa commutandi, vel iniquas commutationes emendandi per num. 2. & 17. Differunt 2. *Objecto externo personali*, quod illic sunt partes ejusdem totius, hic duo tota per num. 3. & 20. Differunt 3. *Objecto externo reali*, quod illic sunt bona & mala externa, quatenus communia, hic quat. propria per num. 13. & 23. Differunt 4. *mensurâ actuum*, quæ illic est proportio Geometrica, hic Arithmetica per num. 14. & 24.

No. 38. Quod de duabus proportionibus dicitur, id alii aliter, nos n. 14. & 24. sic exposuimus, ut Geometrica sit proportio, quæ inæqualibus tribuit inæqualia: vicissim Arithmetica quæ æqualia tribuit equalibus. Si terminos ex Arithmetiis adhibere velis, dices cum Dn. Feldeno ad Lib. I. Grot. p. 11. Geometricam *multiplicandò* & *dividendo* absolvi: Arithmeticam *addendò* & *subtrahendo*. Si adhibeas etiam particulas: *toties, quoties: tantum, quantum*, ut lin. 51. & 52. monstravimus, facile fuerit processum totum declarare exemplis.

No. 39. De justitiâ Distributivâ proportionem geometricam adhibente sit hoc exemplum:

Quoties virtus (*facultates*) Lælii superat virtutem (*facultates*) Catonis: toties honor tribuendus (*onus imponendum*) Lælio debet superare honorem tribuendum (*onus imponendum*) Catoni.

Sed virtus &c superat sexies (sic enim fingam)

E. &c. & per consequens, si Lælio debetur Consulatus, Catoni debetur Quæstura, ponendò Consulatum esse honorem sextuplo digniorem quæsturâ: item si tributum Lælii est 60. florenorum, tributum Catonis erit florenor. 10.

No. 40. De justitiâ commutativâ tam directrice, quam correctrice, proportionem Geometricam adhibente, esto exemplum sequens:

Quanti æstimatur malum seu damnum, quod patior per voluntariam traditionem (*per invitam amissionem*) meæ mercis: tantum debet esse & bonum seu lucrum, quod capiam per reciprocâ exhibitionem tuæ mercis (*per correctivam restitutionem*) à te faciendam.

Sed malum meum æstimatur thaleris 30. (sic enim ponamus.)

E. &c.

No. 41. Jam si circa minorem Propositionem h. e. circa æstimationem damni suboriatur, ut solet aliqua controversia: instituendæ ex æquo

D 3

æstima-

æstimationi inserviet per num. 36. proportio iterum Geometrica, in hunc vel similem modum. Fingo contractum intercedere pistori cum rustico. Ille panes, hic gallinam permutaturit. Gallinæ pretium esto 2. gr. unius panis pretium 3. 8. Syllogismus erit talis :

Qvoties gallinæ valor superat valorem unius panis, tot panes æstimabuntur pro unâ gallinâ.

Sed valor gallinæ octies superat valorem unius panis.

E. Octo panes æstimabuntur pro unâ gallinâ.

No. 42. Quadrat hoc exemplum ad actum justitiæ *directivæ*. In *correctivâ* res est plenior salebris. Qvanqvam autem & hic inveniri possit exemplum: tamen ne *directivam* quidem sectantibus ad æstimationem rerum permutandarum, semper opus esse videtur proportione Geometricâ. Ut fortasse satius sit de illo actu æstimandi planè hic tacere; de discrimine autem inter utramq; justitiæ speciem id unice observare: *distributivam* justitiæ Geometricâ proportione gaudere: *commutativam* arithmeticâ: esse autem opus geometricæ quidem proportionis, inæqualibus tribuere inæqualia, arithmeticæ verò æqualibus dare æqualia, ut explicuimus supra.

No. 43. Hunc in modum sive exposita sive limata de duabus justitiæ speciebus Aristotelis doctrina facile non modo intelligetur, sed etiam sustinebit impetum accusationum Grotianarum, quæ habentur Lib. I. de jur. bell. c. 1. §. 8. simul patefaciet, quemadmodum Grotius utriusque justitiæ formas planè novas confinxerit, quod proderit ad intelligenda ea, quæ lin. 18. seqq. diximus. Nos operam dabimus, ut in hac disputatione & Grotii obscuræ phrasæ intelligantur.

No. 44. Omitemus autem, quæ ille absque causa novat in vocabulis. Omitemus & alias minutias. Summa rei hæc est: negat Grotius distinguere duas justitias duobus proportionum generibus. *Quia*, inquit, *sepè locum hoc habet quidem, non tamen semper. Nam in contractu societatis, cum videlicet partiendum est lucrum vel damnum, observatur proportio Geometrica, & res tamen ipsa spectat ad justitiam commutativam seu explettricem.* Respondeo: imò verò ad *distributivam* spectat illa partitio, si quidem collationes fuerint inæquales, per tradita no. 7.

No. 45. Addit Grotius aliud exemplum, ubi *justitia distributiva* observet *proportionem Arithmeticam*, puta si unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum. Resp. *justitia distributiva* æstimanda est, non ex unius muneris publici ad unam solam personam applicatione, sed ex distributione totius massæ, ut ita loquar, officiorum inæqualium inter personas inæquales, per tradita no. 12. & 14.

No. 49. Etiam hoc urget Grotius *duas justitias*

per se non differre usâ proportionum, sed materiâ circa quam seu objectò Resp. neque nos sumus objectorum obliti: repete num. 37.

No. 47. Sed audiamus, quomodo ab objectis differentias arcescat Grotius. Statuit *facultatem respici à justitiâ commutativâ, aptitudinem verò à distributivâ.* Est autem illi *facultas* jus propriè aut strictè dictum, *aptitudo* verò id, quod Aristoteli *ἀξία* seu dignitas, de qua nos Tab. XL. lin. 1. Patet autem nihil aliud ipsi esse aptitudinem, quam jus aliquod laxè dictum, in quo versatur liberalitas & virtutes similes: qualis aptitudo est in probo paupere, ad excipiendam divitis munificentiam sibi convenientem. Igitur &, cum *commutativam* propriè aut strictè dictæ justitiæ nomine dignatus esset, *distributivam* comitem facit earum virtutum, quæ aliis hominibus utilitatem afferunt, ut liberalitatis, misericordiæ, providentiæ rectoricis.

No. 48. Verùm planè aberrat à januâ. Differentur quidem duæ justitiæ objectò personali: sed personæ minimè distinguendæ hic sunt *aptitudine & facultate*, verùm eò potius, quod una se ad alteram habeat, vel *ut pars ad partem inæqualem*, vel *ut totum ad totum æquale*. Repete, quæ diximus n. 3. & 14. item n. 20. & 24. Cæterùm in omni specie justitiæ personæ considerantur ut habentes *facultatem*, & jus, ut ita loquar, quæsitum, aut certè strictè dictum. non verò ut nudâ præditæ *aptitudine*. Qvamobrem & utraqve justitia *stricti* juris est observatrix, neque commercium quicquam habet cum *laxo* jure. Alias magna fieret confusio distinctissimarum virtutum. Nec mihi quis hic objiciat, nemini strictò jure deberi Magistratum in Republ. Dicam enim imò vero debetur *dignitatem* sive *naturalem* sive *legalem* habenti, sed illi (puta, qui *naturalem* habet dignitatem,) debetur in statu *naturali*, huic (qui *legalem*,) in *legali* & quatenus ferunt utriusque Reipubl. leges.

No. 49. Apparet autem è dictis, verum esse quod diximus lin. 20. ne ipsorum quidem definitorum conceptibus per omnia consentire Grotium cum Aristotele. Atque hinc est, quod divisiones in contractu quolibet *societatis* instituendas alligat *justitiæ commutativæ*, quia nimirum exigere debeant ad jus strictum, cum potius debuisset *distributivæ*, ut monuimus no. 44. Indidem est, quod eum, qui de re suâ *legare* velit, iis puta, quibus aliàs *stricto jure* nihil debebatur, *distributivâ justitiâ* jubet uti, cum nullius planè justitiæ sit opus illud futurum, sed *liberalitatis*.

No. 50. Quod autem addit *civitatem, quæ de communi reddit, quod civium quidam in publicum impenderunt, justitiæ commutativæ officio fungi*, verum est sanè, sed rectè sententiæ non adversatur per num. 21. ubi ostendimus nihil referre, si maximè ex una parte contrahentium sint privati, ex altera *societas* integra.

AD

De Justitia Universalis.

ANNOT. CVIII.

Ad Tabulam in genere.)

No. 1.

Aristoteles cum ad justitiam particularem pervenisset Lib. V. Nicom. monuit statim c. 1. p. 188. vocem Justitiæ esse ambiguum (*ἔοικε δὲ πλεοναχῶς λέγεσθαι ἢ δικαιοσύνη*) fuit enim jam pro *universalis*, jam pro *particulari* justitiâ. Mox initio c. II. declarat, sollicitum ibi se esse tantum de justitiâ particulari. Atque hanc homonymiam breviter tetigimus Tab. præcedenti membr. 1.

No. 2. Verum quia Scholastici tum ex ignorantia historiarum philosophicarum, tum aliis de causis mentem Aristotelis de universali justitiâ pervertunt, ut Annot. seq. docebitur, visum est nobis faciendum, ut de justitiâ universali particularem Tabulam traderemus, cujus cum præcedentibus connexionem docebit Tab. XIII, membr. 2.

ANNOT. CIX. ad lin. 1.

Virtutem moralem sumtam cum relatione.)

No. 1. Tractanda hic est quaestio: *an divisio, quæ justitia dividitur in universalem & particularem, sit nominis, an rei?* Quæ etiam sic proponi potest: *an justitia universalis à particulari differat tanquam genus à specie, vel totum à parte, an tanquam species à specie, vel pars à parte.* Posterius affirmaverunt Scholastici ferè, quam sententiam è nostris defendit quoque Stahlius Lib. II. Ethic. sect. 2. cap. XI. p. 198. Sed qui Aristotelem rectè intuetur, dubitare vix potest, quin secundum ipsum prius sit affirmandum, posterius verò negandum. Et ita pronunciat etiam Hornejus Lib. III. Philos. Moral. c. 11. no. 4. p. 430.

No. 2. Nam ut omittam locum Philosophi, Annot. præced. citatum, qui homonymiam illam satis apertè profitetur, nihil clariùs his ejus verbis, cum de justitia universali ait c. 1. Lib. V. p. 192. *αὐτὴ μὲν ἐν ἡ δικαιοσύνη ἐ μέγιστος ἀρετῆς, ἀλλὰ ὅλη ἀρετὴ ἐστίν.* Quare &c. seq. p. 195. vocatur ipsi *ἡ κατὰ τὴν ὅλην ἀρετὴν τεταχυμένη δικαιοσύνη.*

No. 3. Neque alia Veterum fuit ante Aristotelem sententia, quod vel iste Versiculus Theognidis manifestat. Aristoteli quoque c. 1. citatus (non enim ex Hesiodo ipsum protulit Philosophus, ut Carpentarius part. II. ad Alcinoium p. 124. lapsus memoriâ tradit, cum sit apud Theognidem versiculus 147.)

Ἐν δὲ δικαιοσύνη συνλήθηδον πᾶσι ἀρετὴ ἐστίν.

Neque Aristoteles doctrinam Veterum castigat, in

eo, quòd justitiam universalem comparatione particularium virtutum voluerit esse aliquod totum, sed in alio quodam, ut annotat. CXI. no. 6. declarabitur.

No. 4. His autoritatibus accedat etiam ratio, Justitia enim universalis est illa justitia, quæ præstat bonis legibus seu juribus perfecta obedientia, unde & *legalis* solet vocari. Jam verò leges præcipiunt non modò de servandâ in contractibus æqualitate, quod est justitiæ particularis, sed etiam de non deferendo loco in acie, quæ est fortitudinis, de non adulterando, quod temperantiæ, & ita de cæteris, ut Aristoteles d. I. p. 192. observat. E justitia Universalis non significat unam tantum specialem virtutem, sed omnes universam, unde & *universalis* appe latur.

No. 5. E quo simul patet, *justitiam universalem à virtute morali generatim acceptâ* realiter non differre. Etenim virtus moralis est habitus electivus operandi secundum rectam rationem Lib. II. Nicom. c. 6. Operari autem secundum leges est operari secundum rectam rationem, siquidem jus seu lex nihil aliud est, quam dictamen rectæ rationis per Tab. seq. Membr. 3. E. justitia legalis, quæ operatur secundum leges, nihil aliud est, quam virtus moralis, quæ operatur secundum rectam rationem.

No. 6. Est tamen inter universalem justitiam & virtutem moralem *discrimen* aliquod *rationis*, fundatum in duplici conceptu seu relatione hominis, uno *ad seipsum*, altero *ad alios homines*. Etenim cum secum ipso comparatur homo, perfectio ejus moralis vocatur *virtus*, siquidem natura virtutis est, subiectum illud, quod virtutem dicitur habere in seipso, perficere aptumque reddere ad opus suum rectè faciendum, quemadmodum e. g. virtus oculi est, quæ oculus & opus ejus rectè se habent, Lib. II. Nic. c. 6. ab initio. Si autem homo unius cum aliis comparatur, perfectio ejus moralis vocatur *justitia*. Est enim justitia *πρὸς ἕτερον* Lib. V. Nic. c. 1. p. 191. & jus item atque injuria necessariò semper est in pluribus, ibid. c. 11. p. 232. Atque hoc discrimen innuere voluimus verbis hujus Tab. initialibus, Repete & Tab. XIII. membr. 2.

No. 7. Possimus & de alio discrimine cogitare, quod conspicitur in relatione ad particulares virtutes. Ad has enim comparata virtus moralis (*justitia universalis*) magis videtur habere rationem generis ad species (*totius integralis ad suas partes*.) Cum enim definimus virtutem aliquam specialem, generis loco ponimus virtutem, non verò justitiam universalem. Vicissim cum sub universali justitia virtutes omnes comprehendi dicuntur, sensus est, comprehendi eas ut partes ipsius inte-

integrantes. Verùm hoc non est magni momenti, cum & virtus comparatione ad virtutes particulares totum aliquod integrale, & iustitia universalis seu legalis totum aliquod universale vocari possit, quod monitum jam alibi mox repetam.

ANNOT. CX. ad lin. 10.
(*Certam speciem aut partem.*)

Hæc verba exposui Annot. LXIV. No. 5. ubi ostendi, parum referre, siue dicas, cum virtus in fortitudinem, temperantiam, liberalitatem, &c. dividitur, hanc divisionem fieri in species, siue in partes, quod & hic repeto lin. 16. Igitur & quamquam membr. 3. hujus Tab. sect. 1. & 2. ostendi, ex doctrinâ Aristotelis eam fieri in species, ex Veterum verò in partes, tamen mox sect. 3. ubi ex professo discrepantias utriusque doctrinæ expendo, hanc discrepantiam tanquam nullius momenti omitto.

ANNOT. CXI. ad lin. 26.
(*Harum inter se doctrinarum collatio.*)

No. 1. De quatuor Virtutibus Cardinalibus extant Disputationes nostræ duæ. Si Deus voluerit, legentur & suo tempore cæteræ. Hic ea tantum proferemus breviter, quæ ad iustitiam spectant. Sed præmittenda sunt tamen generatim quædam.

No. 20. Plato animæ humanæ tres fecit partes, in Capite λόγον, in pectore θυμὸν, in abdomine ἡσθησίαν. Cui ultimæ ob causam, quam § 29. Disput. I. de virtut. Cardinal. exposui, non dedit virtutem propriam ac specialem, ut cæteris duabus. Sed cum discipulis ejus inconueniens videretur, sententiam ejus hîc mutaverunt, & unamquamlibet animæ partem peculiari virtute instruerunt, intellectum, sc. seu rationem (λόγον) prudentiâ, facultatem irascibilem (θυμὸν) fortitudine, concupiscibilem, (ἡσθησίαν) temperantiâ. Quod si quælibet pars suam haberet virtutem, complexio- nem virtutum omnium vocaverunt iustitiam. E quo intelligis, iustitiæ nomine, non particularem illis iustitiam venisse, sed universalem.

No. 3. Secundum hæc dicebant, quatuor in universum esse virtutes humanas, Prudentiam, Fortitudinem, Temperantiam, atque Iustitiam. Atque hæc à temporibus Ambrosii Cardinales appellatæ sunt in Scholis. Hæc autem doctrina, si cum Aristotelicâ comparetur, quod ad iustitiam attinet, tria habet incommoda, quæ artic. 4. 5. & 6. hujus sectionis expressimus.

No. 4. Primum incommodum est, quod iustitiam, quæ propriè loquendò est virtus merè moralis, faciebant totum quoddam partim ex moralibus, partim ex intellectuali virtute compositum.

No. 5. Secundum incommodum est, quod iusti-

tiam, quæ est totum, connumeraverunt suis artibus: quod vitium divisionis simile est illi, si quis v. g. dicat, primas qualitates est has quinque calidum, frigidum, humidum, siccum, & temperamentum. Temperamentum enim non est particularis qualitas, sed omnium quatuor qualitaum complexio.

No. 6. Tertium incommodum est, quod formalem rationem iustitiæ universalis ponebant in elevatione animæ, totius ad suas partes, vel partium animæ ad se mutuò adeoque in respectu hominis ad se ipsum: cum debuissent potius in respectu hominis ad alios homines, per ea, quæ diximus Annot. CIX num. 6. Nam huc imprimis pertinent verba Lib. V. Nic. c. 1. p. 1. p. 191. de iustitiâ universali: ἀρετὴ μὲν ὅτι τελεία, ἀλλ' ἔχει ἀπλῶς, ἀλλὰ ἀπὸς ἑτεροῦ, quibus videtur Aristoteles Platonice illam interpretationem castigavisse. Vide & Horneum Lib. III. Phil. mor. c. 11. no. 10. p. 441. 442. c. Zvingerum in Scholiis ad Lib. IX. Nicom. cap. 4. p. m. 399.

ANNOT. CXII. ad lin. 50.

(*Scholastici aliâ ratione exponunt.*)

No. 1. Diximus Annot. præced. no. 5. vitium esse divisionis, si eidem divisio subjiciatur & totum & partes ipsius, atque in hoc vitium incurrisse Veteres, qui iustitiam universalem annumeraverint virtutibus particularibus. Hoc vitium salvò totius divisionis fundamento corrigi melius non potest, quam si universalem illam virtutem expungamus ex Catalogo virtutum particularium. Quo pacto tres tantum remanebunt virtutes Cardinales, neque plures postulabat fundamentum divisionis, cum animæ quoque partes non plures, quam tres, agnitæ fuerint à Veteribus.

No. 2. Qui verò divisioni mederi voluerunt, ita ut nihilominus retinerent iustitiam & numerum quaternarium virtutum; ii coacti fuerunt ex universali iustitia facere particularem & simul aliquid mutare in fundamento dividendi vel etiam planè novum fundamentum substituere.

No. 3. Fecerunt hoc partim Veteres quidam ante Scholasticorum ætatem, partim Scholastici: de quibus dicta jam nobis sunt quædam Disp. II. de quat. virt. Card. §. 30. & seqq. sed horum omnium quot capita, tot ferè sententiæ fuerunt.

No. 4. Ex Veteribus Proclus mutavit aliquid circa fundamentum. Retentâ enim animæ divisione in partes, τὸ ἡσθησίαν seu concupiscibilem appetitum subdividit in τὸ φιλήδονον & τὸ φιλοχρήματον, h. e. in cupiditatem voluptatum & divitiarum; ac prioris moderatricem statuit esse temperantiam, posterioris verò iustitiam; in duabus virtutibus cæteris nihil mutavit. Vide ipsum eis τὴν πολιτείαν p. m. 490.

No. 5. Novum planè fundamentum quæsi- runt illi, qui dicebant, quatuor esse virtutes pro
quater-

quaternio affectuum numero: Affectus illi sunt circa bonum præfens *latitia*, circa malum præfens *tristitia*, circa bonum futurum *spes*, circa malum futurum *timor*. Fortasse disputaverunt hi ex principiis Stoicis. Sed de hac expositione nihil habeo compertum amplius, quam quod scribit Hieronymus in c. 1. Ezech. Tom. V. Oper. f. m. 177. *Audisse me memini, quatuor perturbationes, de quibus plenissime Cicero in Tuscul. disputat. gaudii, ægritudinis, cupidinis, & timoris, quorum duo præsentia, duo futura sunt, per quatuor significari animalia (Ezechielis) de quibus & Virgilius breviter: hinc metuunt, cupiuntq; dolent, gaudentq; quæ regi debeant ratione & potentia DEI, quibusq; opposita sint, imò impositæ virtutes quatuor, prudentia, justitia, fortitudo, temperantia, ut harum gubernentur arbitrio, quæ quomodo vultibus hominis, leonis, vitulique & aquilæ coarparentur, omnino tacuerunt.*

No. 6. E Schofasticis Thomas cum affectis mutavit leviter aliquid in fundamento divisionis, duobusq; Platonis appetitibus, concupiscibili & irascibili adjecit tertio loco appetitum rationalem. Sunt enim apud Aristotelem Lib. 1. Magnor. Moral. c. 3. *ὁρῆσεως εἶδει τρία, ἐπιθυμία, θυμὸς, βέλγησις.* Igitur ex mente Thomæ intellectum gubernat prudentia, appetitum irascibilem fortitudo, concupiscibilem temperantia, rationalem justitia. Hanc expositionem sequuntur & Conimbricenf. Disputat. Ethic. VII. quæst. 6. Artic. I. p. m. 709.

No. 7. Majorem fundamenti mutationem re-

perio apud Scotistas, ut Claudium Frassen Part. IV. Philos. Academ. p. 123. qui ita differit: *omnis virtus moralis vel pertinet ad rationem formandam, vel ad appetitum regulandum. Si ad rationem, est prudentia, si ad appetitum, vel eum inclinatur ad alienum bonum, & sic est justitia: vel ad proprium, idq; dupliciter; nam vel illi bona adversatur appetitus concupiscibilis, & circa aliud occupatur temperantia, vel eidem bono adversatur appetitus irascibilis, & circa hoc versatur fortitudo.*

No. 8. Adhuc aliter Nominales, ut Buridanus Lib. III. Eth. quæst. 20. quem ut alibi passim, ita hic etiam, licet illius nomine tacito, sequitur Joh. Gvernerus Geisius in prodromo Viridarii Moral. qu. 53. p. 330. Summa expositionis hæc est: *Virtus cardinalis alia est intellectualis nempe prudentia, alia moralis. Et hæc versatur vel circa bonum utile, nempe justitia, vel circa delectabile, temperantia, vel circa honestum, fortitudo.*

No. 9. Joh. Gerson, seu quicumq; Autor est Compendii Theol. quod legitur part. II. Oper. Gersonis Tract. IV. illig. Compend. qui est de septem virtutibus, planè novum quærit fundamentum. Præsupponit enim ut in virtutibus tribus Theologicis amor hominis se recte habet ad Creatorem, ita in 4. Cardinalibus amorè illū rectè se habere ad Creaturam. Creatura verò vel sub nobis est, ut caro, vel juxta nos, ut proximus, vel contra nos, idq; rursus vel insidiandò, vel molestandò. Amorem ergò carnis dirigi existimat à temperantiâ, proximi à justitiâ, creaturæ insidiatis à prudentiâ, molestatis à fortitudine.

AD TAB. XXV.

De Jure.

ANNOT. CXIII. ad lin. 6.

Lex Aristotelis est Oratio.)
Octus Philosophi est cap. ult. Lib. ult. Nic. p. 442. *Ὁ δὲ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν, λόγῳ ἂν δὲ πῶς φρονήσεως καὶ νῆ.*

ANNOT. CXIV. ad Membr. lin. 8.

Divisio in jus Politicum & Oeconomicum.)

No. 1. De hac Divisione imprimis consulatur c. 6. Lib. V. Nicom.

No. 2. Fundamentum ejus est varietas societatum. Quot enim humanarum societatum tot etiam juris possunt esse species, siquidem omne jus locum habet inter homines plures aliqua societate copulatos. Hinc Aristoteles L. II. Magn. Moral. c. II. f. 141. lit. F. *τὸ δὲ δίκαιόν ἐστι καὶ ξένω πρὸς πολίτην, καὶ δούλω πρὸς δεσπότην, καὶ πολίτη πρὸς πολίτην, καὶ υἱῶν πρὸς πατέρα, καὶ γυναικὶ πρὸς ἄνδρα, καὶ ὅσα*

ἀπλῶς ἄλλαι κοινωνίαι καὶ φιλίαι ἐνεῖσιν ἐκάστῃς τῶν.

No. 3. Jam cum magna sit humanarum societatum varietas, juvat eam colligere in membra quam paucissima, h. e. duo. Id commodè fiet, si dicamus, in quavis societate copulari perfectum aut cum imperfecto, aut cum perfecto alio. Voco perfectum eum, qui ob prudentiam res suas administrandi sui est juris, qualis quilibet paterfamilias personali libertate præditus. Societas ergò perfecti cum imperfectis est *domestica*, cum perfectis *civilis*. Unde & jus aliud *domesticum*, aliud *civile*.

No. 4. Jus domesticum intercedit Patrifamilias tanquam perfecto homini cum servo, uxore, & filio, quorum trium imperfectionem his verbis depingit. Arist. Lib. I. Polit. c. 8. p. m. 55. *ὁ μὲν γὰρ δούλος* (intellige servum naturalem, de quo Tab. XXXV. Membr. 4. *ὁ δὲ δούλος ἔχει τὸ βεβλητικόν· τὸ δὲ θῆλυ ἔχει μὲν ἀλλ' ἀνυρον· ὁ δὲ παῖς* (fides filium hic considerari, quamdiu est puer tantum, & consequenter sub potestate patriâ,) *ἔχει μὲν ἀλλ' ἀτελές.*

E

No. 5.

No. 5. Jus civile intercedit propriè civi cum ci-
ve. Sunt enim hi non modò perfecti homines,
sed etiam perfecti focii, ut qui una degant in so-
cietate perfectissimâ h. e. civitate. Atque secun-
dum hæc intelligi debet Locus, quem * 2. protu-
limus ex Lib. V. Nic. 6. Dum enim ibi dicitur,
quod jus civile sit sociorum vita ad sufficientiam, in
eo describuntur focii perfecti dum additur, libe-
rorum, in eo describuntur homines perfecti. Vid.
& Tab. XXXIX. Membr. 6. * 1. 2. 3.

No. 6. Secundariò tamen jus civile extendit se
ad societatem peregrini cum peregrino. Etsi enim
hi non sunt focii perfecti, sunt tamen homines
perfecti h. e. uterque liber ac sui juris, deguntque
ambo in eadem civitate saltem ut cives secundum
quid, licet non ut cives simpliciter dicti. Vid. Tab.
XXXIX. Membr. 6. * 4. Imò Aristoteles jus quo-
que hostis cum hoste ad civile jus retulit. Cap. enim
7. Lib. V. Nicom cum jus Politicum seu civile di-
visisset in naturale & legitimum mox legitimi ex-
emplum facit τὸ μναῖς λυτρεῖς, minâ captivum re-
dimeie.

No. 7. Quod si quis nolit jus peregrini cum pe-
regrino aut hostis cum hoste reducere ad jus civi-
le, poterit ille tres juris pariter & societatis species
constituere, jus nempe domesticum, civile & genti-
um similiterque societatem domesticam, civilem, &
mundanam, è quibus civili latior quidem est mun-
dana, angustior verò domestica. Conf. quæ de
triplici jure voluntario humano differit Grotius
Lib. I. de jur. bell. c. 1. no. 14.

No. 8. Quòd divisio juris (perinde ut infra Tab.
XXXI. Membr. 3. * 1. divisio amicitia) in civile
& domesticum, sit analogi in analogata, probatur
primò authoritate Aristotelis, quia jus civile τὸ πολι-
τικὸν δίκαιον expressè vocat jus simpliciter τὸ ἀ-
πλόως δίκαιον, Lib. V. Nic c. 6. p. 212. reliquum jus
δίκαιον καθ' ὁμοιότητα. ibid. 213. & ὁμοίου p. 214. ἢ
μεταφορὰν καὶ ὁμοιότητα c. 11. p. 233. Huc refer &
locum Lib. I. Magn. Moral. c. 34 f. 122. lit. H. ἔστι δὲ
δίκαιον οἰκέτη πρὸς δεσπότην, καὶ ἡὸ πρὸς πατέρα
(atq; hoc jus est domesticum) τὸ δ' ἐν τῶν δίκαιον
ὁμωνύμως ἀν' ὁμοίειν λέγεσθαι τὸ πολιτικὸν δίκαιον. So-
lent enim interdù analogata quoq; vocare homonyma.

No. 9. Deinde idem probatur ratione. Jus enim
propriè est ad alterum, per Annot. CIX. no. 6. Do-
mestici autem non alterum sunt quiddam à patre-
familias, sed certò modò partes ejus. Hanc ratio-
nem urget Aristoteles Lib. V. Nic. c. 6. p. 214.

No. 10. Interim jus illud nec planè æquivoce ta-
le est: siquidem domestici absolutè considerati
utiq; sunt distincti à Patrefamilias homines. Et in
talibus intercedit omninò jus aliquod imperanti
& parenti Lib. V. Nic. c. 11. in fine. Distinctio in-
ter servum ut servum & ut hominem, expressè habe-
tur Lib. IX. Nicom. c. 11 p. 348.

ANNOT. CXV. ad Membr. V. lin. 26.
Subdivisio juris Politici in naturale &
(legitimum.)

No. 1. De hac subdivisione consulatur in primis
c. 7. Lib. V. Nicom.

No. 2. Fundamentum ejus quærendum est in ob-
jecto. Actus enim sunt per suam naturam deter-
minati ad moralitatem, aut indifferentes. Priores
ad jus naturale, posteriores ad jus legitimum seu
positivum pertinent.

No. 3. Quod alio sensu Aristoteles, aliò Jure-
consulti usurpent vocabula juris naturalis & civilis,
ut alia omitramus, vel ex eo abundè patet, quod
jus naturale Aristoteli quidem est species, Jure-
consultis verò conspecies juris civilis.

No. 4. Quamvis Grotius Lib. I. de jur. bell. c. 1.
§. 9. dum profitetur, optimam esse juris partitio-
nem, quæ apud Aristotelem extet, in naturale & vo-
luntarium, eamq; suam facit, videri queat iisdem
sensibus cum Aristotele indulgere voluisse: tamen
inter utriusq; divisionem plurimum interest. Nam
primò Aristoteles jus civile tantum, Grotius verò
jus generalissimè sumtum dividit in naturale &
voluntarium. Secundò Grotius §. 13. voluntarium
subdividit in humanum & divinum (cujus exem-
plum potest esse lex ceremonialis & forensis in
Reipublica Judaicâ;) At Aristoteles jus voluntari-
um Divinum, ut quod merè fuit revelationis, i-
gnoravit. Neque adeò pertinet illud ad Respubli-
cas humanas, sed ad Divinam, quam Tab. XLII.
lin. 34. ex Josepho γεωργιαν vocavimus. Tertio
Grotius §. 14. Voluntarium humanum subdivi-
dit in civile, gentium, & domesticum, atque adeò
jus civile, quod Aristotele est genus juris volunta-
rii, constituit ejus speciem, magis hæc in re Jure-
consultorum, quam Aristotelis lingua loquens.

ANNOT. CXVI. ad membr. VI. lin. 45.
(Cognatum æquum.)

No. 1. De æquo imprimis consulatur c. 10. Lib.
V. Nicom.

No. 2. Æquum à jure differt tanquam propo-
sitiò debitam limitationem habens expressam à
non-habente. Cum enim jura seu leges scribi sole-
ant formâ propositionum universalium, sed quæ
tamen in casibus quibusdam raris aut improvisis
exceptiones certas patiantur, si talis exceptio vel
explicatio debita additur, æquum solet vocari.

No. 3. Sit e. g. lex in aliqua civitate: peregrinus
si murum adscendat, capite plectatur. Eveniat ca-
sus, ut in publico ab hostibus murum invadenti-
bus periculo dejiciendorum illorum gratiâ con-
scendat murum & peregrinus. Svadet heic æquitas,
ut hoc factum peregrini non modò sit impune, sed
vel præmio afficiatur. Nec enim præsumitur mens
alia fuisse legislatoris, quam curiositati aut animo
proditorio peregrinorum ponere obicem. Limi-
tata ergò lex juxta dictamen æquitatis sic sonabit:
peregrinus, si murum adscendat sc. curiositatis aut
prodenda urbis gratiâ, capite plectatur. Sic limitata
vocabitur æquum.

No. 4. Si de sensu legis oritur controversia, sta-
tum ejus Rhetores vocant περίρητος καὶ διαβολας
tur-

No. 5. Aequitati duo opponuntur, ἡ ἀνελευθερία & Sycophantia. Utriusque exemplum dabimus accommodatum ad legem illam de peregrino. Exemplum igitur ἀνελευθερίας fuerit, si quis peregrinum ejusmodi, qualem dedimus no. 3. postulet ad supplicium capitis. Exemplum συνοφαν-

τίας, si civem, cui nomen proprium sit Peregrinus (sicut nomen hoc fuit Philosophi cujusdam apud Gellium, Lib. XII. c. 11.) cum murum adscendisset, accuset aliquis ex dicta lege. Manifestum enim est peregrini vocabulum in eâ lege appellativum esse, non proprium.

AD TAB. XXVI. De Justo & Injusto.

ANNOT. CXVII. ad lin. 21.

Ab aliis duobus lesionum generibus.)

No. 1.

DE tribus lesionum generibus consulendus in primis Locus Lib. V. Nic. c. 8 satis prolixus, à verbis τὸ δὲ ἐκείνων &c. p. 219. usq; ad fin capitis, quem totum latinè quoque vertit Grotius Lib. III. de Jur. bell. c. 11. num. 4. Brevior harum lesionum expositio habetur Lib. I. Rhet. c. 13. no. 30. Quam ipsam quoque d. l. transtulit Grotius.

No. 2. Utrobique autem tria tantum numerantur lesionum genera. E quibus ἀτύχημα Grotius vertit *infortunium*, ἀμαρτήματα, *culpam aliquam*, ἀδίκημα, *injuriam*: sicuti βλάβην interpretatus erat, *damni dationem*. Satis expressa in hanc sententiam verba sunt Nicomacheorum: τρεῶν δὲ ἐσὼν βλαβῶν τὸ ἐν ταῖς κοινωσίαις.

No. 3. Sed quia tamen in iisdem Nicomacheis ipsum ἀδίκημα non obscure duplex constituitur ab Aristotele (ἑποδιαίρεσιν agnoscit & Giphanius in Comment. pag. 413. quam & nos exsecuti sumus *. 5.) non planè rejicio sententiam Dn. Dürrii, qui p. 309. Instit. Ethic. unicâ divisione rem omnè complexus quatuor numerat lesionum genera. Imò verò qualemcunque quadripartitionem eo loco instituire maximè proficuum est ad melius intelligendas ambiguitates vocabulorum ἀμαρτήματα & ἀδίκημα, quas in binis illis textibus, uno Nicomacheorum, altero Rhetoricorum observabiles explicare hâc occasione libitum est.

No. 4. Divisio ergò lesionum in quatuor membra, quam Nicomachea quodammodo intricatam suggerunt, commodissimè viderur institui posse hoc modo: Læsiō vel *invita* est vel *spontanea*: *Invita* vel prævideri aut præsumi non potest, & vocatur ἀτύχημα *infortunium*; vel præsumi potest & vocatur ἀμαρτήματα *erratum*. Utriusq; exemplum dabimus ex Græco Scholiaste Michaële Ephesio ad h. l. f. 135. Nam si quis in loco deserto jaculetur, quâ nullus transire consuevit, casuque aliquem intercurrentem vulneret, *infortunium* est: in loco enim tali præsumi non potest fore, ut aliquis lædatur. At si idem contingat jaculanti in loco aut viâ, ubi multi versari consueverunt, nò

infortunium erit, sed *erratum*: potest enim ac debet præsumi. fieri facillè posse, ut emissum tali loco jaculum feriat aliquem. Interim utraq; læsiō *invita* est, quia præsuppono, neutrum habuisse lædendi ullius hominis voluntatem. *Spontanea* læsiō similiter est duplex! aut enim nò fit ex præviâ deliberatione, sed ex subito affectu, ut ex irâ aut fit ex deliberatione præviâ. Utraque ἀδίκημα vocatur; sed illa secundum quid & improprie, hæc simpliciter & proprie: illa *non plena*, hæc *plena*. Illius exemplum, si quis aliquem vulneret ex irâ subitâ, absq; spatio deliberandi: hujus. si vulneret ex præviâ deliberatione. Utraq; spontanea est quidem (ἀνίστοχρημα per iram commissa spontanea agnoscitur V. Nic. XI. p. 231.) quia fit cum animo lædendi: sed illa tamen lævior, hæc gravior, ob hoc ipsum, quia illam deliberatio non præcesserat, hanc præcesserat. Hæc de Divisione quadrimembri in usum Loci ex Nicomacheis.

No. 5. At verò Rhetoricorum locus divisionem flagitat non nisi trimembrem, eaq; ex ipso textu facillimè fuit hunc in modum: læsiō *aut* præsumi non potest, nec fit cum malitiâ: *aut* præsumi quidem potest, sed ipsa quoque tamen caret malitiâ: *aut* & præsumi potest & fit cum malitiâ. *Prima* vocatur ἀτύχημα, *secunda* ἀμαρτήματα, *tertia* ἀδίκημα. Si quis hominè vulneret, jaculans in loco solitario (retinebo enim exempla superiora) ἀτύχημα est, si jaculans in loco non solitario, aut etiam ex itâ subitâ, ἀμαρτήματα; si verò deliberato, ἀδίκημα.

No. 6. Ex his intelligitur, ἀτύχημα quidem in utroq; loco sumi eodem sensu: ἀμαρτήματα in Rhetoricis patere latius, quàm in Nicomacheis: comprehendit enim Nicomacheorum etiam ἀδίκημα non plenū. Unde porrò sequitur, ut ἀδίκημα Rhetoricorū strictius sumatur, quàm Nicomacheorū: siquidē solum plenum ἀδίκημα significat. Atq; hæc facillè intelliguntur è nostris exemplis.

No. 7. Ut autem ad ipsius Aristotelis mentem de hac homonymiâ vocis ἀμαρτήματα præcipuè (quâ nescio an quis alius observaverit) liquidius constet, ipsa philosophi verba inter se comparabimus. ἀμαρτήματα in Rhetoricis ita definiuntur, ὅσα (1) μὴ ὀφθαλμοῦ καὶ (2) μὴ δὸς πονηρίας. Hanc definitionem ajo competere quoad utrumque requisitum non modo ἀμαρτήματα Nicomacheorum, de quo nemo dubitare potest, sed etiam

E 2

ἀδίκη-

ἀδικήματι non pleno: de hoc enim ita ibi loquitur Philosophus: *si verò* (lædat quis alium) *sciens quidem*, (εἰδὼς μὲν, ergò μὴ ὀφθαλμῶς, quod erat requisitum primum, iratus ἀπεραιορέτως quidem occidit alterum, sed non ὀφθαλμῶς ait Lambinus in Comment. ad Nic. p. m. 235.) *sed absque prævia deliberatione, est ἀδικήμα* (non plenum) *quæ sunt quæcumq; vel per iram, vel per alios affectus necessarios & naturales eveniunt hominibus: sic enim nocentes & errantes ἀμαρτάνοντες: ergo ipsum tale ἀδικήμα rectè vocabitur ἀμαρτήμα* quoque, (ut in Rhetoricis) *injuriam quidem inferunt & eorum facta sunt ἀδικήματα* (saltem aliquo modo) *sed ipsi propterea nondum injusti aut mali (πονηροί) sunt* (vid. lin. 45. hujus Tab.) *neq; enim læsio illi facta est per malitiam* ἀφ' ἑμοχθησίαν, quod potuisset etiam *πονησίαν* dicere, sicuti quem paulo ante *πονηρόν*, mox eum vocat *μοχθηρόν*. Ecce igitur alterum quoque requisitum)

No. 8. Patet è dictis ἀδικήμα non plenum habere convenientiam non modò cum ἀδικήματι pleno, sed etiam cum ἀμαρτήματι, adeoque, ut in Nicomacheis constituitur, species ἀδικήματι & latè dicti, sic in Rhetoricis posse constitui speciem ἀμαρτήματι & latè dicti, hòc modò ἀμαρτήμα latè dictum duas habet species, nempe ἀμαρτήμα strictè dictum, de quo in Nicomacheis, cujus exemplum est in jaculante per viam publicam: & ἀδικήμα non plenum, cujus exemplum in vulnerante per iram præcipitem.

No. 9. Hæ duæ species in eo conveniunt, (1.) quòd neutra fiat cum malitiâ, h. e. ex proposito prædeliberato nocendi, quòd item (2.) neutra sit ὀφθαλμῶς seu inopinabilis: differunt autem, quòd ἀμαρτήμα strictè dictum fit animo non lædendi cupido, sed quidvis intendente potius; ἀδικήμα verò non plenum fit animò lædendi, licet absque præviâ deliberatione. Interim cui-cunque generi proximo τὸ ἀδικήμα non plenum subjicias, certum est, quòd ipsum unâ cum ἀμαρτήματι strictè dicto, tanquam læsiones nec planè spontaneæ nec prorsus invitæ, eòque veniâ pariter & animadversione aliquâ dignæ, medio loco interjectæ sint quasi inter ἀτύχημα & ἀδικήμα plenum, veluti duo extrema, quorum illi ceu perfectè invito nulla, huic tanquam perfectè spontaneò maxima debeatur pœna. Etiam Grotius agnovit inter plenam injuriam & verum infortunium intercedere medium ἀμαρτήμα.

No. 10. Cæterum inter exempla ἀμαρτημάτων haut dubiè referendum est si quis vellicandi tantum animò aliquem vulneret: præsumi enim utique & caveri talis eventus potest. Et in ipso Nicomacheorù textu clarissimè hoc est inter exempla, de quibus præcesserat: τὰ μὲν μὲν ἀγνοίας ἀμαρτήματα εἶσι. Neq; aliter accepit Giphanius p. 413. ad Nicom. ubi ἀμαρτήμα explicat. Quid ergò est, quòd totum illum locum Dn. Dürrius pag. 309. Instit. Ethic. quasi ex ipsius Aristotelis

mente ad ἀτύχημα seu infortunium trahit? Nempe non ipsius errorem ibi, sed Grotii legimus, (hujus enim versionem ibi retinet.) qui aut in codice suo habuit: τὰ μὲν μὲν ἀγνοίας ἀτύχηματα εἶσι, aut lectioni vulgatæ hanc suam substituit, Planè enim secundum hanc scripturam vertit.

No. 11. Sed miror, Grotium, qui in illum locum vertendum eo majore cum curâ incubuit, quia, ut ipse loquitur, minùs rectè verti, ideoque nec factis intelligi soleat, non animadvertisse, saltem illud de vellicaturiente exemplum magis ἀμαρτήμα quadrare, quàm ad ἀτύχημα: neque enim eventus ille vulnerationis merum est infortunium, sed prævideri utique potest ac debet, planè ut in exemplo Michaëlis Ephesii, quòd Grotius quoque affert de eo, qui in publica viâ jaculatur. Itaque aut retinenda est lectio illa vulgata, aut quòd Matthias Bergius vult in variis ad Nicom. lectionibus p. 458. vox ἀμαρτήματα nullâ planè aliâ substitutâ erâdi debet, ut totus ille textus declaret in genere tantum, quid sit ἀγνοία, quæ certo modo in utroque genere læsionum, sive ἀμαρτημάτων sint, sive ἀτυχημάτων locum habet.

No. 12. Unum adhuc addo, quatuor illa læsionum genera, quæ supra n. 4. è Nicom. explicuimus, singula nominibus singulis appellat Dn. Durrius, nempe ἀτύχημα, ἀμαρτήμα, ἀδικήμα & ἀδικίαν. Est autem illi ἀδικήμα, quòd nobis cum apposito ἀδικήμα non plenum, ἀδικίαν verò, quòd nobis ἀδικήμα plenum. Videntur occasionem præbuisse ei verba Nicom. p. 220. quibus ira nasci dicitur, ὁποὶ Φανωμένη ἀδικία h. e. ex eo, quòd quis injuriosè factum existimat, uti Grotius vertit. Interim certum est, quòd ἀδικήματι vox Aristoteli pag. seq. plenas etiam injurias notet, cum ait: καὶ κτ' ταῦτα ἤδη τὰ ἀδικήματα τ' ἀδικῶν ἀδικῶν, imò in Rhetoricorù loco ἀδικήματα illi plane nihil aliud sunt, quàm injuriæ plenæ, uti docuimus num. 6. Placet interim omninò consilium doctissimi Viri, cogitantis, quemadmodum suum cuique speciei vocabulum reperiret.

ANNOT. CXIIX. ad lin. 35.

Hæc tria requisita.)

No. 1. *Injuria* particularis propriè dicta seu *plena tria* habet requisita (1) ut lædens agat volens (2) ut læsus patiatur invito. (3) ut læsio ipsa sit contra jus seu legem. Fluunt hæc requisita ex tribus conceptibus, quibus definiri potest injuria, quòd sit actio 1. *moralis*. 2. *mala*. 3. *lædens alterum*. E primo conceptu fluit requisitum primum, è secundo tertium, ex tertio secundum. Etenim *moralis* esse non potest, nisi fiat à volente (maximè enim ex voluntate æstimatur moralitas, conf. lin. 46. hujus Tabulæ;) nec *mala*, subaudi moraliter, nisi contra legem: nec læsio, nisi inferatur invito.

No. 2. Hoc ultimum (cætera enim facilia) sic persuas-

persuadebis. *Ledere* nihil aliud est, quàm alteri bonum aliquod *suum* (de quo Annot. CIV. no 1.) eripere. Jam quia unicuique licet bonum suum abdicare & alteri concedere, si in ipso eripiendi actus, cui quid eripitur, rem ereptam eripienti donet (hoc autem facere censetur, si damnum illud patiatur volens,) bonum illud hoc ipso desinit esse *suum*, adeoq; vim læsionis & consequenter injuriæ amittit: ut si quis amicus librum ex armario meo spectante me, & vel risu justi in donationem consensûs signum edente auferat, proque suo absporet, non furtum hoc erit, sed ablatio rei donatæ. Quare & Jureconfulti in definitione furti requirunt, ut quod auferatur, auferatur invito.

No. 3. Sed hîc observa, *voluntatem* patientis, si cessare debeat injuria, oportere esse *plenam*. Voluntas enim *non plena* (de qua Tab. XI. l. 52.) mixturam habet inviti. E. hâc exceptione non potuisset excusare Tarquinius stuprum Lucretiæ volenti quidem, sed voluntate non plenâ, illatum. Fuit enim utique atrox injuria.

No. 4. Sicuti contra stuprum quod lasciviæ puellæ ultrò invitanti eoq; plenam patiendi voluntatem habenti infertur, injuria non est, puta *particularis*, & pro quâ sibi tanquam vere læsæ satisfieri coram judice possit flagitare. Interim tamen graviter peccavit stuprator, si non contra justitiam *particularem estimatam ex parte meretricis*, certè contra *universalem* eoq; & ipse fecit, & illa passa est *rem injustam* (quam ab injuria cautè distinguit Philosophus Lib. V. Nic. c. 9 p. 233.)

No. 5. Imò verò injuriam quoque *particularem* intulit, sed *familiæ*, cui nolenti eripuit honorem, in incorruptis familiæ virginibus situm: ac præterea *Reipubl.* cujus interest talia non perpetrari, sed honestatem ac decus servari. Cujus rei ratio est, quia boni illius, quo homo talis eripi sibi patitur, ipse non pleno jure Dominus est, sed partem ejus Parentes partem Patria vindicat. Itaque si maximè ipse propter inordinatæ volunta-

tis consensum injuriam non patiatur, patiuntur tamen Parentes, Amici, Patria. Atque ex hoc fundamento intelligis quoque, verum esse, quod disputat Aristoteles Lib. V. Nic. c. 11. sub init. illum, qui contra leges est *ἀνόμιμος*, injuriam facere non sibi quidem, benè tamen *Reipublicæ*.

No. 6. Cæterum ex duobus illis injuriæ requisitis, *unò*, quòd agens spontè agere, *alterò*, quòd patiens invitatus pati debeat, ultrò sequitur, *neminem à seipso posse affici injuriâ*: Sequeretur enim eundem ejusdem respectu simul velle & nolle, quod implicat. Itaque injuria semper est in pluribus per annot. CIX. num. 6.

No. 7. Insuper de duobus his requisitis ex professo egit Aristoteles lib. V. Nic. de *priori* quidem c. 8. de *posteriori* verò c. 9. Atq; eadem duo jungit Lib. I. Rhet. c. 13. n. 9. & 10. p. 79. Ubi cum definiisset, quid sit injuriam pati, nempe *τὸ ἐκόντων τὴν ἀδικίαν πάσχειν*, mox conjungit: *ἀνάγκη δὲ ἀδικεῖν μὴ βλάπτειν, ἢ ἀνεπίεστον βλάπτειν*.

No. 8. *Tertium* requisitum, ut læsio sit *contra jus*, expressè quoq; habetur in Definitione, quæ exstat I. Rhet. c. 10. num. 2. p. 58. Ubi *ἀδικεῖν* injuriam facere definitur *τὸ βλάπτειν ἐκόντα, ὡς δὲ τὸ νόμον, ἢ ἂν quis lædat (alterum) volens adversus legem*. Quæ definitio rotundissima pariter, & tum illi, quam dedimus in Tab. * 6, tum alteri, quam supra n. 1. tradebamus, planè gemina est. Læsiō enim, nisi ab invito excipiatur, læsiō non est per num. 2.

No. 9. Porro requisitum, hoc, ut læsiō sit *legibus adversa*, vel idèò necessarium fuit, quia multi (v. g. fures ducendi ad patibulum) jus suum patiuntur admodum invitati (*ἐνίοι δίκαιον εἶναι ἔχοντες*, inquit Philos. V. Nic. 9. p. 222.) quibus tamen ob hoc ipsum injuria non fit, licet maximè & invitati & à volente lædantur. Imò propriè loquendo ne læsiō quidem isthæc fuerit. Lædi enim est *suam* amittere per num. 2. quod autem talibus ex justitiâ vindicativâ eripitur, *ipsorum esse* (de jure quidem, si maximè non de facto) *desit*, quo primum tempore inciderunt in reatum.

AD TAB. XXVII.

De Semivirtute, Virtute communi & Heroicâ.

ANNOT. CXIX. ad prima verba Tab.

Virtus ratione existentia &c.)

No. 1.

DE hac distinctione virtutis consulendus Arist. lib. VII. Nicom. capp. prioribus 10. Ne autem confundas eam cum aliis duabus, quarum una fit in *specie*, altera in *modis concipiendi*, repete quæ dicta sunt Tab. XIII.

No. 2. Hæc præfens fieri dicitur in *gradus existendi*. Quod ut rectè intelligas, animadvertite, nul-

lum esse hominem in hac mortalitate, qui habeat virtutem eo gradu perfectionis, quem idea comprehendit. Talis enim perfectio excludit omne vitium. Nemo autem vivit, quin habeat suos naevos: cujus rei ratio quærenda est in peccato originali, vid. l. 44. hujus Tab. Quod peccatum, quia non satis exploratum habuerunt gentiles, non mirum, si Stoici eò arrogantia pervenerunt, ut crederent, se ad statum abiolutæ perfectionis in hâc etiam vitâ pervenire posse. Similem deceptionem passi sunt in Ecclesiâ quoque *οἱ πελαγοὶ τῆς ζωῆς*

E 3

οἱ πελαγοὶ τῆς ζωῆς

μαρτυροῦσι Monachi, quum peccati originalis vires extenuassent.

No. 3. Secundum hæc ergo, quicquid est inter homines virtutum moralium, imperfectum est. Sed quia tamen hæc ipsa imperfectio suos gradus habet, hinc est, ut virtutum alia *perfecta* possit appellari, alia *imperfecta*; perfecta inquam non *absolutè*, sed *comparatè* per lin. 50. hujus Tab.

No. 4. Comparata hæc perfectio tripliciter affirmari videtur posse 1. intra hominem ex diversitate *principii dirigentis*: iterum intra hominem ex diversitate *materia obsequentis*: 3. extra hominem ex diversitate *influxus divini*. Unde necesse est divisionem virtutis quoad existentiam consideratæ in perfectam & imperfectam, tribus modis exponi posse.

No. 5. Juxta *primam* expositionem virtus perfecta est *Christianorum*, imperfecta *gentilium*. In gentilibus enim principium dirigens sola est *prudencia humana*; in Christianis verò insuper *fides salvifica*. Hæc distinctio non valdè abfimilis est illi, qua distinguimus inter virtutem *veram* & *apparentem*, qua de re Tab. XV. membr. IV.

No. 6. Juxta *secundam* expositionem virtus perfecta est, quæ contra *semivirtutem* tanquam imperfectam, ut *habitus* contra *dispositionem* distinguitur. In semivirtute enim propter affectuum renitentiam materia non satis est obsequens; obsequentior in virtute hoc sensu perfecta.

No. 7. Juxta *tertiam* expositionem virtus perfecta est *heroica*, imperfecta, quam humanam sive *communem* vocamus. Ad heroicam enim virtutem DEUS *extraordinariè*, ad communem *ordinariè* concurrat.

No. 8. Ex tribus his distinctionibus Aristoteles primam ut ignotam sibi, qui de fide salvificâ nihil haberet compertum, præterit, è secunda verò & tertia conflatis unam fecit trimembrem.

No. 9. Clara mens ejus est ex initialibus verbis Lib. VII. ubi expressè rerum circa mores fugiendarum, h. e. vitiorum, tria constituit genera: *vitiam* (commune) cui virtutem (communem); *incontinentiam*, cui continentiam, (semivitio scil. semivirtutem); & *feritatem*, cui virtutem heroicam opponit. Atque hanc rationem trimembrem secuti nos quoque sumus in Tabulâ: sed à semivirtute tamen, ut gradu infimo, incipiendum putavimus.

No. 10. Fatendum interim, si accuratè loqui velimus, duas esse distinctiones, quæ quidem aptissimè ad Christianam Philosophiam explicabuntur eo modo, quem num. 6. & 7. proposuimus. An idem per omnia voluerit Aristoteles, non curamus.

No. 11. Duci tamen potest una distinctio in alteram hoc modo: Virtus vel *humana* est vel *divina*. *Humana* vel habitus in suo genere *perfectus*, vel dispositio tantum seu habitus *imperfectus*.

ANNOT. CXX. ad lin. 9.

Aristoteles tamen in iis.)

No. 1. In virtutibus Veterum Cardinalibus solæ *duæ* sunt morales particulares, *Temperantia* videlicet ac *Fortitudo*, Nam *Prudentia* non est moralis, sed intellectualis, *Justitia* verò non particularis, sed universalis per Annot. CXI. n. 2.

No. 2. Jam cum *Temperantia concupiscibilem* appetitum in appetendis *bonis*, *Fortitudo irascibilem* in fugiendis *malis* gubernet, (pro quibus intelligendis repete præter Annot. modò citatam Annot. XX. n. 1. 3. & 4. & verò virtus moralis omnis occupetur aut in prosecutione *boni*, aut fugâ *mali*: dubium non est, quin omnes species virtutis moralis his duab' cardinalibus debito modo extensis comprehendantur, *Temperantiâ* nimirum voluptatum, & *Fortitudine* in perferendis doloribus. Atque hoc voluit Epictetus quoque, cum omne officii genus complexus est hoc præcepto *ἀνέχεσθαι καὶ ἀπέχεσθαι* sustine (per fortitudinem) & *ἀβστενε* (per Temperantiâ).

No. 3. Porro cum *continentia* & *tolerantia* sint illud ipsum in semivirtutibus, quod in virtutibus perfectis vocamus *Temperantiâ* & *Fortitudinem*: sequitur omnes quoque semivirtutes *Continentiæ* & *Tolerantiæ* vocabulis posse comprehendi.

No. 4. Aristoteles tamen non applicuit hæc vocabula ad dispositiones *Justitiæ* & *homileticarum virtutum*, sed reliquarum tantum septem, quæ maxime specificantur ab affectu, sicuti patet ex nostra delineatione; quam profiteamur debere Jasoni Denores de constitutione Philosophiæ civilis p. 43. & III. Ipsum autem Aristotelem vide in primis cap. 4. Lib. VII. Nicom.

No. 5. Et *homileticas* quidem virtutes hic præteritisse videtur propter earum exilitatem, de qua Annot. LXVI. *Justitiâ* verò propter varietatem affectuum, quorum alii ad concupiscibilem, alii ad irascibilem facultatem pertinent, ut intelliges ex Annot. CV. n. 1. Igitur lin. 22. hujus Tab. diximus continentiam lucri posse quidem extendi ad semijustitiâ, sed *certo* tantum modo, quatenus scil. justitiâ moderatur cupiditatem lucri, non autem quatenus occupatur circa aliquem affectum, qui ad irascibilem appetitum pertineat.

ANNOT. CXXI. ad lin. 21.

Continentiæ iræ.)

Quoniam Aristoteles Lib. VII. Nic. c. 4. semivirtutem, quæ circa *iram* occupatur, manifestè retulit non ad tolerantiam, quæ in doloribus, sed continentiam, quæ in voluptatibus & consequenter in appetitu *concupiscibili* cernitur: inde non malè concludit Jason Denores p. 55. de constituti Civil. philos. iram secundum Aristotelem in concupiscibili potius, quàm irascibili facultate locandam esse. Qua de re plura Annot. XLIV.

ANNOT.

ANNOT. CXXII. ad lin. 3. 24.

Infirmitas; Præcipitania.

His duobus gradibus vicem Commentarii præbere possunt, quæ leguntur Tab. præced. * 5. & Tab. seq. No. 4. & 11.

ANNOT. CXXIII. ad lin. 10.

Virtus communis est habitus virtutis.)

No. 1. Disputat Aristoteles II. Nic. 5. virtutem esse habitum. Dubitant Philippus Melanchthon Tom. I. Oper. f. 359. & alibi, Giphanius item ad Nicom. p. 112. aliique, an rectè. Ratio dubitandi est, quia virtutes hominibus, præcipuè non renatis, valdè infirmiter insunt: habitus autem sunt qualitates perfectæ & firmiter inhærentes.

No. 2. Sed Resp. 1. si Aristotelem II. Nic. exponamus de virtute quoad essentiam & idealiter consideratâ, objectio hæc, quoniam virtutem quoad existentiam sumit, illi non contradicit. 2. Positò, virtutem ibi quoad existentiam sumi, tamen & sic accepta definiri debet per habitum, & ita nos fecimus locò præsentè. Ratio, quia non mutantur Definitiones cum in statu essentiæ ad existentiam res deducitur, sed commoda interpretatio est addenda. Hic ergo intellige habitum, qui sit qualitas perfectâ, sc. comparatè, lin. 51. in contradistinctione ad semivirtutem, tanquam dispositionem. Experiuntur autem utique homines post diurnam virtutis exercitationem, difficultatem paulatim minui, & ejus in locum succedere facilitatem qualem cunque, cum gaudio conjunctam, quod signum est comparati habitus, lin. 52. ex Lib. II. Nic. c. 3. ab init. 3. Philippus ipse Lib. I. Dial. p. m. 24. Virtutem definit per habitum, & Tom. I. Oper. ead. pag. quâ supra propè finem, concedit, qualem cunque firmitatem in cogitatione & corde nominari habitum.

ANNOT. CXXIV. ad lin. 63.

Virtute communi tum perfectior.)

No. 1. Per hoc innuitur, Heroicam virtutem à communi non specie differre, sed gradus perfectionis. Probat ex mente Aristotelis: sic enim differt heroica virtus à communi, quemadmodum hæc à

semivirtute; hoc autem discrimen graduale esse omnes concedunt; ergò & illud. Probat Major, quia eadem distinctione Aristoteles tria hæc omnia complectitur.

No. 2. Aberrant ergò à mente Philosophi, qui virtutem ejus heroicam interpretantur de sanctitate, pietate, aut virtutibus Theologicis, sic enim specie differret. Plura diximus Disp. II. de virtute Heroica. §. 19. seqq.

No. 3. Quod si gradu tantum differt quæres: an non graduale hoc discrimen exponi fortè possit è quatuor gradibus virtutum Platonice, sic, ut communes sint, quas Platonici Politicas vocant, Heroica verò purgatoria; consistunt autem ex mente Platonice politicæ quidem in μετριοπαθεια, purgatoriæ verò in ἀπαθεία vide Porphyrium part II. sentent. ab Holstenio editarum ab init. Verum & hæc planè dissentiant tum à mente Aristotelis, ut ostendo §. 28. seqq. Disp. II. de Virtute Heroic. tum ab historia Heroum à quibus hæc virtus denominationem accepit, qui non memorantur fuisse ἀπαθείς.

No. 4. Optima expositio, si dicamus, gradum illum æstimari debere ab actionibus mirabilibus, communem operandi sortem ita excedentibus, ut ab extraordinario, DEI concursu profectæ videantur, (vide quæ diximus Annot. CXIX. No. 7.) quales fuerunt actiones secundum fortitudinem Heroicam in Alexandro M. Julio Cæsare, & similibus. Neque enim dubium est, quin DEI extraordinariâ operâ habeant aliquid perfectionis ultra naturam communem. Sic (ut aliquâ similitudine à Physicis miraculis petitâ rem declarem, modicos panes, quibus per miraculum saturata sunt tot hominum millia, elevavit DEUS ad facultatem pascendi perfectiorem, quàm quæ communiter deprehenditur. Sunt autem Herôes nihil aliud, quàm miracula DEI ethica.

ANNOT. CXXV. ad lin. ult.

Duplex feritas.)

Observetur hoc contra Ethicorum vulgus, qui disputant, feritatem heroicæ virtuti opponi in excessu tantum, alterum in defectu extremum summam inhabilitatem ad omnem virtutis impetum, vocantes. Contrarium demonstravimus §. 86. Disp. II. de virtute Heroicâ.

AD TAB. XXVIII.

De Processu Actionum Moralium.

ANNOT. CXXVI. ad totam Tabulam.

No. 1.

Processum ipsum puto facilem esse ac perspicuum. Sed observa, quod & titulus indicat, accommodatum eum esse 1. ad statum semi-

virtutis aut semivirtutis, non virtutis aut vitii perfecti, 2. ad exemplum tale, in quo conjunctio hominis cum objecto, e. g. apprehensio pecunie alienæ, ab appetitu sensitivo quidem bona judicatur, ob jucunditatem vel utilitatem, naturali verò mala ob turpi-

turpitudinem. Itaque si intra has restrictiones nou maneatur, mutanda quædam leviter fuerint in ipso processu.

No. 2. Et quidem, ut à posteriori incipiamus, si offeratur objectum, cuius conjunctionem nobiscum appetitus quidem sensitivus molestam ac malam, rationalis verò honestam ac bonam iudicet, qvale quid v. g. est vulnus ab hoste fortiter pugnandò patiendum, scribendum erit, ut sequitur:

Momentò 4. qui fugit ut Rem molestam:

6. objectum esse malum, quia molestum: bonum, quia honestum.

8. qui dicitur: fuge, qua dicitur: appete.

11. Affectum mollitici, qui fugit bonum morale sub specie mali molesti.

12. & 16. de mediis fugiendi.

15. Affectum tolerantia, qui appetit bonum morale non obstante, quod sit malum molestum.

No. 3. Si verò delineandus sit processus in statu virtutis perfectæ, momenta quædam planè fuerint omittenda, in quibusdam verò aliquid mutandum.

No. 4. Etenim in statu perfectæ virtutis, ubi præsupponitur, affectus appetitûs sensitivi esse domitos sub jugum rationis (quod tamen intelligitur cum ἀπεικεία, quam Tab. præced. lin. 42 seqq. audivimus) tollenda sunt momenta 3. 4. & 8 quia in hoc ipso consistit coercitio appetitûs sensitivi,

ut iste nec præcurrat actum intellectus & voluntatis, nec bellum seu pugnam moveat rationi. In momento 15. processus ita concipi debet: ut affectum temperantiæ, puta cardinalis (de qua anno CXX. No. 2.) seu motum secundum, præmeditatum, mixtum ex voluntate & appetitu domito, qui appetit bonum morale, non obstante, quod sit malum molestum.

No. 5. In statu autem vitii perfecti, ubi, præsupponitur & ipsam rationem esse corruptam, & voluntatis libertatem esse afflictissimam per lin. 48. Tab. X. locus est omninò momentò 3. & 4. Momentum autem 6. ita concipiatur: iudicat objectum esse bonum, quia jucundum sit pariter & honestum vel saltem non inhonestum. In hoc enim consistit corruptio intellectus, quod actionibus verè turpibus honestatem tamen affingit, & contra turpitudinem honestis vel indifferentiam utrisque, per Tabul. XII. lin. 22. Sed quia tamen igniculi rectæ rationis non possunt planè extinguï, inde fit ut in hoc momento 6. ratio contradicat sensui, similiterque in momento 8. pugna quædam sensûs & rationis oritur. Sed neque semper hoc fieri iudicandum est, (unde momentum 8. alicubi planè cessabit, & eò tamen eventu ut in momento 9. voluntas suâ libertate uti non possit, sed ab appetitu victa sensui se adjungat in momento 10. transeatque per momentum 11. in affectum intemperantiæ.

AD TAB. XXIX.

De Prudentia & cæteris virtutibus intellectualibus.

ANNOT. CXXVII. ad lin. 6.

Virtutes intellectuales sunt quinque.)

No. 1. **D**ifferunt virtutes intellectuales ex parte tum *subjecti*, tum *objecti*.

No. 2. Ex parte *subjecti*: sunt enim priores tres species in intellectu *theoretico*, posteriores duæ in *practico*, sicuti tenet sententia communis, quam sumus hic secuti.

No. 3. De *Intelligentiâ* tamen dubites, annon poni debeat potius in intellectu *simpliciter* considerato cum præcisione theoretici & practici. Ratio, quia occupatur illa non modò circa theoretica, sed etiam practica principia prima, fatentibus Hornejo p. 559. & Dürrio p. 163. Philosoph. moral. aliisque. Unde & lex, cuius dictamen utique practicum est, definitur *oratio à prudentia & intelligentiâ profecta* Tab. XXV. lin. 6.

No. 4. Ex parte *Objecti*. Circa *prima* enim principia versatur *intelligentia*, circa *principiata*

habitus reliqui, ita ut *contempabile nobilissimum*, quod unicum est DEUS, Sapiencia; minus nobile, h. e. creaturas, Scientia: similem in modum *agibile nobilissimum*, quod ipsum quoque unicum est, nempe bonum morale, Prudentia; minus nobilia, h. e. artificialia bona, Ars sibi vendicet. Atque ex his licebit divisionis hujus sufficientiam quodammodo demonstrare.

No. 5. Per *Sapientiam* nihil aliud intelligitur, quam Theologia (est enim habitus theoreticus de DEO) quam Veteres etiam Metaphysicam appellarunt, ut alibi ostenditur. *Scientiæ* autem vocabulo tum Mathematicæ Disciplinæ veniunt, tum Physica. Per *Prudentiam* verò intellige habitum philosophiæ practicæ. *Artium* varietas nota est.

No. 6. Cæterum quoniam ex *objectis* habituum circa principiata occupatorum unum nobilius est alterò, DEUS videlicet creaturis, bonum morale artificialibus: nobilitas hæc in ipsos etiam habitus, quippe qui ex objectis sua pretia sortiuntur, transit. Unde Sapiencia scientias, Prudentia artes nobilitate vincit. Est enim nobilissima the

theoreticarum *Sapientia*, practicarum *Prudentia*. Unde in harum duarum exercitio sita est beatitudo, illinc practica, hinc theoretica per Tab. VI. Membr. I.

No. 7. Hinc porrò sequitur, Sapientiam & Prudentiam esse habitus *principales* (de principatu earum lege cap. 12. Lib. VI. Nic.) scientias verò & artes *minus principales*, quas etiam *instrumentales* vocare possis. Habitus enim principalis (*minus principalis*) est, cujus exercitium propter se tantum (*non propter se, sed propter aliud*) expetitur. Quæ consentanea sunt illi, quod docuimus Tab. V. sub membro 4. Requisito Definiti 2. Quod autem Zabarella disputavit Lib. I. de Natur. Log. c. 11. omnes illos *quinque habitus esse principales*, curandum non est, quia verum discrimen habitum principalium & instrumentalium ipse ignoravit.

No. 8. In specie quod ad *Sapientiam* attinet, eam *solum* ex theoreticis habitibus esse *principalem* satis aperte fatetur Aristoteles I. Metaph. 2. dum de ea inquit: *μόνη ἐλθεῖν τῶν ὀπσιμῶν, μόνη γὰρ αὐτῆς ἐνεκά ὄσι.* Sequitur ergò, cæteras scientias non esse sui ipsarum gratiâ, quod sanè verum est. Tametsi enim non ordinantur per se ad praxin, quam ob causam theoreticæ vocantur: tamen ordinantur ad contemplationem altiolem, DEI nimirum, cum omnis creaturæ cognitio tendere debeat in meliorem cognitionem ipsius DEI. Vide Scherbium p. 5 Comment. ad Piccartum c. 29. Isagog. p. 207.

No. 9. Quod autem ad *Prudentiam* attinet, certum est, quod ea ipsam attingat beatitudinem practicam. Id autem artes non faciunt. Sunt enim *ἐξείς ποιητικῆς* Lib. VI. Nic. c. 4. p. 241. Atque *ἐνεκά τῶν ποιῶν, καὶ τὸ τέλος ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς τι*, ibid. c. 2. p. 239. Prudentiæ igitur ut *principali* famulantur artes.

No. 10. Cæterum quia pars beatitudinis theoretica, Præstantior est parte practica per Tab. VI. lin. 15. Hinc ipsa *Prudentia quodammodo inservit Sapientia*, & illius gratiâ imperat, Lib. VI. Nic. cap. ult. in fine Vid. & Lib. I. magn. moral. in fine.

No. 11. Denique cum finis ultimus non sit nisi unus, intermedii autem plures esse queant: inde est ut *Sapientia* sit *unica* tantum, scientiæ multæ: similiterque *Prudentia una*, artes multæ. Unde intelligis Sapientiam & Prudentiam esse *species infimas*, scientiam verò & artem intermedias. Possunt tamen in-

firmæ illæ species dividit in partes, Sapientia quidem in naturalem & revelatam Tab. VI. lin. 31. Prudentia verò in legislatoriam, consultatoriam & iudicatoriam Membr. 5. hujus Tab.

ANNOT. CXXVIII. ad lin. 20.

(Neque ex eo appellantur Viri Boni.)

Sic è contrario nec à defectu aut imperitia boni artificialis appellamus virum malum, sed tantum v.g. malum Musicum, malum Poetam: κακὸν ἰατρὸν, κακὸν ὑποκριτὴν, ὃν ἀπλῶς οὐκ ἂν εἰποῖεν κακὸν, uti loquitur Philosophus Lib. VII. Nic. c. 4. p. 283.

ANNOT. CXXIX. ad lin. 22.

(Bono morali abuti non possumus.)

Ratio, quia usus & abusus propriè est *mediorum*, quibus *uti* dicimur, cum ea in finem debitum, *abuti*, cum in finem indebitum ordinamus. Fine enim propriè non *uti* dicimur, sed *frui*. E. quia bonum morale finem ipsum hominis ultimum complectitur, nec uti eo nec abuti propriè possumus.

ANNOT. CXXX. ad lin. 35.

(In statu absolutè perfecto.)

De quo Tab. XXVII. lin. 48.

ANNOT. CXXXI. ad lin. 49.

(Si diversum.)

Finem *Oeconomica* diversum à fine *Politica* videntur illi statuisse, qui *divitias*, ei proposuerunt, pro fine, quorum è sententiâ loquitur Aristoteles Lib. I. Nic. c. I. non longè ab init.

ANNOT. CXXXII. ad lin. 50.

(Diviso in partes.)

De hac Divisione consulendus Aristoteles Lib. VI. Nicomach. c. 8.

ANNOT. CXXXIII. ad lin. 65.

(Versutia prudentiæ opponitur contrariè.)

Philoponus ad Lib. I. Arithmetices Nicomachi Geraseni §. 97. prudentiæ opponit *πανουργίαν* ut excessum, ἀπλότην ut defectum.

AD TAB. XXX.

De Voluptate:

ANNOT. CXXXIV. & Tabulam hanc & sequentem in genere.

No. 1.

Queritur: quare in Ethicis agatur de voluptate & Amicitia? Respondet Jason Denores p. 30. de const. civ. phil. de Amicitia agi

agitantquam de *instrumento*, de *voluptate* tanquam comite felicitatis seu beatitudinis.

No. 2. Non planè reprehendo hanc responsionem, ac seqvor potius de *voluptate*: sive enim comitem eam appelles beatitudinis, cum *Jasone*, sive adjunctum, uti nos fecimus in *Tabulâ Tabularum*, perinde est. Ad memoriam tamen commodius est, si *amicitiam* quoque adjunctum summi Boni seu comitem voces, à voluptate autem distingvas tanquam *externum* bonum ab *interno* per *Tab. III. lin. 18. & 25.*

No. 3. Ubi simul hoc & memoriam infervit, & jucundam habet contemplationem, quod post *S. Bonum* in internis quidem voluptate, in externis verò *amicitiâ nullum* reperitur *majus* bonum.

No. 4. Ac de *Amicitia* quidem vide *Tab. seqq. theor. i. de Voluptate* verò adeò verum est hoc, ut sive *magnitudine* bonitatis quæ est in voluptate, sive *connexione* ejus cum *S. Bono* decepti quidam, (ut *Eudoxus*,) putarent ipsam *voluntatem esse S. Bonum* quam opinionem *Aristoteles* profert ac refellit *Nic. Lib. X. cap. 2 & 3.* unà cum alterâ, quæ statuebat *voluptatem ne quidem bonum esse*, sed malum. Inter has duas extremas sententias media quædam eaque vera locum habet, quæ voluptatem bonum esse fatetur, summum negat.

ANNOT. CXXXV. ad lin. 43.

Quæ oritur ex contemplatione.)

No. 1. Subaudi *verâ & Christianâ*. Quòd autem voluptas hæc sit maxima & nobilissima, probatur *ratione*, quam vide in *Textu*. Cui hanc adde, quòd ipsius *DEI* Beatitudo in contemplatione sui consistit. 2. *Autoritate* eorum omnium, qui Beatitudinem æternam ponunt in visione, hoc est contemplatione *DEI* beatificâ, 3. *experientiâ* piorum, hominum, qui in hac etiam vitâ interdum ineffabile gaudium, quasi gustum quendam æternæ vitæ, sentiunt in piis de *DEO* meditationibus.

No. 2. Nec obstat, quòd non semper meditates de *DEO* sentimus voluptatem maximam. Id

enim est ex depravatione nostræ naturæ, adeoque ex defectu requisiti primi, *lin. 30.* hujus *Tab.* similem in modum atque iis, qui nondum adepti sunt habitum eruditionis, studia sua solent esse non jucundissima.

No. 2. Ceterum qui tali experientiâ destituuntur, illis voluptatis hujus magnitudo non satis persuaderi potest, quia est ex earum genere, quas dolor non antecedit. Sic idiotæ non credunt tantam esse in literis voluptatem, quia ipsi non sunt eam experti, nec tanguntur dolore ignorantia suæ.

ANNOT. CXXXVI. ad lin. 46.

Nobisque adeo cum brutis communes.)

No. 1. Hac de re aliquid diximus annot. *XVIII. no. 3 & annot. LXXXIV. no. 2.*

No. 2. Voluptas, quæ ex visu & auditu, *per se* delectat, ut cum effigiem pulchram spectamus, aut suavem concentum audimus, homini propria est ideò, quia proportio partim in rebus pulchris, & sonorum in concentibus harmonicis intellectu percipiuntur. Unde & major est delectatio harum rerum penes eruditos, pictoriæque aut Musicæ peritos, quam idiotas.

ANNOT. CXXXVII. ad lin. 50.

Dolor antecedit.)

No. 1. Distinctio voluptatum in eas, quarum primum experimentum dolor antecedit, & quarum non, haberi potest ex *Aristotele lib. VII. Nic. c. 12. & 14.* item ex *Platone L. IX. de Republ. f. m. 736. lit. E.*

No. 2. Prioris generis voluptates sunt corporeæ, & homini cum brutis communes; posterioris voluptates animi & homini propriæ, si non omnes, saltem quædam. Nam & primum scientiæ certè experimentum interdum non antegreditur dolor, interdum antegreditur ex cupiditate sciendi ortus ad eum modum, quo ex fame & siti solet nasci certi generis dolor.

AD TAB. XXXI. De Amicitia.

ANNOT. CXXXVIII. ad lin. 5.

Qui amor est concupiscentia.)

No. 1.

Passim obvia est distinctio inter amorem *concupiscentia* & *amicitiæ* seu (ut *Augustinus Niphus cap. 72. de amore p. 203. & alii* vocant) *benevolentia*: quemadmodum & *Catullus Epigrammate* quodam ad *Lesbiam* distingvit inter *amare & bene velle*, ubi vide *Muretum p. m. 228.*

No. 2. Sed hanc distinctionem video non ab omnibus eodem modo explicari, unde magna ejus est *ambiguitas*, quam hac occasione breviter exponemus. Sunt autem tres expositiones.

No. 3. *Prima* communissima est, quam & nos sequimur, petiturque à fine. Amor enim *concupiscentia* tendit in bonum ipsius *amantis*, *amicitiæ* verò in bonum rei *amata*, tanquam ultimum finem.

No. 4. *Secunda* petitur ab *Objecto*. Et sic amor *concupiscentia* est, quo appetimus *jucunda & utilia*;

utilia; amicitia verò, quò *honestà*. Sic explicat Casmannus cap. VI. Psycholog. Quæst. 2. p. 135.

No. 5. *Tertia* petitur à conditione quadam, atq; sic amorem *concupiscentia* vocant, quem præcedit alius amor, *amicitia*, quem *nullus*. Hæc est Occami & Bielis apud Stahlium part. I. Reg. Disput. VIII. Reg. V. no. 3. p. 231. de qua aliquid monuimus in Dilucidat. Stahlian. ad eam Reg. no. 13.

No. 6. *Prima* expositio *commodissima* est, & secundum hanc optimè ostendi potest, quemadmodum in homine amor amicitia melior sit atq; perfectior amore concupiscentia. Oritur enim ex cupiditate boni sui effundendi ad alios quoq; , cū amor concupiscentia oriatur ex cupiditate boni alieni trahendi ad se. quorum illud *Φιλαυτίας* recta est, hoc corrupta.

ANNOT. CXXXIX. ad lin. 32.

A Subjecto seu personis.]

Ad has duas Divisiones meliùs intelligendas multa conducent, quæ differuimus Annot. CXIV.

ANNOT. CXL. ad lin. 47.

Natura inclinatur ad utrumque amicitia genus.]

Vide Tab. XXXIII. membr. 5. & Tab XXXIX. Memb. 4.

ANNOT. CXLI. ad lin. 49.

Domestica natura, civiles ratione.]

Recipiunt enim *domestica* societates formam, h. e. ordinem personarum à natura, *civiles* autem à voluntate hominis, & consequenter à ratione. Itaque & ordo personarum in *domo* secundum statum naturæ non nisi *uniformis* est, cum omnis domus gubernetur monarchicè; at in *civitate* tres formæ locum habere possunt, Monarchia, Aristocratia, Democratia. Natura enim sibi similis est semper, non item voluntas.

ANNOT. CXLII. ad lin. 52.

Quo per naturalem Φιλαυτίαν.)

De *Φιλαυτία* legatur Disputatio à nobis habita Anno 1661.

ANNOT. CXLIII. ad lin. 66.

Quæ quidem ab æqualibus.]

Resume Annotat. XCIII.

AD TAB. XXXII.

De Politicæ Natura & Constitutione.

ANNOT. CXLIV. generalis.

Multa hujus Tabulæ declarationem capient è Tab. I. & Annotationibus ad eam.

ANNOT. CXLV. ad lin. 6.

Post habitu perfecto.]

No. 1. Perfectionem Metaphysici faciunt duplicem, unam *graduum*, alteram *partium*. Secundum hæc igitur perfectio quoque habitus Politici duplex constitui potest, *graduum* & *partium*.

No. 2. *Graduum* perfectione perfectus ille est habitus politicus, quem sibi quis comparavit nec solâ doctrinâ, nec solâ experienciâ, sed utrisque junctis.

No. 3. Quamquam enim certo modo perfectio hæc videatur posse *partium* quoque appellari, puta si quis Politicum habitum notitiâ debitâ certorum tum universalium, quæ doctrinâ, tum singularium, quæ experienciâ comparantur, tanquam partibus quibusdam dicat constari: tamen sic accuratiùs rem intueare, magis est, ut ista perfectio *graduum* dicatur.

No. 4. Etenim veræ partes hujus habitus non sunt illæ duæ, sed tres, de quibus paulò post, Sic

Grammatici habitus partes sunt non notitia universalium, & singularium, sed notitia orthographica, profodica, etymologica & syntactica. Et similiter de aliis habitibus practicis.

No. 5. Divisio habituum in *partes* desumenda, est ab objecto. Jam in Objecto Politices realiter distincta non sunt universalia & singularia sequor doctrinam Nominalium ut verissimam. E. nec habitum possunt distinguere in partes integrales, quales sc. hîc intelliguntur, quæ utique debent esse realiter distincta. E contrario realiter distinguuntur Legislatio, Deliberatio, Judicium; itaque non repugnat ab his desumi partitionem politici habitus.

No. 6. Accedit, quod nec sola universalia doctrinæ, nec sola singularia experienciæ debemus, (licet non negetur, majores in universalibus perfectus facere non posse per doctrinam, & in singularibus per experienciam.) Possunt enim singularia utcumque hauriri ex Libris etiam, puta historicorum, Geographorum ex Itinerariis & novelis. Experiencia verò dum multorum singularium notitiam suppeditat, hoc ipso nos quasi ultrò ducit ad conclusionem universalem, inductionis cujusdam beneficiò eliciendam.

F 2

No. 7.

No. 7. Atque hinc fit, ut nec nullam habeant singularium notitiam, qui solâ doctrinâ, nec nullam universalium, qui solâ experienciâ nituntur. Verum non tam perfecta ea est, quam in iis, qui utrumque medium conjunxerunt, h. e. non tam expedita, solida, demonstrativa. Unde intelliges meritò perfectionem illam fuisse à nobis appellatam *graduum*.

No. 8. De *partium* perfectione res facilis est. Quoniam enim haud dubiè partes Prudentiæ politicæ sunt illæ tres, de quibus Tab. XXIX. Membr. 5. Legislatura videlicet, consultatoria, & iudicatoria: sequitur, qui in omnibus illis virum præstare se potest. eum perfectione partium gaudere qui non in omnibus, sed in unâ tantum vel duabus, hoc ipso imperfectum possidere habitum.

ANNOT. CXLVI. ad lin. 12. & 13.

Secundum doctrinam Machiavellistarum & Monarchomachorum.

No. 1. Duæ sunt extremæ sectæ fugiendæ in Politicis, una *Machiavellistarum*, altera *Monarchomachorum*.

No. 2. *Machiavellistæ* nomen adepti sunt à Nic. Machiavello, qui habetur vulgò pro doctrinâ pestilentis non autore quidem primo (diu enim ante ipsum suos ea Magistros habuit) sed instauratore præcipuo. Jure an injuriâ, ad historiam pertinet, quam hæc, perinde ut lin. 25. hujus Tab. non exsequor.

No. 3. *Monarchomachi* verò nomen ab ipsâ doctrinâ suâ sunt sortiti, quæ præcipuè exitium minatur Monarchiis. Atque horum agmina in primis eruperunt superiori seculo, post truculentas illas nuptias Parisienses Anni 1572. cum Carolus IX. Rex Galliarum, Machiavellicis consiliis seductus facinorose se ad ævum omne infami pollisset.

No. 4. *Primum principium Machiavellismi* est, finem ultimum Reipubl. esse debere non beatitudinem eam, quam ex virtutum exercitiis metimur, sed imperantium potentiam & commodum privatum, quantum esse potest, maximum. Breviter: non honestum, sed utile. Unde ad hunc finem perfas & nefas, nullo discrimine, contendere docent. Et quoniam hunc scopum sibi jam tum suo tempore quasdam Respublicas præfixisse observavit Aristoteles, patet, inventum hoc non esse novum. Imò quidam à Nimrodo usque deducunt. Atque Aristotelis quidem verba sunt L. VII. Polit. c. 2. p. 43. Edit. Conringian. *καθ' ἐνίοις δὲ καὶ τῆς πολιτείας ἔστι ὄρεσι τῶν νόμων, ὅπως δεσπόζωσι τῶν πέλας.*

No. 5. *Monarchomachia* verò *principium ultimum* est, ubique & sine exceptione summam potestatem esse populi, ita ut ei reges, quoties imperio suo malè utuntur, & coercere, & punire liceat: quibus ipsis verbis hæc in re utitur Grotius

Lib. I. de jur. bell. c. 3. no. 8. ubi, hoc principium rectè convellit.

No. 6. Atque hæc quasi commentarii vicem esse possunt ultimis verbis Tab. XLII. ubi dixi, *Machiavellistas* sic disputare, quasi omnes Resp. debeant esse *aberrantes*; *Monarchomachos*, quasi omnes *populares*. Unde quidem patet, quòd in his ipsis principiis hæc duæ sectæ nondum sibi è diametro contradicant. Nec enim Resp. aberrantes popularibus, sed rectis; nec populares aberrantibus, sed Monarchiis & Aristocratiis opponuntur. Contradicit sibi nihilominus in consequentiis & effectis

No. 7. Etenim Machiavellistæ consiliis suis eò tandem deducunt Reges, ut putent, sibi in subditos licere omnia, dummodo inde potentiam confirmant suam aut comòdum procurent. Vicissim præcepta Monarchomachorum licentiam dant populo, etiam si Regi alicui subiectus, Regem vocandi ad tribunal, & si minus rectè videatur imperio præfuisse, capite puniendi. Itaque sectarum discrimina libenter sic enunciare soleo: *Machiavellistæ faciunt è Regibus Tyrannos: Monarchomachi è subditis Regicidas.* Illi ex subditis mancipia Regum: hi ex Regibus faciunt mancipia subditorum.

No. 8. Verum cum in utroque jus enormiter violetur, ambæ sectæ cane pejus & angve fugiendæ, & in primis earum principia elidenda sunt. Contra Machiavelli principium faciet Tab. XXXIX. Membr. 5. contra Monarchomachorum Tab. XLVIII. Membrum 8.

No. 9. Caveant ergò civilis prudentiæ studiosi Politica Systemata *Johannis Althusii & Philippi Hebonii*, & similia, nisi venenum Monarchomachicū imbibere velint. Eandem hæresia non occultè sapiunt Institutiones Politicæ *Boxbornii*, quod in suâ editione Lectorem monuit conjunctissimus Collega Franckensteinus. E contrario *Thome Hobbesii* elementa Philosophica de cive si quis Machiavellicum Systema Politicæ vocare velit, non valdè repugnem. Certè talia ponit suæ doctrinæ fundamenta, è quibus ultro sequarur non Machiavellismus modò, sed Atheismus. Quare & cautè legendi sunt illi, qui Hobbesiana principia sua sapiunt alicubi in sapientiâ Civili.

No. 10. Suspectum *Aristotelem* faciunt quidam sectæ Monarchomachorum, sed injuria. Multa quidem leguntur apud illum in favorem Democratiarum, ut erant ejus tempore populares ferè Resp. ut omittâ pervidisse illum, in statu naturali optimam Rerumpublicarum esse popularem, vid. Tab. XLII. lin. 39. Verum nullibi affirmat, in quavis Republica summam potestatem esse populi: quin potius tria Rerump. genera passim ita, ut oportet, distinguit. Interim non nego, ut Machiavellistæ habent, quo abuti possint è Lib. V. Pol. c. 11. sic & à Monarchomachis textus ejus quosdam pertrahi posse in sententiam suam. Et ita fecit jam Ludovici Bavari tempore *Marsilius Patavinus* in Defensore pacis.

pacis. Unde & hanc sectam intelligis non demum
cœpisse post Parisienses nuptias.

ANNOT. CXLVII. ad lin. 22.

Alio adhuc sensu.]

Locum Aristotelis vide Lib. I. Polit. c. 10.

ANNOT. CXLVIII. ad lin. 53.

Dux Confusiones.]

No. 1. Dux sunt confusiones, de quibus hęc est
sermo. Prior confundit universalem Politicam
cum particulari; idq; iterum bifariam: aut enim
cum particulari Juris Romani privati, quā confu-
sione nihil frequentius occurrit apud Libenthali-
um in Collegio Politico: aut cum particulari ju-
ris publici, aut apud Schönbornerum & Daniel. Ot-
tonem. Quorum ille ex professo scribens Politi-
ca, jus publicum admiscuit; hic ex professo Scri-
ptor juris publici admiscuit Politicam Universa-
lem. Hoc dum fideliter in ulum discentium mo-
neo, nolo Viris illis cætera doctis suam in hoc li-
terarum genere laudem adeptam.

No. 2. Altera confundit partem theoreticam
cum practica. Et hæc confusio tam frequens est,
ut vix reperiat, qui eam animadvertat, nedum
evitare conetur.

No. 3. Animadvertit tamen Dn. Conringius,
cujus verba § 3. protuli, quæ legi possunt c. 4. In-
troduc. in polit. Arist. p. m. 594.

No. 4. Ita rectè quoque priorem confusionem
in Daniele Ottone castigavit Limnæus p. 1. not.
ad jus ejus publicum his verbis: in præfatione promittit

se specialia de jure publico allaturum, & tamen ubique
quæstiones Politicas generales intermiscet, confusione
non admodum probanda.

ANNOT. CXLIX. ad lin. 57.

Sub Politica comprehendendo.]

Habitus Oeconomices aut artem notat rem fami-
liarem comparandi, administrandi, conservandi,
augendi; aut prudentiam, quæ Paterfamilias per-
sonas domesticas sibi subjectas rectè gubernat ad
beatitudinem. Priore modò ad artes referendus
est, posteriori ad Politicam reducendus eò mo-
dò, quem hęc descripsimus. Conf. Tab. XXIX.
Membr. 4. * 2.

ANNOT. CL. ad lin. 62.

Summi Viri, Hermannii Conringii.]

No. 1. Verba ejus sunt c. 4. Introduc. p. 597.
Non verum est, quod multi scribunt, civitatem esse ma-
teriam instar, cui Respublica sit pro anima. Civitas enim
significat totum quid, si ut animal significat integrans
substantiam animatam.

No. 2. Accedit ratio certissima. Civitas enim
definitur per societatem tanquam per genus, &
quidem eo sensu, quo vox societatis capitur in
definitionibus minorum quoque societatum, quæ
sunt conjugalis, herilis, paterna, domus, vicus.
In his omnibus societas notat non solam materi-
am, sed totum compositum ex personis certis tan-
quam materiâ, & certo earum inter se ordine tan-
quam formâ. E. necesse est eadem sit ratio civi-
tatis quoque.

AD TAB. XXXIII.

De Societate humana naturali in genere.

ANNOT. CLII. ad lin. 3.

Oppositum dissidium.]

No. 1.

Cicero societati distractionem opponit his
verbis: nulla nobis cum Tyrannis societas est,
sed potius summa distractio, III. Offic. pag.
58. Nobis tamen vox dissidii tanquam in
vulgus usitator placuit.

No. 2. Potuissemus etiam bellum vocare. Sole-
mus enim quodlibet dissidium etiam privatum,
ut quod conjugibus inter se, aut domino cum ser-
vis aut servis filiisve inter ipsos, aut aliis mem-
bris ejusdem societatis intercedit, bellum appel-
lare. Imò Grotius quoque vocem belli ad priva-
tum extendit lib. I. de J. B. cap. 1. n. 2. suas quas-
dam rationes secutus.

No. 3. Veruntamen, quia Bellum propriâ sui
significatione publica tantum dissidia civitatum,
sive intestina, sive externa notat, malumus bellum
habere pro specie dissidii, quam Synonymò.
Vid. * 2.

No. 4. Notabis interim, sive pro Synonymo
dissidii, sive pro specie quis capiat bellum, accipiam
eam vocem sic debere ut statum notet (nam &
dissidium per statum definitur) non verò actio-
nem. Quam ambiguitatem alias notavit & Groti-
us dictò locò.

ANNOT. CLII. ad lin. 14.

Causa efficiens natura humana.]

No. 1. Pro subjecto operationis seu objecto Po-
litica habet civitatem. Hanc autem esse societa-
tem ab ipsâ naturâ institutam plurimum refert. Si

F 3

enim

enim inquit Dn. Felden Analyf. Polit. Aristot. p. 8. *societas civilis non esset à natura, sed à placito & instituto hominum dependeret, tum nullam haberemus circa civitatem scientiam, quippe omnis scientia versatur circa objectum naturale: Ubi enim objectum naturale non est, ibi nec naturalia & certa principia se offerunt. Ubi verò hæc desunt, ibi omnis scientia deficit.*

No. 2. Civilem autem societatem esse naturalem, probat Philosophus ex eo, quia & minores societates sunt naturales: *πᾶσα πόλις*, inquit, *φύσει ἐστίν, ἕπερ καὶ αἱ πρῶτα κοινωνίαι*, Lib. I. Polit. c. 2. p. 12. cumque, ut dictum est, hac in re multum situm sit momenti, ideò magnam Lib. I. portionem absomit in probandâ societatum variarum naturalitate.

ANNOT. CLIII. ad lin. 23.

Status duplex]

No. 1. Nescio an in totâ Philosophiâ Practicâ ulla sit majoris moment idistinctio, quàm hæc inter *statum naturalem & legalem*. Itaque nobis ea debet esse in primis commendata.

No. 2. Status *naturalis* sequitur naturam hominis, quanta cogitari potest perfectissima, labis omnis atque vitii tum moralis, tum physici expers. *Legalis* verò æstimatur juxta naturam hominis & physicè & moraliter corruptam. Possis igitur dicere, statum naturalem accommodatum esse homini ante lapsum, legalem verò post lapsum considerato.

No. 3. Tametsi autem nec integritas hominis, nec lapsus satis fuit cognitus gentilibus: patefecimus tamen * I. distinctionem hanc statuum ipsam Aristoteli non fuisse ignotam.

No. 4. Atque huc eum ducere potuit sana ratio. Cum enim quævis theoria, si quidem certam illam esse velis, fundata esse debeat super aliquo, quod reliquorum respectu sit mensura; mensuram verò oporteat esse primum quiddam atque invariabile: necesse est theoria imperfectionem illam instabilitatis plenissimam, quæ se in rebus humanis offert, relinquat & ideam concipiat hominis, quantum potest, perfectissimi.

No. 5. Dices: has speculationes prorsus esse vanas atque inutiles, cum ad hanc ideam perfectionem nunquam ulla possit pertingere societas. Sed Reso. Satis esse, quod ex tali idea æstimare postumus gradus perfectionem in rebus extra mentem existentibus. Prout enim quidque magis minusve ad illam ideam accedit, eò magis perfectum, aut imperfectum esse censendum est. Ita Cicero quoque perfectum Oratorem animò non inutiliter cogitavit, tametsi nullum talem demonstrare digito posset. Sic Medicus quoque perfectam sanitatem mente complectitur.

No. 6. Neque verò status ille idealis eum in finem affertur in Politicis, ut quasi per carnificinam quandâ ipsum introducamus in societates huma-

nas, quod impossibile est: sed ut ratione cujusque societatis habitâ illam, quantum per imbecillitatem humanam fieri potest, conformemus ad qualemcunque ideam similitudinem.

No. 7. Itaque boni Politici est, altero oculo statum naturalem, altero vires subjecti præsentis intueri, ut pro diversâ subjecti dispositione, aut, ut ita loquar, patientiâ rigorem illum speculationum temperet.

No. 8. Atque ex his intelligis quodammodo, cur, 30. lin. statum naturalem intellectui & *essentia*, legalem sensui & *existentia* accommodatum dixerim. *Essentia* enim rerum invariabiles sunt & in maximâ perfectione concipiuntur: at *existentia* variis corruptionibus obnoxia. Conf. etiam, quæ Annot. XIV. no. 6. seqq. dicta sunt.

No. 9. Caterum quanta sit distinctionis hujus in solvendis quoque Controversiis maximè agitata utilitas, docere possunt exempla longè plurima, è quibus in ipsis Tab. quædam se offerent, Vid Tab. XXXV. * 2. Tab. XLII. theor. 1. 2. 3. 4. Tab. LI. Memb. 4. * 2.

ANNOT. CLIV. ad lin. 40.

Juris etiam cujusdam autoritate.]

No. 1. Libet etiam hoc *exemplis* quibusdam confirmare.

No. 2. *Primum* esto de *Usucapione* seu *Præscriptione*, ut vocant, quæ jus aliquod parit à Legali potius, quàm naturali statu oriundum. Tametsi enim diuturnitas possessiones ex injusto dominio justam facere non potest: tamen ut obexponatur, litibus aliàs in infinitum facilè processuris, placuit præscriptioni vim juris indulgere. Confer Grotium Lib. II. de jur. bell. c. 4. no. I.

No. 3. *Alterum* de *pluralitate votorum*. Natura cupit ponderari potius vota, quàm numerari. Sed quia lites hinc perpetuæ metuendæ sunt, placuit in suffragiis numeri potius & quantitatis, quàm qualitatis haberi rationem. Causa est, quia quantitas quasi palpari potest eoque materiam, litigandi subtrahit: qualitas verò ob hoc ipsum, quia intellectu magis, quàm sensu deprehenditur, litigiosis hominibus ansam præbet altercandi.

No. 4. *Tertium* de *Primogenitis*. Natura succedere vult in imperiis eum potius, qui sit maximè idoneus, quam qui primus maternorum viscerum claustra ruperit. Status tamen legalis primogenito defert successionem, tanquam controversiis ita minus expositam.

ANNOT. CLV. ad lin. 45.

Nisi expressè restringantur ad legalem.]

Tab. XLII. lin. 28. dicitur, legalem statum à formis Rerum publicarum aberrantibus representari. Cum ergò formæ illæ aberrantes definiuntur

untur, meminerimus definiri Rempublicam non status naturalis, sed legalis.

ANNOT. CLVI. ad lin. 52.

Vocantur simplices.)

Sic in Physicis elementa vocantur corpora simplicita, non quod respuant compositionem quamvis, componuntur enim ex materia & forma, ex partibus item integrantibus; sed quia non componuntur ut mixta ex Elementis.

ANNOT. CLVII. ad lin. 56.

Societatum maxima, non absolute.)

No. 1. Civitas, h. e. societas civilis perfecta, potest una urbe, potest etiam pluribus contineri, ut dicemus ad Tab. XXXIX. membr. 2. Certum est autem in orbe terrarum fatis multas esse civitates & Respublicas.

No. 2. Jam duæ pluresve civitates aut foedere sibi copulatæ sunt, aut non sunt. Si prius, nascitur societas quædam, quam possumus vocare *confederationem Rerumpublicarum*. Si posterius, nihilominus inter diversarum Rerumpublicarum, cives societas illa est quam vocare solemus *generis humani* vel totius orbis terrarum. Postulat enim illa inter se omnium hominum per primum parentem cognatio, ut homo homini amicum se præbeat. Atque hæc jussio, quæ legis ipsius naturalis est, nullius religionis præceptis magis adjuvatur, quam Christianæ, ut quæ inimicos etiam, diligere jubet. Interim etiam jure gentium societatis hujus vis spectatur in bellis quoque, nec in illis definit. Vid. Grot. Lib. III. de Jur. bell. c. 19. no. 1. & 2.

No. 3. Planum autem est utramque societatem, tam confederationis illam, quam hanc orbis terrarum, esse majorem civitate. E. Civitas non est maxima societatum *absolute*.

No. 4. Quæres: cur autem in politicis non progredimur usque ad absolute maximam societatem? Resp. quia societates illæ re ipsæ, tametsi sunt civitate majores, sunt tamen eâ minus perfectæ, ut intelligetur à Tab. XXXIX. Membr. 3. In statu autem naturali fatis est progredi usque ad perfectissimum.

No. 5. Illud hinc insuper annotari potest; fuisse, qui in his societatum gradibus à civitate statim ad orbem terrarum profilirent, omissa confederatione, sicuti iidem pagum omittunt; fuisse vicissim, qui ultra orbem terrarum adscenderent.

No. 6. De prioribus Augustinus lib. XIX. de C. D. c. 7. ab initio: *post civitatem*, inquit, *vel urbem sequitur orbis terra, in quo tertium gradum ponunt societatis humane, incipientes à domo, atque inde ad urbem, deinde ad orbem terra progrediendo venientes.*

No. 7. Ex posterioribus autem fuit Varro, qui ultra orbem progrediens quartò locò nominabat

Mundum, qui censetur nomine cœli & terræ in eoque societatem cogitabat Deorum & hominum, ut intelligitur ex eodem Augustino libri dicti c. 3. Hinc Ciceroni quoque alicubi *Mundus est civitas communis hominum & Deorum*. Sic Stoicis *κόσμος* est πόλις ἐκ Θεῶν καὶ ἀνθρώπων συνεσῶσα. ap. Euseb. lib. XV. Verum ista societas ad vitam cœlestem potius, quam civilem spectat. Vid. Tab. VI. lin. 33.

ANNOT. CLVIII. ad lin. 26.

Hobbessiana de cive Philosophia.)

No. 1. Hobbessii verba præfat. ad Lect. Element. de cive ** 4 hæc sunt: *Immoto, quod jeci, fundamento ostendo primò conditionem hominum extra societatem civilem, quam conditionem appellare liceat statum naturæ, aliam non esse, quæ à bellum omnium contra omnes, atque in eo bello jus esse omnibus in omnia.*

No. 2. Hic falsum est, conditionem hominum, extra societatem civilem esse statum naturæ. Status enim naturæ est perfectissima hominis conditio, extra verò societatem civilem imperfectè vivitur.

No. 3. Falsum est quoque, conditionem hominum extra societatem civilem esse bellum omnium contra omnes: homo enim homini naturaliter est amicus, non inimicus.

No. 4. Falsum denique est, in eo bello jus esse omnibus in omnia. Si enim verum esset, non aliam ob causam verum esset, quam quia bellum, tale ex parte omnium belligerantium justum esset, neque id non vult Hobbessius. Atqui impossibile est, bellum duorum inter se, nedum omnium, inter omnes, justum esse ex parte omnium belligerantium.

No. 5. Dicit aliquis fortè: tamen esse hominem homini naturaliter quoque inimicum ex pravitate naturæ & φιλαυτία corrupta: in bello item juris gentium esse, ut hosti in hostem liceant omnia. Resp. Falsissimum est, quod putat Hobbessius talem conditionem humani generis, qualem ita descripsit, esse statui naturæ consentaneam. Status enim naturæ sequitur naturæ perfectionem & virtutem: quod autem homo homini inimicus est, quod in bello in hostem omnia licent ex utraque parte, id non est ex perfectione naturæ sed ex imperfectione & corruptione. E. ad statum aberrantem referenda hæc erunt potius, nisi per statum naturæ intelligere velit Hobbessius statum naturæ corruptæ.

No. 6. Verum hæc quidem mens ipsius esse non videtur, quum ita passim disputet, ut illam infinitam licentiam rectæ rationi consentaneam statuatur, & justam non extrinsecâ tantum justitiâ, quæ solam impunitatem in humano judicio dicit, sed etiam intrinsecâ. Quæ quidem in re impia ejus & planè execranda est sententia.

No. 7.

No. 7. Ponamus tamen status naturæ vocabulo intelligere ipsum velle statum naturæ corruptæ, ne sic quidem elabi poterit. Pessimè enim civilem scientiam docet, qui talem statum naturæ, reverà maximè (sive hoc fateatur Hobbesius sive

neget) aberrantem, supponit pro fundamento. Atque hoc est, quod dixi, πρώτων ψεύδῃ Hobbesii videri, quòd naturalis status mensuram, acceperit à legali, h. e. mensuram recti ab aberrante.

AD TAB. XXXIV. De Societate Nuptiali.

ANNOT. CLIX. ad lin. 13.

Est enim natura audacior.)

IN hanc sententiam, quod virum audacia, fœminam timiditas naturalis officio suo aptiorem

faciat, duo habentur egregii loci: alter Xenophonis in Oeconomicis, quem à Cicerone latinè redditum exhibet Columella præf. Lib. XII. de re rust. alter Aristotelis Lib. I. Oeconom. Cap. 3.

AD TAB. XXXV. De Societate Herili

ANNOT. CLX. ad lin. 25.

Σωτηρίαν vocat I. Polit. 1.)

No. 1.

Distingvit ibi Philosophus societatem conjugalem ab herili à finibus, & ait p. 9. marem fœminamque naturaliter combinari τῆς γενέσεως ἐνεκεν; Dominum autem & servum ἀπὸ τὴν σωτηρίαν.

No. 2. Quòd hîc σωτηρία significet, ut sumus interpretati, res ad vitam necessarias, patet ex loco quoad antenus parallelo lib. VIII. Nicom. c. 12. p. 352. ubi sic legimus: οἱ δ' ἄνθρωποι ἔ μόνον τῆς τεκνοποιίας χάριν σοιοικῶσιν (hoc in Politicis dixerat τῆς γενέσεως ἐνεκεν) ἀλλὰ καὶ τῶν εἰς τὸν βίον (hoc in Politicis est ἀπὸ τὴν σωτηρίαν.)

No. 3. Nec malè Golius Lib. I. Epit. Doctr. Polit. c. 1. p. 10. τ ἀπὸ τὴν Σωτηρίαν sic circumloquitur: ἐνεκα τῆς κτήσεως τῶν πρὸς τὸν βίον καὶ οἰκονομῶν ἀναγκαίων. In eo tamen fallitur, quod ait, tres societates in illo Politicorum loco distingvi, & illud ἐνεκα τῆς γενέσεως ad paternam quoque societatem trahit, cui tamen γένεσις non est pro fine, sed pro primo momento ingressionis, finis autem ejus est educatio.

No. 4. Caterùm illa vox τῆς σωτηρίας eodem sensu occurrit quoque lib. V. Nic. c. 2. p. 194. ubi justitia particularis dicit, versari πρὸς τιμὴν ἢ χρημᾶτα. ἢ σωτηρίαν. Ubi Giphanius pag. 345. sic commentatur: vocat σωτηρίαν omnia ad vitam tuendam necessaria: quæ hujus verbi notio, inquit, ut rarior, observatu est dignissima. Vid. & Dn. D. Dürr. Disp. IX. Eth. th. 6. p. 132.

ANNOT. CLXI. ad lin. 34.

Quærit Dominus utilitatem suam.)

No. 1. Subaudi primariò: secundariò enim servi quoque commodis prospicit. Et hæc causa est, cur herili societati similia sint omnia Despotica imperia. Nam & in illis imperantes primariò suam, secundario subditorum salutem curant, Tab. XLVII. lin. 52.

No. 2. Sequitur hinc porrò, servos à Domino non diligi amore amicitia, sed concupiscentia, & per consequens, amicitiam perfectam Domino cum servis non intercedere, per Tab. XXXI. lin. II. seqq. Sed limita, quatenus sunt servi. Quatenus enim sunt homines, utique verà amicitia & potest & debet Dominus complecti servum.

No. 3. Atque hoc voluit Aristoteles lib. VIII. Nic. c. 11. p. 348 dicens: ἡ μὲν ἔν δὲ λῃ, ἔκ ἐστὶ Φιλία πρὸς αὐτὸν, ἢ δ' ἄνθρωπον. Ubi vides apertè distingvi inter servum ut servum, & ut hominem.

No. 4. Atque hæc distinctione videmur etiam, occurrere posse objectioni, quam quis moveat ex verbis Augustini, Lib. XIX. de C. D. c. 14. fine. In domo justis, viventis ex fide, & adhuc ab illà cœlesti civitate peregrinantis, etiam qui imperant, serviunt eis, quibus videntur imperare. Neque enim dominandi cupiditate imperant, sed officio consulendi; nec principandi superbiâ, sed providendi misericordiâ. Serviunt enim, inquam, non ut servis, sed ut hominibus.

No. 5. Regeres ex Cap. seq. Augustini: Nomen istud (servi) culpa meruit, non natura: quibus

quibus innuitur in statu naturali, qualem hinc consideramus, non dari servitutem; unde & per consequens malè distingvi putes hoc in statu inter hominem quatenus homo & quatenus servus. Sed Resp. videtur quidem Augustinus servitutem naturalem negare, sed non negat. Eodem enim modo conciliari potest sententia ejus cum Aristotelicâ, ut Jctorum, de quibus Annot. GLXIII.

ANNOT. CLXII. ad lin. 41.

Nulla societas domestica, &c.

No. 1. Duo hinc expedienda, 1. quòd, 2. cur societas naturalis hoc in genere maximam passâ sit à statu naturæ aberrationem.

No. 2. Prius illud intelligitur è mensuris, quæ personas in quamlibet societatem conjungendas juxta statum naturæ metiri debent. Hæc mensura in conjugali societate est disparitas sexuum; in herili disparitas ingenii herilis & servilis; in paternâ derivatio immediata sanguinis ex sanguine.

No. 3. Ubi obiter observa pulchram comparisonem Domini cum Marito, servi cum uxore. Quantum enim discrimen est ex parte corporis inter sexum maris & fœminæ: tantum ex parte animi inter ingenium herile & servile. Mas ex se, fœmina ex mare gignit: ita Dominus naturalis ex ingenio suo, servus naturalis ex ingenio Domini opus quasi gignit suum. Quare & mas ac Dominus habent se activè, fœmina & servus quodammodo passivè.

No. 4. Jam certum est, in praxi statûs legalis mensuram dictam in conjugio semper, in societate paternâ sæpissimè (nam adoptiones rarò fiunt,) usurpari. At verò Dominia, servitutesque planè non mensurantur ex ingenio herili aut servili, sed ex divitiis aut paupertate, item ex eo, quòd in bello alter cepit, alter captus, vel à captore venditus, aut è servo natus est, vel è similibus mensuris. Atque sic patet omninò, societatem herilem in statu legali vehementer aberrare à præscripto naturæ.

No. 5. Videamus nunc hujus rei, quòd erat alterum, etiam causam. Ea verò est evitatio litigiorum tum circa ingenia, tum circa dominia.

No. 6. Circa ingenia. Non enim ut sexus, ut partus, ita ingenium quoque herile vel servile deprehendi sensibus potest. Eam ob causam gravissimæ lites possunt oriri, unoquoque herile ingenium sibi, servile alteri, cui dominari cuperet, vindicaturò. Necessè ergò fuit, huic mensuræ etiam substitui, quæ magis sub sensum cadens immunior esset à controversiis. Ac tale quid sunt divitiæ, item victoria bellica.

No. 7. Hinc ipsa quoque natura flecti se quodammodo passâ est. Vivere enim alieno impe-

rio aut suo, in quo servi herique discrimen ponitur, humani res arbitrii est, non perinde mare agere aut fœminam, in quo conjuges discernuntur.

No. 8. Circa dominia verò lites metuendas fuisset, nisi naturalis mensura abjiciatur, in praxi legali societatis herilis, sic declaro. Fingo, conjungi in societate herili Dominum & servum, quales ipsa optet natura. Sed Domino nascatur filius ingenio servili, servo herili. Si igitur mensura naturalis hinc maneat, sequetur, ut patribus mortuis filius Domini serviat filio servi, consequenterque rem patris illi, ut justo patrifam cedat. Atque sic necesse est aut confundi rerum dominia, aut novis litibus materiam præberi.

ANNOT. CLXIII. ad lin. 43.

Affirmat Aristoteles, Jcti negant.

No. 1. Non contradicere Aristoteli Jctos in hoc negotio patet, quia diversa sunt Propositionum subjecta. Sententia Aristotelis est; Servitus naturalis oritur ex natura; Jctorum: servitus legalis non oritur ex naturâ. Hæc non pugnant. Ubi nota, loqui Jctos præcipuè de servitute, quali jure gentium obnoxii fuerunt olim bello capti, in quos Domini jus habebant vitæ & necis.

No. 2. Differt igitur talis servitus legalis à naturali primò ex parte principii efficientis seu mensuræ, quæ in servitute naturali est ingenium servile, in legali captivitas bellica vel quid tale. Vide Annot. præced. no. 2. & 4.

No. 3. Secundò ex parte formæ. Servitus legalis est durior naturali. Habent enim in servos Domini jus vitæ & necis cum summâ licentiâ, juxta statum legalem non naturalem. Quod ideò placuit, quia jure gentium fingitur, (cujus quidem fictionis evitatio litium causa est) utramque partem belligerantem habere causam justam, eoque jus occidendi hostis: unde & captivum occidere licuit. Huic autem eâ lege parcere jura Gentium permiserunt, ut nihilominus retineretur occidendi potestas.

No. 4. Patet hinc, talem servitutem nasci ex debito sustinendæ pœnæ. Unde ipsa quoque pro pœna habetur. Adeoque & de tali vel simili servitute interpretandus est Augustinus, cum Lib. XIX. de Civ. Dei c. 15. ait: *Conditio servitutis jure intelligitur imposita peccatori: proinde nusquam Scripturam legimus servum, antequam hoc vocabulò, Noe justus peccatum filii vindicaret.*

No. 5. Contraria ratio servitutis est naturalis, quæ planè clemens est, & ingenio servili præditis hominibus non in pœnam cedit, sed commodum. Ad quam formam quò magis se aptat praxis legalis, eò minus à statu naturæ recedere judicanda est.

G

AD

AD TAB. XXXVI.

De Societate Paternâ.

ANNOT. CLXIV. generalis.
Commentarii loco in hanc totam Tabulam esse

potest Disputatio de Potestate Patriâ anno 166. à
nobis habita.

AD TAB. XXXVII.

De Domo seu Familia.

ANNOT. CLXV. ad lin. 6.

Quoniam quâ tales.)

Non frustra dixi *quâ tales*. Possunt enim liberi bifariam considerari, primò ut *liberi*, deinde quatenus in familiis pauperum subire solent rationem *servorum*, quod quidem est ex aberratione. Ex hoc posteriori modo cooperari eos posse patrifamiliâs ad finem, eâ sc. ratione, quâ servi, non negatur.

ANNOT. CLXVI. ad lin. 7.

Sed sunt finis ipse.)

Ut matrimonia ineuntur gignendorum liberorum causâ, sic opes à patribusfamil. acquiruntur eorundem sustentandorum gratiâ. Sunt igitur liberi respectu quidem societatis conjugalis finis &, respectu servilis verò finis &.

ANNOT. CLXVII. ad lin. 12.

Jcti familia vocabulum.)

No. 1. Quare legem 165. Tit. de V. S. Unde illa secundum Jctum ambiguitas in vocabulo familiæ sic distingui potest. Familia vel *rem* significat, vel *personam*. *Rem*, ut in lege XII. Tab. *agnatus proximus familiam habet*, i. e. hæreditatem. *Personam* aut unicam, aut unâ plures *unicam*, ut cum de Patrono & Liberto Lex loquitur: *ex ea familiâ in eam familiam*. Hic enim de singularibus personis legem loqui constat. *Plures personæ*, vel corpus aliquod personarum hæc voce quatuor modis notatur. *Modò* enim familia plures notat personas, quæ sunt sub unius potestate aut naturâ aut jure, puta patremfam. matremfam. filiumfam. filiamfam. nepotes, neptes; *modò* omnes agnatos inter se; *modò* corpus quoddam servorum; *modò* totam familiam consanguineorum, vivis unâ & mortuis computatis. Harum significationum nulla est ad præsens institutum.

No. 2. Jam ut Jcti rationem habuerunt earum notionum, quas usus Latinæ Lingvæ per ea tem-

pora suppeditaret: sic Aristoteles in Politicis non alium sensum in vocem familiæ admittit, quàm quem theoria societatum in statu naturali consideratarum suggerit.

No. 3. Ergò fallitur, qui putat, Aristotelem ex formulis Jctorum interpretari se posse.

No. 4. Fallitur etiam, qui putat, Philosophiæ Practicæ hanc partem theoreticam & universalem reformandam esse ad normam, quam quis è Jctorum legibus fortè construat. Quod non majori fieret jure, quàm si quis contra putaret, leges Civiles reformandas esse ex theoriâ Aristotelis. Sana utraque est doctrina, sed Aristotelica theoriæ statûs naturalis, Jctorum praxi statûs legalis in Republ. Romana est accommodata.

No. 5. Unde & ille fallitur denique, qui putat, Aristotelem & Jctos hic sibi contradicere.

No. 6. Atque hæc observationes locum habent non hic tantum, sed alibi quoque passim, ubi Aristotelis doctrina à Legibus Romanorum discrepare videtur: quod hic semel monuisse sufficiat: monuisse tamen opus fuit præcipuè propter Bodinum, qui creberrimè hic est lapsus, magis Aristotelis odiò, quàm favore in Jctos.

ANNOT. CLXVIII. ad lin. 15.

Prima. i. e. immediatè composita.)

Similem in modum capienda hæc vox est in definitione loci Lib. I. Phys. c. 4. ubi locus definitur *τὸ ἐπιέχον τὴν πρῶτην ἀκίνητον, πρῶτον*, *continentis superficies immobilis prima*: sic enim vertendum est, non *immobilis primò*; per superficiem primam autem intellige eam, quæ immediatè ambit corpus locatum. Definitur enim ibi locus non communis multorum corporum, sed proprias unius.

ANNOT. CLXIX. ad lin. 23.

Has tres personas sufficere.)

Dissen-

AD TABULAM XXXVIII. & XXXIX.

§1

Dissentit Bodinus Lib. I. de Republ. c. 2. existimatq; quinque personas ad minimum requiri ad familiam. Sed illi annò 1663. opposuimus Exercitationem de minimo numero personarum familiæ. itemq; civitatis, qvam vide.

ANNOT. CLXX. ad lin. 31.

Personas domesticas libertas &c.)

No. 1. *Libertas* in genere est potestas agendi, qvæ velis i. e. dirigendi actiones personarum tibi subditarum, & disponendi circa res tuas, utrumq; pro arbitro, vide * 2. sub fin.

No. 2. Species ejus sunt, qvas * 4. tangimus. *domestica* seu personalis & *civilis*, quæ alio nomine dicitur *Majestas*, de qua Tab. XLVIII.

No. 3. Utraque subdividi potest in *summam* & *subordinatam*.

No. 4. *Summam* personalem habet Paterfam. in suâ domo: *summam* civilem habent, penes quos est *Majestas* in Republ.

No. 5. Sed *summa* utraqve dicitur, qvatenus

confideratur *intra* domum seu civitatem cuique suam. Nam si *extra* domum vel civitatem se porrigit ad alias domos civitatesve non *summa* vocatur, sed *equalis*, alteri sc. libertati *summæ*, quam in aliâ domo vel civitate habet alius quis. Vid. * 3. & Tab. XLVIII. Membr. 5.

No. 6. *Subordinatam* potestatem, *civilem* quidem, habent Magistratûs subordinati, quorum fit mentio Tab. XL. lin. 24. *in domo* verò uxor. interdum & servi ancillæve certi generis, ut Præceptores, nutrices.

No. 7. Filiorum libertas, qvatenus illi adhuc subsunt imperio parentum, non tam exponenda est *positivè*, quasi illi habeant potestatem agendi, qvæ volunt, hanc enim non habent: qvam *negativè*, qvòd eorum conditio non sit servilis. Confer Arnisaum Lib. I. Relect. Polit. c. 4. sect. 3. no. 2. p. 157. Aut dic: filiorum libertatem non tam esse *presentem*, quam *futuram* seu speratam: quo sensu & beatitudo ipsorum civilis in spe esse dicitur. Nam servi naturâ tales non habent similiter, qvòd sperent.

AD TAB. XXXVIII. De Pago.

ANNOT. CLXXI. ad lin. 58.

Numero indefinito.)

Cur vico & civitati certus personarum numerus assignari non possit, expendo in Disputatione Anti-Bodiniana th. 23.

ANNOT. CLXXII. ad lin. 61.

Quarum unius reliquæ omnes sunt colonia.)

Memorable talis vici exemplum commemorat Ludov. Vives ad Lib. XV. Augustini de C. D. c. 8. f. 820. *Fuit, inquit, memoriâ Patrum vicus penè centum domorum in Hispaniâ, cujus omnes incolæ erant à sene quodam, qui adhuc vivebat, progeniti, ita, ut propinquitatis nomen jam deesset, quo à minimis natu vocaretur. Lingua enim nostra super atavum non ascendit.*

AD TAB. XXXIX. De Civitate.

ANNOT. CLXXIII. ad homonymiam.

No. 1.

Distinctio hæc intelligenda est ex usu Rerum publicarum hodiernarum, quæ tam amplæ sunt, ut non unius urbis angustiis coërceantur, sed multas urbes, imò sæpè & (ut Imperii Romani exemplo doceri potest) Provincias plures comprehendant. In talibus igitur oppidum unum non nisi partem faciet totius civilis societatis in unum corpus formæ.

No. 2. Non interim nego fieri posse, ut factum etiam esse. ut cives omnes ejusdem Reipublicæ totalis iisdem mœnibus continerentur, qvales Res-

publ. tempore Aristotelis in Græcia fuere plures, eaq; Democraticæ ferè, Atq; hunc amat ille πόλις & ἔθνος, distinguere tanquam minus aliqvd à majori, ut πόλις sit Respubl. una unò oppido conclusa; ἔθνος verò Respubl. plures, sed ejusdem nationis. qvas interim fœdere copulari in societatem civitate seu Republ. majorem (quam Annot. CLVII. no. 2. Confœderationem vocabamus) nihil vetat Loci, quibus hæc duo distinguit Philosophus legi possunt lib. II. Polit. c. I. p. 71. Lib. III. Polit. c. 2. p. 159. & Lib. VII. Polit. c. 4. p. 447.

No. 3. Qvòd autem Bodinus vult Lib. II. de Rep. c. 6. f. 49. Aristoteli civitatem non dici, nisi cives omnes uno & eodem loco contineantur, nihil est.

G 2

Neq;

Neq; enim ullibi negat Aristoteles etiam integræ gentis unam civitatem seu Rempublîcâ esse posse. Vid. Dn. Conring c. 14 de Civil prud p. 355. quamquam contra eos qui asserebant. de urbium duntaxat liberarum Republ. in Opere Aristotelis Politico agi.

ANNOT. CLXXIV. ad definitionem.

Definitiones Aristotelis Græcas duas dedimus post finem Tabularum. Hic ex Lib. VII. c. 8. addimus tertiam: *ἡ πόλις κοινωνία τῶν ὁμοίων, ἐνεκεν δὲ ζωῆς τῆς ἐνδεχομένης ἀρίστης.* pag. 458. & quartam: *ἡ πόλις πλῆθος ὄντων ἑκάστου τῶν ἀλλὰ ὡς ζωὴν εὐταρκεῖς* p. seq.

ANNOT. CLXXV. ad lin. 13.

Homo est animal naturâ civile.)

No. 1. Animal civile Græcè est ζῷον πολιτικόν. Quod quomodo distingvatur ab homine πολιτικῶ dictum est Tab. XXXII. lin. 9. Opponitur autem animali solitario, quod solitudinem appetit, neque cum sui generis individuis in gregem quasi coallescere optat.

No. 2. Jam hominem esse animal civile duo dicit, nempe naturalem (i.) appetitum (i.) aptitudinem ad societatem civilem. Harum alterum Hobbesius concedit, alterum negat. Verba ejus sunt c. 1. de Cive p. 6. *Dicendum est, verum quidem esse, homini per naturam seu quatenus est homo, i. e. statim atque natus est, solitudinem perpetuam molestam esse.* Concedit igitur appetitum. Aptitudinem autem negat, p. seq. his verbis: *Manifestum est igitur, omnes homines, cum sint nati infantes ad societatem ineptos natos esse, per multos etiam & fortasse plurimos vel morbo animi vel defectu disciplinae per omnem vitam ineptos manere.*

No. 3. Dum hîc ad infantes ablegat nos Hobbesius, dum morbum animi defectumque disciplinae inculcat, satis apparet, æstimatam ab eo fuisse naturam humanam non ex perfectione suâ & virtute, sed imperfectione & vitiô. eoque mensuram civilis doctrinæ, sumsisse illum à statu aberrante, quod minimè factum oportebat, de quo & supra Annotat. CI. VIII. Enimverò appetitum dare boni alicujus sine aptitudine opus est naturæ non rectæ (quæ non solet in necessariis deficere) sed depravata.

AD TAB. XL.

De Dignitate civili.

ANNOT. CLXXVIII. ad lin. 2.

Grotii silo dices aptitudinem.)

No. 4. Quòd si igitur ad naturam rectam, seu rectitudinis suæ qualescunq; reliquias in Φιλαυτία rectâ conservantem. vertemus oculos, facile deprehendemus in homine aptitudinem quoque ad societatem civilem: quæ in eo ponitur, ut homo homini naturaliter sit amicus; quemadmodum naturalis illa hominis inimicitia, quâ Hobbesius in rem suam utitur, naturæ depravatae & Φιλαυτία corruptæ factus est. Vid. Disp. nostram de Φιλαυτία th. 31.

No. 5. Hîc observatô Hobbesii argumenta solvi facile possunt, distingvendô tantum inter statum naturæ rectum & aberrantem, vel Φιλαυτίαν rectam & corruptam, quod & factum jam à nobis th. 71. de Φιλαυτία.

ANNOT. CLXXVI. ad lin. 31.

Nulla vici, quâ talis, conventione.)

No. 1. Finis enim pagi, quâ talis, tantum est mutuum vicinorum auxilium in casibus non quotidianis, per Tabulæ XXXVIII. Membr. 3. Neque vicinus æquo animo feret, à vicino se ob improbam vitam corripi aut puniri emendationis gratiâ: hætenus enim sibi ita sunt æquales vicini, ut nulli in alterum jus competat puniendi.

No. 2. Imò talis ad virtutem conspiratione civitatum quidem inter se confederationibus comprehenditur. Itaque de fœderatis rectè Aristoteles Lib. III. Polit. c. 6. p. 181. *Nec quales hîsint omninò illi quicquam laborant, ac, ne fœderatorum quisquam improbus vel injustus sit, curant, sed tantum id solliciti sunt, ne alii aliis injuriam faciant.*

No. 3. Non autem sine causa dixi: quâ talis. Notum enim est, hodie vix esse vel minimum pagum, in quo non sit aliqua administratio judiciorum, id inter homines agrestes. Verùm hoc factum post constitutas civitates, nec est in pagis quâ talibus, sed quatenus accedunt ad qualemcunque civitatis similitudinem.

ANNOT. CLXXVII. ad lin. 52.

Potissimum analogatum civis Democraticus.)

Quia Respubl. ipsa popularis in statu naturali habetur pro optimâ per Tab. XLII. Membr. 5. theor. 2.

EX Lib. I. de jur. bell. c. 1. no. 4 & 7. ubi jus pro æqualitate morali sumtum distingvit in facultatem & aptitudinem. Quam distinctionem excutere non

non est hujus loci. Diximus de eâ aliquid Annot. CVII. no. 47.

ANNOT. CLXXIX. ad lin. II.

Latius tamen interdum.)

No. 1. τιμή & ἀρχή, honor & curatio, latius patent, quam ἀρχή, imperium seu Magistratus.

No. 2. Habere anim potest aliquis honorem, qui non statim habeat Magistratum, ut in Academiis Magistri & Doctores, non per hoc statim sunt Magistratus (nisi per legem Academiae positivam) quòd honores Academicos sunt adepti.

No. 3. Curationem verò habere quis potest, licet nec Magistratum gerat, nec persona sit honorata. ut licitor, carnifex. Vid. Giphani. ad lib. IV. Polit. c. 15. p. 505. quem sequitur & Piccartus ibid. p. 635. Curationem & honorem simul, sed absque Magistratu, habent legati.

ANNOT. CLXXX. ad lin. 20.

Fungi Magistratu indefinito.)

No. 1. Locum Aristotelis hanc in rem quare lib. III. Polit. c. 1. p. 154. 155.

No. 2. Ratio sic denominandi non aliunde melius intelligitur quam è naturâ Rerum publ. maxime popularium: ad has enim respexit Aristoteles. Ibi omnes cives numero indefinito, quotcunque sint (contingit autem, jam plures esse, jam pauciores) habent potestatem deliberandi & judicandi: imperandi autem potestas esse non potest, nisi penes certò numero definitos cives adeoque non omnibus, eodem quidem tempore esse communis. Itaque & Tab. præced. Membr. 6. * 5. Civis (Democraticus) definiebatur potestate tantum deliberandi & judicandi, non imperandi. E. potestas deliberandi & judicandi rectè vocatur ab Aristotele Magistratus indefinitus, imperandi autem definitus.

ANNOT. CLXXXI. ad lin. 47.

Ad sortitionem reducenda successio.)

No. 1. Modus enim omnis, qui determinationem personæ voluntati humanæ eximit, ad sortitionem seu sortitionem refertur à nobis. Talis autem modus est successio, quæ fit jure natalium, siquidem hoc jure in Republic. introducto Magistratus debatur, siue velint homines, siue nolint, iis, quorum parentes cum imperio fuerunt. Ut adeò hic etiam DEI voluntas, quatenus ea voluntatem humanam sibi non subordinat, conspiciatur.

No. 2. Qui tres faciunt absque violentiâ perveniendi ad Magistratum modos, Electionem, Sortitionem & successionem, non contradicunt nobis, quandoquidem sortitionis vocabulum pressus, atque nos, accipiunt, pro solâ sortitione illâ

videlicet, quam Hobbesius c. 3. de cive art. 18. p. 52. vocaret *arbitrariam*, & à naturali, qualis est natalium distingueret. Nos verò illo vocabulo utramque sortem comprehensam volumus.

No. 2. Sors illa natalium, si dat jus ad Magistratum, vel dat omnibus ejusdem familiæ personis, vel uni tantum, nempe primogenito. Omnibus, si magistratus vel divisibilis est in plures personas, vel communiter possideri potest ac debet à pluribus. Uni tantum, si dictæ conditiones contra se habeat. De jure primogeniti legi potest Disputatio habita à nobis Ao. 1657.

ANNOT. CLXXXII. ad lin. 50.

Statui naturali Electio.)

Vide Disputationem nostram Ao. 1660. habitam, de certamine Præstantiæ inter Regnum electivum & successivum.

ANNOT. CLXXXIII. ad lin. 25.

Æqualitas civium.)

No. 1. In dignitate puta civili, & stante Magistratus alicujus indivisibilitate vel impossibilitate communiter possidendi. Conf. Hobbes. c. 3. de cive art. 17. p. 51.

No. 2. Si dignitas hæc civilis statuitur esse *Libertas personalis*, ut fit in Democratiis, omnes ea cives æquales inter se facit, per theor. 2. hujus Tab. Quam ob causam & sortitiones Magistratum accommodatissimæ sunt Democratiis: & Aristoteles lib. VI. Polit. c. 2. p. 3. 4. inter ea, quæ sunt Democratica, & κληρωτὰς εἶναι τὰς ἀρχάς, ἢ πῶσας, ἢ ὅσας μὴ ἐμπεριρίας δεόνται καὶ τέχνης.

No. 3. Et hæc quidem de sorte *arbitraria* intelliguntur. Vera sunt autem, quæ diximus, etiam de sorte *naturali*, quam dat primogenitura. Cum enim fratres inter se ex nobilitate reputentur æquales, positâ Magistratus indivisibilitate, optimum est illi deferre imperium, cui DEUS dedit sortem hoc est, primogenituram.

No. 4. Causam tetigimus aliquo modo Annotat CLIV. no. 4. ut sc. eò melius evitentur dissidia. Sed quia ibi de solâ primogenitura locuti sumus, hic de sortitione quavis rem expediemus paulò clarius.

No. 5. Pono, Magistratum aliquem esse unum, eumque indivisibilem, cives autem capaces esse decem, eosque inter se æquales, æque dignos. Necessè est uni soli ex his decem deferri Magistratum, ceteris novem carituris. Hic ajo, minus fore dissidiorum, si sorte (siue naturalis ea sit, siue arbitraria) res decidatur, quam si electione, hæc e. si res humano arbitrio exempta relinquitur divino. Ratio, quia in illis, qui sic præteriti fuerint, minus erit iræ atque invidiæ versùs eum, qui tali ratione ad Magistratum pervenit. Quanquam enim ex hoc ipso, si nobis, cum ceteris æquales, inæqualia

tribui videmus, nasci soleat ira, invidia, dolor, quoniam hæc ratione videmur injuriam pati: minuentur tamen hæc omnia per hanc sortem, siue respiciamus illum, qui detulit imperium, siue qui accepit, siue nos, qui caremus.

No. 6. Nam *primò* ubi sorte res deciditur, imperium defert DEUS. At ab hoc nemini posse injuriam fieri, docent notitiæ innatæ. E. nec irascemur ipsi, eoqve nec iram hanc exonerabimus in eum, qui sic adeptus est imperium.

No. 7. *Deinde* ubi electio valet, electores corrumpti pretiò aut aliis modis possunt ab ambiente; in sorte hoc fieri non potest. E. cessat hîc & illa malorum artium suspicio.

No. 8. *Denique* cum certum sit, Deum pro liberrimâ sua, sed eadem nunquam injustâ voluntate dispensare sortem, inde est, ut qui sic adeptus est imperium, non virtutibus illud suis meruisse, sed ex solo DEI arbitrio accepisse præ nobis videatur, (cùm electio contra jubeat ad merita personarum respicere) igitur videbimur à sic imperium sortitio victi esse non bono aliquo animi, sed bono fortunæ. Æquius autem ferimus, si minus fortunati, quàm si minus idonei vel virtute præditi videmur.

ANNOT. CLXXXIV. ad lin. 53.

In liberam & restrictam.)

No. 1. Electio libera (*restricta*) ex parte ELIGENTIUM est, cùm omnes (*non omnes*) cives nobiles alicujus Reipublicæ jus habent eligendi Magistratum supremum, de tali enim Magistratu præcipuè hîc loquimur, e. g. in Regno Poloniae Rex eligitur ab universâ nobilitate: (*in Imperio Romano Imperator eligitur hodie ab 8. Electoribus tantum.*)

No. 2. Hîc locò observandum & illud, posse electionem aliquam ex parte *eligentium* esse partim liberam, partim restrictam: si nempe plures electiones ad designandum Magistratum ex lege publicâ requirantur, ita ut in primâ electione jus eligendi sit penes cives omnes, vel saltem penes omnes eximiores cives, eligant autem non ipsum Magistratum, sed electores electionis secundæ, qui vicissim eligant electores electionis tertiæ & ultimæ, quæ tandem Magistratum ipsum determinet. Talis vel certè non multum ab similibus est electio Rectoris in Academiâ nostrâ.

No. 3. Electio libera (*restricta*) ex parte ELIGENDORUM est, cùm omnes (*non omnes*) cives vel saltem Nobiles Reipublicæ habentur per leges fundamentales apti ad gerendum Magistratum supremum, nullo (*aliquo*) civium vel Nobilium statu seu gradu excepto, adeoque electio fieri potest (*non potest*) ex omnibus. Exemplum electionis restrictæ iterum peti potest è Romano Imperio, ubi capax Imperii habetur non quivis Im-

perii Romani civis seu subditus, sed nobilis tantum, nec nobilis quivis, sed ad minimum dignitate Ducali præditus. Libera interim illa electio est, ex parte familiæ, non obstante, quòd numerò satis magnò ex eadem domo Austriacâ serie non interruptâ hæcenus electi sunt Imperatores.

ANNOT. CLXXXV. ad lin. 55.

Modus uterque misceri dicetur.)

No. 1. Misceri sortem & electionem duobus modis contingit: *unò*, si præcedat electio, sequatur fors; *alterò*, si fors præcedat, electio sequatur.

No. 2. *Prior* modus fieri dicitur, si certò numerò personæ eligantur ab electoribus, è quibus unus tantum sortis beneficiò postea designetur Magistratus. Atque hoc iterum *bisariam* fieri potest. *Aut* enim leges ipsæ Reipubl. jubent ad certum numerum eligendo progredi, & postea mitti sortem: ut plures in suffragium æqualium dissensu eligantur, huncqve dissensum placeat sorte dirimere.

No. 3. *Posteriori* verò modò sortem præcedere dicimus, electionem subsequi, si per legem Reipubl. fundamentalem electio restricta sit ad certam familiam, sic, ut ex illâ familia eligi possit, quicumque placuerit Electoribus, licet non sit proximus agnatus ejus, qui decessit. Sortis vocabulum hîc locum habet, quoniam è certâ familiâ natum esse sortis est beneficium, non eligentium.

ANNOT. CLXXXIV. ad theor. 1.

Alibi æquales, alibi inæquales.)

Si enim ponas, omnes esse æqualiter virtute Imperatoriâ præditos, æquales habebuntur juxtâ dignitatem civilem; inæquales verò si ponas, certos tantum, vel etiam unum solum, pollere virtute imperatoriâ, vel etiam heroica; cæteros virtute obedienciali tantum vel etiam communi,

ANNOT. CLXXXVII. ad theor. 3. 4.

Æqualibus, (inæqualibus) in dignitate &c.

No. 1. Ex his duobus theorematibus nascuntur Syllogismi pro tribus Reipubl. formis constituendis, ita ut *prior* regula populari, *altera* Aristocratico vel Monarchico statui inserviat. Conf. Tab. seq. Membr. 1. *. 9. 10.

No. 2. Nam si ponas, cives omnes æquales esse, juxta dignitatem civilem siue in virtute siue in libertate personali ea constituatur, concludetur ad Rempublicam *popularem* hîc modò:

Æqualibus in dignitate tribuenda sunt æqualia in honore.

Atque

Atqui omnes cives hic sunt æquales in dignitate (i. e. virtute vel libertate.)

E. omnes debent esse æquales in honore (i. e. Magistratu.) Quæ est ipsa forma Reipubl. Democraticæ.

No. 3. Si autem cives ponas inæquales dignitate civili, (sive locetur hæc dignitas in virtute, sive divitiis aut nobilitate) concludetur ad Rempubl. Aristocraticam vel Monarchicam hõc modò.

Inæqualibus in dignitate tribuenda sunt inæqualia in honore.

Atqui cives hic sunt inæquales in dignitate (alii sc. virtute imperatoriâ divitiis, nobilitate præditi, vel etiam unicus eximiè præditus, reliqui secus.)

E. & in honore (sive Magistratu civili) tribuenda sunt illis inæqualia.

Id fiet, si præditi illi, vel unus etiam, imperet, reliqui pareant, quæ est ipsa forma Reipubl. Aristocraticæ vel Monarchicæ.

AD TAB. XLI.

De Divisionibus civium, Facie A.

ANNOT. CLXXXVIII. ad lin. 5.

Affectio civium est unita.)

No. 1.

Affectio unita & disjuncta vocabula eo sensu hic capio, quo solemus in *Metaphysicis* affectiones Entis alias unitas vocare, ut Unitatem, Veritatem, Bonitatem; alias disjunctas, ut Actum & Potentiam, ac similes.

No. 2. Libertatem personalem esse affectionem civium unitam, patet è Tab. XXXIX. lin. 45. Itaq; & Tab. præced. Membr. 4. vocavi eam dignitatem communem, quia communis est omnibus civibus.

ANNOT. CLXXXIX. ad lin. 11.

Παιδείαν vocare in Politicis amat. Aristoteles.)

No. 1. Ut lib. VI. Polit. c. 2. ἐπειδὴ ὀλιγαρχία καὶ γένει καὶ πλῆτῳ καὶ παιδείᾳ ὀρίζεται, τὰ δημοτικὰ δοκεῖ ταναυτῶν εἶναι, ἀγένεια, πένια, βαναυσία. Ubi ex opposito, nempe βαναυσία, (quæ voce omnis ars illiberalis indicatur) deprehendere licet, quid hic sit παιδεία.

No. 2. Observa autem Aristotelem, dum de dignitatibus civilibus loquitur, jam παιδείαν cum ἀρετῇ conjungere, jam fati habere, si pro utraq; alteram solam nominet.

No. 3. Conjungit lib. IV. Polit. cap. 4. τῶν γνωρίμων πλῆτῳ, εὐγένεια, ἀρετῇ, παιδείᾳ, καὶ τῶν τῆτοις ὁμοία.

No. 4. Solam ἀρετὴν nominat lib. IV. Pol. c. 8. p. 263. τρία δὲ τὰ ἀμφοτέρωθεν τῆς ἰσότητος τῆς πολιτείας, ἐλευθερία, πλῆτῳ, ἀρετῇ. Τὸ γὰρ πῆταρον, ὁ καλεῖται εὐγένειαν, ἀκολοθεῖ τῶν δυνάμ. Ἡ γὰρ εὐχρησάδην ἀρχαῖς πλῆτῳ καὶ ἀρετῇ. Ubi obiter nota specificationem omnium quatuor dignitatum civilium ipsis vocabulis, quæ & nos retinimus Tab. præced. membr. 4.

No. 5. Solam παιδείαν, loco sc. ἀρετῆς, memorat. Lib. IV. Polit. c. 12. p. 279. ὅτι ἡ πᾶσα πόλις ἐκ τῆς ποιῆ καὶ ποσῆ. λέγω ἡ ποιὸν μὲν ἐλευθερίαν, πλῆτῳ, παιδείαν, εὐγένειαν, ποσὸν ἡ τὴν τῆ πλῆθους ὑπερχίν.

ANNOT. CXC. ad lin. 18.

Partes ejus I. Rhetor. 5. recensentur.)

Recensentur eo loco quinque species seu partes divitiarum, ad quas per prævias divisiones sic pervenire possis. Divitiarum nomine quæ comprehenduntur bona, sunt vel immobilia, ut regio, agri; vel mobilia. Mobilium rursus aliud animatum, aliud inanimatum. Animatum vel rationale, mancipium, vel irrationale, pecus. Inanimatum vel nummus, vel res nummò æstimabilis, supellex.

ANNOT. CXCI. ad lin. 30.

Juxta præscriptum justitiæ distributive.)

Vide Annotat. CVII. no. 16.

ANNOT. CXCII. ad lin. 44.

Opponunt ergò in hoc legali statu.)

No. 1. Civiles Magistratus distribuuntur præcipue vel ex justitiâ, vel ex gratitudinis lege.

No. 2. Ex lege justitiæ distributiæ sola virtus propria meretur imperium civile per * præced. 6. Quoniam verò Virtus hæc palpari manibus non potest necesse est, ut in statu legali ad præsumptiones probabiles veniatur. Unde nascuntur Syllogismi quorum major Propositio est hæc: Quicumque majorem habent propriæ virtutis præsumptionem, illi præferendi sunt in imperio. (Virtutis autem nomine hic tum prudentia intelligitur, tum amor etiam boni publici, è quibus illa facit, ut passis; hæc velis etiam bene imperare.)

No. 3.

No. 3. Ad *subsumptionem* ubi perventum est, nec divitibus & nobilibus ex unâ, nec item plebejis, faltem in cumulo sumtis, ex alterâ parte deest causa, cur quælibet factio penes se majorem præsumtionem esse pugnet. Eas causas non difficile fuerit e textu eruere.

No. 4. Quòd si ex lege *gratitudinis* argumentum ducitur, Major Propositio sic formabitur: *Quicunque vel ipsi vel ipsorum parentes plus contulerunt ad Rempublicam, illis plus debetur de imperio.*

Atque hic divites potius ac nobiles, quam plebeji subsumere de se possunt.

ANNOT. CXCIII. ad lin. ult.

Μέσας vocat Aristoteles.)

Lib. IV. Polit. cap. 3. non procul ab initio pag. 239. τὰς πλείους τὰς μὲν ἑσπέρους αἰαγκαῖον εἶναι. τὰς ἢ ἑσπέρους, τὰς ἢ μέσας.

AD TAB. eandem XLI

Fac. B.

ANNOT. CXCIV. ad lin. 17.

Similis est animali.)

No. 1.

Animal considerari potest ut totum vel *essentiale*, & sic dividitur in animam & corpus, tanquam materiam & formam; vel *integrale*, & sic vicissim in partes dividitur vel *anima* ejus (puta in facultatem rationalem, irascibilem & concupiscibilem secundum Platonem) vel *corpus* (puta in manus, pedes, caput &c.) Nullus horum trium modorum est, ad quem non possit institui collatio Reipubl. cum animali.

No. 2. Ad divisionem *corporis* in membra respexit Apostolus I. Cor. 12. v. 14. 15. *Nam & corpus non est unum membrum, sed multa. Si dixerit pes, quoniam non sum manus, num ideo non est de corpore? &c.*

No. 3. Ad divisionem *animæ* in suas partes seu facultates respexit Plato, cum civium *tria* genera constituit, τὸ βελῶτικόν, in quo essent *Senatores* tanquam Reipubl. facultas rationalis; τὸ ἰπικερικόν, in quo *militēs*, tanquam pars irascibilis; & τὸ χρηματιστικόν, in quo *opifices*, & quorumcunque tanquam partis concupiscibilis seu vegetativæ, laboribus nutritur Civitas; Vid. Disp. nostram I. de Virt. Cardinal. th. 36.

No. 4. Eandem divisionem quoque applicare possis optimæ Reipubl. Aristotelis. Is enim ut *. 1. observamus, cives simpliciter dictos (vide in primis c. 8. & 9. Lib. VII. Polit.) querit tantum in parte civitatis, quam in Tabulâ *formalem* diximus. Hæc verò pars *animæ*, & partibus ejus, tanquam *imperanti*, non corpori tanquam subsidio similis est: unde & *formalem* appellare eam placuit: anima enim forma est, corpus materia.

No. 5. Ideò autem Aristoteles cives omnes optimæ Reipublicæ suæ voluit esse partes formales, h. e. imperantes, quia optimam Rempublicam cogitavit esse Democraticam, ubi imperium est penes cives.

No. 6. Dices: E. in illâ Aristotelis civitate nulli erunt agricolæ, opifices, mercatores, mercenarii

&c. ut partes materiales. *Resp.* erunt, non autem ut cives simpliciter dicti, sed ut vel peregrini, vel incolæ, vel servi etiam Reipubl. Hæc fuit speculatio Aristotelis in Reipubl. ideali.

No. 7. Verum quoniam nos opifices quoque & reliquos, quibus nomen indidimus partium materialium, in Rebuspubl. actu existentibus, locum inter cives habere deprehendimus: igitur inter cives universos alios formali parti hujus corporis, h. e. animæ, alios materiali seu corpori comparavimus, & ita totam civitatem tanquam totum aliquod *essentiale* prædivisimus.

No. 8. Porro si in integrales siue in essentielles partes civitatem sic divides, divisio fiet in partes sibi *dissimiles*: nam & anima corpori, & inter membra corporis pes oculo dissimilis est.

No. 9. Atque hoc voluit Aristoteles, cum dissimilitudinem civium urget, ut Lib. II. Polit. c. 1. p. 71. & γινεται πόλις ἐξ ὁμοίων: & Lib. III. Polit. c. 3. p. 162. ἀδύνατον ὁμοίους εἶναι πάντας τὰς πολίτας. Et paulo post: ἐξ ἀνομοίων ἡ πόλις, ὡσαύτε ζῶον εὐθὺς ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ ψυχὴ ἐκ λόγου καὶ ὁρέξεως.

No. 10. Locus *ἐναντιοφανής* est Lib. VII. Polit. c. 8. p. 458. ἡ ἢ πόλις κοινωῖα τῆς δεξιῶν ὁμοίων. Sed conciliabitur facile, si dicas: cives omnes inter se *similes* sunt puta quoad libertatem personalem; *dissimiles*, quoad officia Reipubl. administrandæ, vel quoad genera vivendi.

ANNOT. CXCIV. ad lin. 29.

Populi ipsi dividi possunt.)

Divisio hæc habetur apud Aristotelem Lib. VI. Polit. c. 7. ab initio.

ANNOT. CXCVI. ad lin. 31.

Suis locis.)

Quos vide Tab. XLV. & XLVI. utrobique in fine.

ANNOT. CXCVII. ad lin. 46.

Nova se ex Aristotele.)

Locus ejus est Lib. IV. Polit. c. 4. p. 249.

AD

AD TAB. XLII.
De Republica.

ANNOT. CXCVIII. ad lin. 4.
Pro toto composito sumit & Bodinus.)

Definit enim per multitudinem familiarum. *Respubl. inquit, est familiarum rerumq; inter ipsas communium summam potestate ac ratione moderata multitudo, statim in frontispicio Libb. de Republ. Similem definitionem tradit quoque c. 6. Method. Histor. p. 183. Esset igitur hac definitio Reipubl. sumtae pro tota civitate.*

No. 2. At ipse tamen I. de Republ. c. 6. Rempubl. a civitate tanquam totum a parte distingvit. Verba ejus sunt f. 48. *Rempubl. ex pluribus civitatibus ac provinciis, quae variis legibus ac moribus utuntur, constitui videmus, quae tamen summam quadam imperii potestate coercentur.*

No. 3. Rursum c. 6. Method. Histor. Rempubl. facit genus civitatis, cum ait. p. 184. *Sequitur, Rempubl. eodem imperio definiuntur; Civitatem autem imperio & jure; Urbem autem, quae non solum imperiis ac legibus, verum etiam manibus iisdem suos cives completatur. Itaque urbs vicus, civitas Pagos, interdum etiam Urbes & oppida, modo juris societate conjuncta: Principatus denique, seu Dynastia, (utamur hoc verbo,) plures civitates, Respublica denique velut genus, haec omnia complectitur.*

No. 4. Satis igitur monstrosa est Bodini Respubl. quae civitati pro toto modo integrali, modo universalis est. Itaque non miror, quod ipse Lib. I. de Republ. c. 1. ait. definitionem Respublicae talis videlicet qualem ipse conceperat animo, ab iis qui de Republ. scripserunt, praetermissam esse. Quis de tali monstro definiendo cogitaret? At vero Rempubl. pro forma civitatis acceptam utique definiere Aristoteles.

ANNOT. CXCIX. ad lin. 6. 7.

Sumitur vel late vel stricte.)
 Stricte usurpavit Forstnerus, cum in omnis notat ad Tacit. p. m. 6. sic scriberet: *Ex quibus constat libertati propius esse, & Reipubl. magis proprium omnnes in universum cives, & sine distinctione armatos atque bellicae rei peritos habere.*

ANNOT. CC. ad lin. 36.

Sed nos humanas non divinas.)
 No. 1. Distinctionem sic explicare possis: Respubl. humana (*divina*) est, cujus leges positivae immediate feruntur ab homine (*DEO ipso*).
 No. 2. Divinae Reipubl. seu *theocratiae* nul-

lum aliud exemplum est, nisi Judaica, de qua vide & Cunaum Lib. I. de Republ. Hebraeor. c. I p. 4.

No. 3. Huic loco illud etiam annecte, quod observavit Dn. Conringius animadvers. Polit. in c. 12. Principis Machiavelli p. 114. Principatum Pontificis sacrum seu Ecclesiasticam illam ejus quam vocant, Monarchiam, diversi plane generis esse ab aliis usitatis in humano genere Principatibus.

ANNOT. CGI. ad lin. 37.

Juxta statum naturalem.)

No. 1. Cum duae divisiones sint Reipubl. quarum unam vocamus *moraalem*, quae fit a fine seu formis moralibus in rectam & corruptam; alteram *numericam*, quae fit ab imperantium multitudine seu formis numericis in Monarchiam, Aristocratiam & Democratiam: quae solet: utra ex his sit *essentialis*, utra *accidentalis*? h. e. utra fiat in justas species, utra vero in *accidentia* tantum?

No. 2. Expediri hanc quaestionem interest, ut sciamus consequenter, quanam mutatio Reipubl. sit *essentialis* quanam *accidentalis*: seu quo in casu mutationis, Respublica maneat eadem essentialiter vel non maneat?

No. 3. Hic in sententias plane contrarias abeunt Authores. *Moraalem* divisionem pro *essentiali*, *numericam* pro *accidentali* habent Scherbius Comment. in Polit. Aristot. pag. 125. 126. & Piccartus ibid. pag. 385. 387. 409. imprimis autem in Philosophia Altorfinâ p. 308. 309. Contra *numericam* pro *essentiali* *moraalem* pro *accidentali* Slevogt. Disp. de civitate formalit. consider. th. 18. p. m. 807.

No. 4. Utraque sententia recte se habet, sed in diversis statibus. *Prior* vera est, si in statu *naturali*; *posterior*, si in *legali* rem consideres.

ANNOT. CCII. ad lin. 47.

In utroque statu.)

Vide Annotat. CLXXXVII.

ANNOT. CCIII. ad lin. 50.

Per dioxoropiam)

No. 1. Reipubl. ex numero imperantium aestimatae tres sunt species: Monarchia, Aristocratia, Democratia.

No. 2. Ad has species per *dioxoropiam* procedere possumus bifariam. *Primo* si incipiamus a *Democratia* hoc modo: Imperium est aut penes omnes, ut in Democratia, aut non omnes: & tum vicissim vel uno plures imperant, ut in Aristocratia, vel unus solus, ut in Monarchia. Deinde si initium

si initium ducamus à *Monarchiâ* hâc modo: Imperium aut penes unum est, ut in *Monarchiâ*, aut penes plures unô: & tum vicissim vel penes omnes, ut in *Democratiâ*, vel non omnes, ut in *Aristocratiâ*.

No. 3. *Prior* modus aptus est statui naturali, servaturque ab Aristotele, *posterior legalis* conveniens, recentioribus ferè usurpatur, & in his Hobbesio

c. 7. de cive no. 1. p. 119. Nempe Status naturalis à *Democratiâ*, legalis à *Monarchiâ*, tanquam optima *Republ.* incipit.

ANNOT. CCIV. ad lin. 65.

(*Machiavellista.*)

Repete, quæ diximus Annot. CXLVI. no. 6.

AD TAB. XLIII. De Republica simplici & mixta.

ANNOT. CCV. ad lin. 15.

(*Formam & modum administrandi.*)

No. 1.

Republ. simplex (*mixta*) ex parte formæ & modi administrandi ingenere est, quando eadem (*non eadem*) est forma *Reipubl.* qui modus eam administrandi.

No. 2. Et quia modus administrandi magis incurrit in oculos, quàm forma ipsa interna, ideò eum formam quoque *externam* vocamus in sequentibus.

No. 3. Solet autem de modo administrandi iudicari & interdum ex eo, quod vel absolutum dominium imperantes habent, vel obligati sunt ad leges fundamentales præscriptas. Ideò nobis simplicitas vel mixtura consideranda in hoc genere fuit aliqua etiam ex parte legum.

No. 4. Mixturam autem istiusmodi vocavimus mixturam *pacti*, quia leges fundamentales comprehendunt pacta quædam imperantium cum subditis.

No. 5. Tale pactum ubi nullum habetur, sed omnis administrandi ratio liberrimæ imperantium voluntati relicta est, ibi certò modò simplicem esse *Republ.* necesse est, quia modus administrandi simpliciter fluit ex arbitrio imperantium non partim ex arbitrio illo, partim ex pactis fundamentalibus.

ANNOT. CCVI. ad lin. 65.

(*Negant quidam, dari posse Rempubl. mixtam.*)

No. 1. In illa celebri controversia: *deturne Republica mixta?* vera est haut dubiè affirmativa, sed negativa accommodatior est *Machiavellista*: unde & eandem Hobbesius defendit c. 7. de cive art. 4. Nec omnes tamen, qui eam defendunt, statim *Machiavellistas* dixerim. Multi enim ipsi, quid defendant, præ tenebris, quæ hîc misceri solent, non satis habent compertum.

No. 2. Ad eas verò depellendas tenebras duo sunt præcipuè observanda. *Primum* in quæstione ipsâ, ut status controversiæ rectè percipiatur; ubi facillimus lapsus est propter magnam ambiguitatem in vocabulo *mixtæ* *Reipubl.* Quâ in re foedissimam multarum mixtionum confusio- nem apud quosdam, ut apud Bodinum, reperias. *Alterum* in medio termino, ut ex veris fundamentis deducatur, contraque negantes defendatur, *Majestatem* per partes esse divisibilem. De priori hâc *Tabulâ* solliciti fuimus; de posteriori quæremus *Tab. XLIX.* membr. 3.

ANNOT. CCVII. ad lin. 64.

(*Per Sophisma Politicum.*)

De talibus *Sophismatibus* agit Aristoteles *Lib. IV. Polit. c. 13.* Tractatio verò ipsa est doctrinæ de *Ratione Status.*

AD TAB. XLIV. De Regno & Tyrannide.

ANNOT.

(Divisione in gradus possibiles.)

No. 1.

Divisiones in gradus possibiles reperiuntur tum in hac, tum in duabus seqq. Tabulis, (quas simul hac Annotatione illustrabimus.) Depromptæ sunt omnes ex Aristotele. Et divisiones quidem Regni ac Tyrannidis peti possunt partim ex lib. III. Polit. c. 10. 11. ubi quatuor species Regnorum, partim ex Lib. IV. Polit. c. 10. ubi tres species Tyrannidis describuntur, partim ex Lib. V. Polit. c. 11. p. 369. ubi Tyrannis dividitur in occultam & manifestam.

No. 2. Quin *Heroica & Laconica* Monarchia Regnis, non verò Tyrannidibus, accenseri debeat, non est dubium. De *Asymmetica & Barbarica* dubios ipse nos reddit Philosophus, dum eas alibi Regnis alibi Tyrannidibus annumerat, quod jam monuit theor. 3. Tab. præced.

No. 3. Causa, cur ipse sic variaverit, est, quia regna illa mixturam quandam habent Monarchiæ rectæ & corruptæ, sive Regni & Tyrannidis. Et Tyrannidem quidem sapiunt propter potentiam talium Regum, quæ tanta est, ut cives, saltem iis in rebus quæ à legibus non definiuntur, sint mancipia imperantium; Regnum verò, quia certis legibus (leges enim tendunt in bonam publicum) circumscripta est illa, alioquin plane effrenis futura, potentia.

No. 4. Huc pertinent verba Philosophi de utraque Monarchia Lib. IV. Polit. c. 10. p. 268. ἦσαν δὲ Δύο μὲν τὸ κτ' νόμον βασιλικὴ καὶ Δύο τὸ μοναρχεῖν ἐκόντων. τυραννικὴ δὲ Δύο τὸ δεσποτικῶς ἀρχεῖν καὶ κτ' τὴν αὐτῶν γνώμην. In specie de Regno Barbarico Lib. III. Polit. c. 10. p. 209. ὡς δὲ ταύτην δ' ἄλλο μοναρχίας εἶδος, οἷαι παρ' ἐνίοις εἰσι βασιλείᾳ τῶν βαρβάρων. Ἐχθοὶ δ' αὐταὶ τὴν δύναμιν πάντας ὡς πλησίαι τυραννικῆς, εἰσι δ' ὁμοῦ κατὰ νόμον καὶ πατριᾶς. De Regno Asymmetico verò ibid. p. 10. ἐστὶ δὲ τῶν, ὡς ἀπλῶς εἶπεν, αἰρετῆ τυραννίς. Et pag. seq. αὐταὶ μὲν ἐν εἰσὶ τε καὶ ἦσαν, Δύο μὲν τὸ τυραννικὴ εἶναι, δεσποτικῆς, Δύο δὲ τὸ αἰρεταὶ καὶ ἐκόντων βασιλικαί. quaquam video, hunc locum ultimum à Giphano p. 386. trahi ad Regnum etiam Barbaricum.

No. 5. Jam cum in hac descriptione necesse haberemus, illas duas monarchias ad certam unam speciem referre, ad Tyrannidem maluimus hanc ob causam, quia hoc pacto divisio Monarchiæ firmissima redditur divisionibus capitum duorum seqq. ubi semper Rempubl. corruptam subdivisimus (ipsum quoque Aristotelis vestigia sequentes) in legibus obstrictam & exlegem.

No. 6. Ubi observa, quæcunque Rempubl. corruptæ, legibus tamen certis publicis se submitunt, eas hoc ipso mixturam aliquam rectitudinis habere, adeoque medium quandam statum inter optimam possibiliū & pessimam obtinere, Econ-

trario verò exleges illæ sunt corruptissimæ, eamque ob causam merentur vocari *Despotica*, & quidem κατ' ἐξοχήν ac sensu speciali magisque propriò.

No. 7. Alias in sensu generali quælibet Rempubl. corrupta, salutatur Aristoteli *Despotica*, seu *berilis*, hanc videlicet ob causam quia ut in societate herili Dominus quærit primario utilitatem suam, per Tab. XXXV. Membr. 5. sic de essentiâ corruptæ Rempubl. est, ut Imperatores primario quærant commodum privatum, per Tab. XLII. lin. 25. Claria in hanc rem sunt Aristotelis verba Lib. III. Polit. c. 4. in fin. Φαρερὸν τοίνυν ὡς ὅσαι μὲν πολιτεῖαι τὴν κοινὴν συμφέρον σκοποῦσιν, αὐταὶ μὲν ὀρθαὶ τυραννίσεις ἔσονται κατὰ τὸ ἀπλῶς δίκαιον: ὅσαι ἰδὲ τὸ σφέτερον μόνον τῶν ἀρχόντων, ἡμαρτημέλαι πᾶσαι καὶ παρεμβάσεις τῶν ὀρθῶν πολιτειῶν δεσποτικῆ καὶ γὰρ.

No. 8. Ergò cum Rempubl. corrupta & Despotica sint Synonyma, sequitur Synonyma quoque esse Tyrannidem cum Monarchiâ despoticâ, & Oligarchiam cum Rempubl. paucorum Despoticâ & Democratiam cum populari Despoticâ in genere quidem. Nam in specie κατ' ἐξοχήν pessimæ quæque solent Despoticæ nominari.

No. 9. E dictis jam facile est decidere quæstionem: an tres sint Monarchiæ species, Regnum, Dominatus seu Imperium Despoticum, & Tyrannis? Sic autem dicendum videtur: Sicut in genere Rempubl. à formis moralibus dividitur in duas tantum species, rectam & corruptam, quod & in specie circa Rempubl. paucorum & popularem observatur, (utriusque enim species primæ duæ tantum, non plures statuuntur, illius quidem Aristocratia & Oligarchia, hujus verò Politia & Democratia:) sic nulla causa est, cur solam Monarchiam in tres species ex eodem fundamento morali dividamus. Maneant ergò duæ Regnum & Tyrannis.

No. 10. Quòd si maximè tertio loco adungere volumus aliquam ex Regno & Tyrannide mixtam, satius est tamen ejusmodi mixtam per modum subdivisionis Tyrannidi subjungere, ut tyrannidum alia sit moderata, alia extrema; illa legibus certis parens, hæc ab omnibus soluta legibus; illa saltem in quibusdam, hæc nullibi commodè publici observans.

No. 11. Et in hunc modum ipse Bodinus, quæ alias recentioribus illam trimembrem divisionem Monarchiæ primus prævisse videtur, commodam interpretationem accipiet. Tametsi enim Lib. II. de Republ. c. 2. f. 189. aperte profitetur Monarchiam omnem in tres quodammodo formas tributam esse: tamen si formarum illarum descriptiones accuratè intuemur, & ea negligimus, quæ ap. Bodinū à bonæ divisionis legibus exerrant, id ad extremum velle videtur, Monarcham omnē subditis suis aut patrem se præbere aut Dominum benignum, aut Dominum crudelem. Cur autem non liceat sic potius dicere: Monarcha quilibet subditis aut pater est, aut Dominus: Dominus aut benignus aut crudelis?

H 2

Sanè

Sanè vulgò etiam pietati paternæ hâc in re opponerentur Dominicam potentiam, ut observat Heraldus ad Tertulliani Apologet. p. 130.

No. 12. Sed age, patiamur Monarchiam describi in tres formas, duas extremas. Regnum & Tyrannidem, pessimam puta, & unam intermediam, quam Bodinus Dominatum appellavit, recentiores quidam Græcâ periphrasi Monarchiam despoticam: duo tamen adhuc monenda sunt: unum circa nomen, alterum circa rem ipsam.

No. 13. Ad nomen quod attinet, non satis aptum est, Aristotelis quidem doctrinam sequi volentibus nomen seu *Deminatus* seu imperii *Despotici*. Aristoteles enim id vocabuli aut peculiari notione extremè corruptis potius quàm mediis formis, aut in genere corruptæ cuiusvis accommodat. Itaq; Lib. III. Polit. c. 5. p. 177. ἔστι δὲ τυραννίς, inquit, μοναρχία δεσποτική. Vid. & Herald. l. d. p. 128. qui & p. seq. observat etiam Latinis dominationem poni pro asperâ illa & Tyrannicâ imperandi ratione, Ac Bodinus quidem de Aristotele parum laborat. Debebant igitur hoc observare illi, qui Peripate-

tici esse hic volunt, aut saltem non relinquere inobservata ea, quæ supra hanc in rem monuimus no. 7. & 8.

No. 14. Ad rem ipsam verò quod attinet, qui Monarchiæ tres species ita constituunt, debebant idem quoque facere (quod tamen neglectum ab illis videas,) in Republ. paucorum & populari: omnium enim rerum publicarum hac in re par est ratio. Id quod agnovit ipse quoque Bodinus, cum expressè ait d. l. eadem distinctio ad Aristocratiam & Democratiam adhiberi potest. Qui etiam de Aristocratia hoc exsequitur c. 6. init. Itaque saltem Bodinum excipere, si animum advertisset, poterat Paulus Bufius cum Lib. II. de Republ. c. 3. p. 53. scriberet: est & in hac re à Politicis, quantum quidem nobis constat, omnibus peccatum, quòd Dominatus solum considerint in personâ unius. Imò verò excipere poterat Aristotelem quoque cum omnibus ejus legitimis interpretibus: despotica enim Aristotelis Oligarchia vel Democratia nihil est aliud, quàm Dominatus paucorum vel populi.

AD TAB. XLV. De Aristocratia & Oligarchia.

ANNOT. CCIX. ad lin. 35.
(Paucos hic intellige.)

No. 1. Notandum hoc fuit propter Bodinum, qui usitatam hîc Aristotelis doctrinam absq; urgente necessitate deseruit. Cujus opinio maximè colligi potest ex VI. de Republ. 1. & 6. f. 174. 175. 217. 218. ubi aliquid novat non modò circa divisionem ex formis numericis, sed etiam ex moralibus.

No. 2. Res sic habet: Ex moralibus formis dividitur Respubl. in rectam & aberrantem; ex numericis in Rempubl. unius, paucorum & popularem. Hæ duæ divisiones, si in se mutuò ducantur, prodeunt species Rerumpubl. in universum sex, rectæ nimirum tres, corruptæ totidem.

No. 3. Jam quod ad divisionem ex moralibus formis attinet, eam planè abjicit Bodinus, unde in universum tres illi tantum species Rerumpubl. è numericis scilicet formis deductæ relinquantur: quarum singulæ nullo discrimine formam rectam pariter & corruptam eodem nomine designant. Verba ejus sunt f. 174. Si rerum publicarum formas bonorum & malorum finibus & virtutibus ac vitiis metimur, infinitas esse comperiemus. At in rebus omnibus aptè rectèque definiendis ipsarum vim ac naturam, non quæ cuique extrinsecus accidunt, inveni oportet. Et. f. 175. Cum igitur ea, quæ rebus singulis accidunt, illarum vim ac naturam busque

propriam non mutant: tria tantum Rerumpubl. genera, Monarchiam, inquam, Aristocratiam, & Democratiam constituemus. His similia leguntur f. 217. Duabus igitur præcipuè ex causis impugnat illam ex formis moralibus seu finibus divisionem: (1.) quia sic futuræ sint species infinitæ: (2.) quia virtus ac vitium accidant speciebus Rerumpubl. & non sit de earum essentia.

No. 4. Verùm Respondeo ad 1. negando species fore infinitas, quia fines ad quos respicere solent imperantes, non sunt infiniti, sed duo tantum, nempe commodum publicum & privatum. Unde ex hoc fundamento duæ tantum oriuntur species. Quanquam autem virtutum ac vitiorum numerus aliàs valdè magnus est, quem & infinitum appellare possis cum Bodino, si hyperbolicè loqui velis: tamen hoc in argumento virtutis nomine tantum intelligitur illa prudentia, quæ imperantes publicum bonum promovere & possunt & volunt, per ea, quæ diximus Tab. XLI. * 2. & 4. & vitii nomine talis prudentiæ oppositum. Unde vicissim non nisi duæ species emergunt.

No. 5. Resp. ad 2. virtutem & vitium non esse de essentiâ specificâ Rerumpubl. nego, si de statu naturali sermo est, si de legali, concedo quidem, per annot. CCI. no. 4. sed inde non sequitur, divisionem hanc planè nullam esse, sed tantum non esse essentialem, verùm accidentalem, quod causæ præsentis nihil officit.

No. 6.

No. 6. Imò verò (quæ responsio est *κατ' ἀν-
δρωτων*, & utriusque argumento simul opponi po-
test) agnovit hoc ipse Bodinus, dum Monarchiam
juxta ac cæteras duas species subdividit in tres
formas, Regiam puta, Dominatū & Tyrannidem,
ut vidimus Annot. præced. si Quæ tres formæ si ita
recipiantur in singulis, dabunt in universum pro
sex speciebus species novem, sin autem contra-
hantur per ea, quæ no. 11. Annot. præced. docui-
mus, illas ipsas sex species reddent nobis.

No. 7. Itaque Bodiniana sententiæ hic esse exi-
tus ad extremum videtur: Divisionem numeri-
cam ut essentialem præmitti, moralem verò, ut ac-
cidentalē, per modum subdivisionis subungi
debere. Atque hoc statum *legalem* persequentibus
accommodum videtur, sicuti contrarium statui
naturali aptius est per Tab. XLII. theor. 3. Verùm
Bodinus, qui duos istos status distinguere nun-
quam didicerat, in hac disputatione tam perple-
xus est, ut ipse sibi, si extrema ejus cum primis
comparemus, adversetur.

No. 8. Venio ad divisionem è formis *numericis*.
Ubi Bodinus, quod ad *qualitatem* imperantium
attinet, existimat, de virtutibus pariter ac divitiis,
aliisque bonis planè tacendum esse, ne sc. Rerum-
publ. *infinitatem* statuamus: quod ad *quantitatem*
verò, essentialē Rerumpubl. constituit præcisè in
numero Imperantium, nullò planè bonorum ani-
mi, fortunæve habitò respectu. Numerum verò il-
lum in Aristocratia & Democratia determinat ex
paucitate vel multitudine imperantium sumtâ
cum respectu ad cives non *universos*, sed *subditos*
tantum. Verba ejus sunt f. 174. *Si de multis eli-
gantur pauci, qui aut generis splendore, aut opibus,
aut sapientiâ, aut justitiâ, aut belligerandi scientiâ, aut
aliis virtutibus aut etiam vitiis præstant, innumerabi-
les Rerumpubl. formæ exoriantur. Et f. 175. Demo-
cratiam, (definiemus) cum omnes aut major pars
omnium civium simul collecta summum Reipubl. im-
perium habet. Aristocratiam, cum paucis quibus-
dam civibus in reliquos summum jus est. Et fol. 218.
Sive igitur optimi, sive flagitiosissimi, sive ditissimi,
sive nobilissimi, sive egestissimi, sive bellicosissimi sum-
mum imperium teneant, modò civium pars minor ex-
sisterit, Aristocratiam appellemus.*

No. 9. Verùm quod ad *qualitatem* imperantium
seu dignitatem civilem attinet, Resp. Bodinum A-
ristotelis mentem, contra quem disputare nititur,
planè pervertere. Nec enim docemur in Aristote-
licâ Philosophiâ, vel virtutes & divitias eodem lo-
cò habere, sed habemus pro distinctis dignitatibus
civilibus; vel duobus his addere etiam vitia, vitio-
rum enim contemplatione nemo eligitur ad im-
perandum, vel species Rerumpubl. tot constitue-
re, quot sunt species virtutum aut bonorum fortu-
nz. Unde cadit ejus argumentum de *infinitate*
Rerumpubl. quod & ante labefactavimus.

No. 10. Quod autem ad *quantitatem* imperatō-
rij attinet, bis peccat Bodinus. *Primò enim per-*

peram separatur illa quantitas ab omni qualita-
te: siquidem in nullâ Republ. uni paucis aut uni-
versis præcisè defertur imperium ex eo, quia sunt
unus pauci aut universi, sed quia uni isti, aut pau-
cis aut universis adhæret aliqua dignitas civilis
sive naturalis ea sit, sive legalis. Enimverò cum
in omni Republ. sit quædam universitatis civium,
cui vel toti, vel parti ejus aliquem numerum ad-
huc habenti, vel uni soli personæ majestas credi
possit: necesse est ut hæc controversia dirimatur
non ex numero præcisè (aliàs omnes Respubl.
Democraticas habebimus,) sed ex aliqua dignita-
te civili, quæ vel in universos æquè cadat, vel in
paucos, eximietiam in unum solum. Sed Bo-
dino errandi occasionem illud videtur præbuisse,
quod oculis ad statum legalem conversis, quod ibi
primò se obtulit, id putavit alterò planè exclusò
assumendum esse, præsertim qui statûs naturalis
legalisque discrimen ignoraret. Quod Arnifæo
quoque contigisse video, qui cum sit aliàs defensor
Aristotelis satis strenuus, eum tamen hic deserit &
sentit cum Bodino lib. I. polit. c. 7. p. 148 & seqq.

No. 11. Pugnat autem hæc Bodini sententia non
modò cum sanâ ratione, sed etiam cum judiciis
vulgi. Nemo enim tam desipit, ut Aristocratiam
vocet, si plebeji imperent, esto, quòd à subditis
suis numero vincantur; aut Democratiam, si no-
biles ac potentes, esto, quòd subditos suos nume-
rò vincant. Imò contra sic persuasum est omni-
bus, si modò vel uni plebejo leges Reipubl. fun-
damentales unâ cum optimatibus deferant ali-
quam imperii partem, jam esse aliquam Democra-
tiæ Reipubl. mixturam.

No. 12. Atque hic unus fuit error Bodini. *Al-
ter* in eo ponitur, quòd paucitatem illam ac mul-
titudinem imperantium comparavit cum solis
subditis, non cum civibus universis. Quem qui-
dem errorem diluere possumus vel *κατ' ἀνδρω-
των*, vel *κατ' ἀλιθειας* ex absurdo.

No. 13. *Κατ' ἀνδρωτων*. Ponit enim Bodinus
non nisi tres Reipubl. species. Atque ex hoc funda-
mento debebat quinque ponere, si sc. imperet 1. u-
nus, 2. omnes, 3. si plures imperent, quàm subsint,
4. si pauciores, 5. si numerus imperantium nume-
rum subditorum exæquet. Tale quid non metu-
endum est nobis doctrinam Aristotelis sequenti-
bus. Inter unum enim & omnes si mediò locò
interponas paucos, & ita explices, qui nec unus
sunt nec omnes, sive subditi sint numero plures,
sive pauciores, sive æquales: nihil dabitur quar-
tum aut quintum.

No. 14. Imò verò inqvies fortassè, cogetur A-
ristoteles quartam admittere Reipubl. siquidem
numerum imperantium cum qualitate eorun-
dem seu dignitate civili copulare nos jubet. De-
mocratiam enim, in quâ sc. soli plebeji imperant, nec
est Monarchia, nec Respubl. paucorum quòd con-
ceditur, neque tamen est omnium seu popularis,
quia non omnes imperant, quòd in solam Politiam
seu

seu popularem bonam cadit. E. erit quædam quarta Respubl. Verùm *Resp.* pertinet omnino Democratia ad Reip. popularem seu omnium, quoniam Aristoteles nomine dignitatis civilis, ad quam unicè hic respicit, intelligit libertatem omnibus civibus communem. Quòd autem nihilominus hoc prætextu præ omnibus imperant soli plebeji, id est ex eventu, & in eo Democratia habet aliquid peculiare. Vid. Tab. seq. lin. 14.

No. 15. κατ' ἀλήθειαν autem Bodino potest ostendi hoc absurdum. Sequeretur enim, si v. g. demus 10000. civium, ex quibus 4999. imperent, reliqui 5001. subsint, hac Bodinianam Aristocratiam unicò momentò converti in Democratiam, si fortè tres subditi superstitibus imperantibus omnibus moriantur. Et hoc pacto sola mors jam ex imperantibus, jam ex subditis plures auferens, mutare Respubl. illas poterit; quod planè ridiculum est.

ANNOT. CCX. ad lin. 45.

Divisiones in gradus possibiles.)

No. 1. Species *Aristocratia* quære ap. Aristotelem lib. IV. Polit. c. 7. *Oligarchia* ibid. c. 5.

No. 2. Circa *Aristocratiam* adhuc nota, quod Aristoteles quidem quatuor ejus numeret species, sed prima, quæ tantum idealis est, omitti à nobis hic debuit, qui de possibilibus sumus solliciti.

No. 3. Possibiles autem omnes habent aliquam mixturam recti & corrupti. Et *recta* quidem sunt

AD TAB. XLVI.

De Politia & Democratia.

ANNOT. CCXII. ad lin. 7.

Statui possibili aptior est, quam idealia.)

Quia τιμή, unde est vocabulum τῆς Τιμοκρατίας, (sic enim legendū in textu, non δημοκρατίας) inter alia significat etiam pretium seu censum. Habetur autem in secundâ specie Politia possibilis divitum non minùs, quam plebejorum ratio.

ANNOT. CCXIII. ad lin. 17.

Divisione in gradus possibiles.)

No. 1. Ubi Politia species reperiri ap. Aristotelem possint, diximus *. 1 Democratia verò species quærendæ sunt lib. IV. Polit. c. 4. & 6. Ubi nota priore loco ab Aristotele quinque, posteriore tantum quatuor species Democratia recenseri, & rem ipsam obscuriusculè proponi. Quâ in obscuritate nos id secuti sumus, quod concinnissimum videbatur ad comparandas species Democratia cum speciebus Oligarchia & Tyrannidis.

No. 2. Quod in Politia secunda dicimus de æquatione divitum & pauperum *geometrica*, & in

duas propter causas: primò quia legibus sunt obstricta, id quod in omnibus possibilibus rectis præsupponitur: deinde quia in electione Magistratum habetur ratio etiam virtutis. *Corrupta* verò aliquâ ex parte, quia præter virtutem ratio habetur quoque vel divitiarum, vel libertatis personalis. h. e. status plebeji, vel utriusque. Quòd sic intellige, legibus fundamentalibus cautum esse, ut, qui eliguntur, non modò sint idonei per suas virtutes, sed etiam sint vel ex optimatibus solis, vel solis plebejis: vel partim ex optimatibus, partim ex plebejis seu in eodem magistratus genere seu in diversis.

No. 4. *Quæres*, cur hæ species Aristocratia, cum aliquam habeant corruptionem, non annumerentur Oligarchiis? *Resp.* quia corruptio non est tanta, quanta in Oligarchiis Nam Oligarchia Despotica plane est corrupta absque mixtura bonitatis: priores verò tres Oligarchia species etiam si aliquam habent mixturam bonitatis ex eo, quòd sint adstricta legibus; tamen carent alterâ illâ mixturâ, quam in Aristocratia deprehendebamus, h. e. in constituendis magistratibus nullum planè virtutis & idoneitatis habent rationem,

ANNOT. CCXI. ad lin. 57.

Regio, quæ equitatu.)

Vide Aristotelem Lib. VI. Polit. c. 7.

in Democratia tertiâ de sententiis secundum proportionem *arithmetica* numerandis, sic intellige. Vix aliter evenit, quam ut in Republicâ major sit pauperum numerus, atque divitum. Pone igitur in multitudine civium 10000. pauperum esse 8000, divitum 2000, si tam pauperes quam divites describantur in classes, seu tribus 25. & unicuique tribui non nisi unicum detur suffragium, servabitur proportio *geometrica*, divitesque pauperibus æquabuntur. Ac verò si non tributim, sed viritim ferantur suffragia, singulis videlicet civibus integri suffragii jus habentibus, fieri non poterit, quin pauperum suffragia, quotiescunque ipsi velint, plura sint futura: & hoc vocamus proportionem *arithmetica*. Atque hinc fit, ut in tali Reipubl. specie, licet omnes imperare videantur, revera tamen imperent soli pauperes seu plebeji, ut diximus *. 3. different 1.

ANNOT. CCXIV. ad lin. 47.

Populum ex Agriculis.)

Vide Aristot. lib. IV. Polit. c. 4. & 7.

Ad

AD TAB. XLVII.
De Comparatione Rerumpubl. cum Socie-
tatibus Domesticis.

ANNOT. CCXV. ad lin. 5.

Comparatur in genere quævis reſta,)
Repete quæ diximus Annot. CCVIII. n. 7. II. 13.

ANNOT. CCXVI. ad lin. 55.

Comparatur in ſpecie Regnum.)
Has comparationes vide apud Ariſtotelem, im-
primis lib. VIII. Nic. c. 10. & II. Aliquid etiam ha-
bes lib. I. Polit. c. 8. p. 52.

ANNOT. CCXVII. ad lin. ult.

*Ab Ariſtotele jam Ariſtocratia, jam Poli-
tia confertur.)*

No. 1. Loci ejus ſunt lib. VIII Nicom. cap. 10. p.
345. ἀνδρῶς δὲ καὶ γυναικὸς (κοινωνία) Ἀριſτοκρα-
τικὴ φαίνεται Et lib. I. Polit. c. 9. non procul ab
init. καὶ γὰρ γυναικὸς ἀρχεῖ (ὁ ἀνὴρ) καὶ τέκνων, ὡς
ἐλευθέρων μὲν ἀμφὸν ἃ τὸν αὐτὸν δὲ τρέπον τῆς δε-
χῆς, ἀλλὰ γυναικὸς μὲν πολιτικῶς, τέκνων δὲ βασι-
λικῶς.

No. 2. *Ariſtocratiam* hîc intellige eam, quam

Tab. præced. vocavimus *primam*, in quâ & diviti
& plebejo cuilibet juxta virtutem ſuam ſummus
aſſignatus eſt Magiſtratus. Similem in modum, ut
expreſſè habetur in Ethicis, *Vir pro eo, ut ipſo dignū
eſt, imperat, in iisq; adeò rebus, in quibus virum oportet
imperare; quæ verò mulieri conveniunt, ei permit-
tit.* Habet enim ſe ſcæmina ad virum ut plebeji
ad optimates.

No. 3. Jam quia talis Ariſtocratia magnam ha-
bet cognationem cum *Politiciâ*, in qua ſimiliter divi-
tes & plebeji exæquantur, per Tab. XLVI. lin. 35.
ideò imperium Viri in uxorem Politico etiam ſeu
populari comparari meruit. Nullius enim ſocie-
tatis domesticæ perſonæ magis ſibi ſunt æquales,
quàm conjugalis. Interim tamen hic eſt aliqua
etiam diſſimilitudo (ſicut omne ſimile claudicare
ſolet) quòd non, ut in populari Republ. ſic in ſo-
cietate conjugali quoque imperium eſt ambula-
torium; ſed ſuam eminentiam retinet vir perpetuò
id quod ipſe Ariſtoteles in loco Politicorum
agnovit

AD TAB. XLVIII.
De Majestate.

ANNOT. CCXVIII. ad lin. 9.

Hugoni Grotio.)

Quem vide Lib. I. de jure belli c. 1. no. 6. & c. 3.
no. 6.

ANNOT. CCXIX. ad lin. II.

Libertas civilis.)

No. 1.
Diſtinctionem libertatis in *personalem* ſeu
domesticam, & *civilem* propoſuimus jam
ſuprà Annot. CLXX. no. 2. & utrumq; n.
ſeq. ſubdiviſimus in *ſummam* & *ſubordinatam*.

No. 2. Hîc notamus, ſubdiviſionem illam eſſe
analogi in ſua analogata. Quorum nobileſſimum eſt
libertas ſumma; ſubordinata enim illa mixturam
habet aliquam ſervitutis, quoniam imperat qui-
dem inferioribus ſive in domo, ſive in Republ.
ſervit tamen nihilominus ei vel eis, qui habent li-
bertatem ſummam, qui in domo eſt Paterfamilias,
in Republ. perſona una, pluresve, habens maje-
ſtatem. Atque horum reſpectu ii, qui ſubordina-
tâ tantum libertate pollent, dicuntur libertatis ha-
bere exercitium potiùs, quàm poſſeſſionem, Tab.
XLI. fac. B. lin. 6. Poſſumus etiam dicere, liberta-
tem eorum eſſe *participatam*.

No. 3. Libertas civilis *ſumma* nihil aliud eſt,
quam ipſa *Majeſtas*, quæ hanc ob cauſam vocatur
etiam ſimpliciter Libertas civilis. Itaque & Gro-
tio Lib. I. de jur. bell. c. 3. n. 23. ſummum imperi-
um & libertas civilis ſunt Synonyma. Qui & no.
12. ejusdem capituli ad eundem eſt de diſtinctione
Libertatis in perſonalem & civilem.

No. 4. Cæterum natura Majeſtatis optimè in-
telligi poteſt ex comparatione libertatis domesti-
cæ ſumma, quam habet in domo Paterfamilias,
Nam quod Paterfamilias eſt in domo & extra, id
eſt Rex (commodiſſimum enim eſt uti exemplò
Majeſtatis Monarchicæ) in Republ. & extra.

No. 5. Igitur *primò* ſicut Paterfamilias, ita &
Rex ſummam habet poteſtatem, non modò in
perſonas, ſed etiam in reſ ſuæ ſocietatis. Conf. lin.
20. hujus Tab.

No. 6. *Secundò* ſicut Paterfamilias extra domum
æqualis eſt aliis patribusfamilias, habetq; poteſta-
tem cum illis liberè contrahendi, emendi, venden-
di, ineundi affinitatem, litigandi in foro: ita Rex
quivis extra ſuam Rempubl. poteſt cum aliis Re-
gibus ſeu poteſtatem habentibus inire ſcædus,
contractum, ſuſcipere bellum, (quod inter diver-
ſas Majeſtates, cum hæ humanum forum ſuperius
non habeant, judicii vice fungitur.)

No

ANNOT. CCXX. ad memb. v.

Modus considerandi duplex.)

No. 1. Fundatur hæc distinctio in duplici respectu, quem quælibet libertas habet, unò videl. *intrâ*, alterò *extrâ* societatem suam considerata, de quo jam monuimus Annot. CLXX. no. 5. Imò hæc distinctio cuilibet societati applicari potest.

No. 2. Ita Plato applicuit eam civitati, lib. IV. de Republ. f. 637. *Estne aliqua scientia*, inquit, *in civitate, quâ ratione & ipsa erga seipsam & alias civitates optimè se se gerat?*

No. 3. Cæterum ex eodem fundamento distingvimus Tab. seq. Membr. 4. ipsa quoque *Regalia* tanquã particulas Majestatis in *immanètia & transcuntia* seu disqviparantiæ & æquiparantiæ. Quam distinctionem omnium primò protuli in disputatione de potestate Legislatoriâ Anno 1654. habita, th. 23. 24. Ex quo tempore comperi, eandem quoque aliis placuisse. Ad eam declarandam facient, quæ Annot. præced. no. 5. & 6. dicta sunt.

ANNOT. CCXXI. ad lin. 29.

Uti Grotius definit.

Lib. I. de jure bellic. 3. no. 7. ab initio.

ANNOT. CCXXIII. ad lin. 41.

Exponi ab aliis video.)

No. 1. Ita exponunt Wendlerus Lib. II. philosoph. Pract. sect. 2 c. 1. §. 2. p. 352. 353. Cellarius Lib. II. Polit. c. 7. §. 13 p. 178. alique.

No. 2. Sed nescio annon in illâ Aristotelicâ definitione Majestatis, quæ legitur lib. III. Polit. c. 4. non procul ab initio, vox *πανταχῶς* aliter exponi debeat: ut sensus sit, Majestatem esse summam civitatis potestatem *ubiq;* i. e. in qualibet forma Reipubl. sive sit ea Monarchica, sive Aristocratica, sive Democratica. Syadent hoc verba sequentia: Statim enim addit. *λέγω δὲ εἶον ἐν μὲν ταῖς δημοκρατίαις κύριον ὁ δῆμος οἱ δ' ὀλίγοι τῶν ἀριστοκρατίαις ἐν ταῖς ὀλιγαρχίαις.* Atq; hoc sensu videtur etiam Grotius accepisse vocem *ubiq;* cum ait Lib. I. c. 3. no. 8. *Rejicienda est eorum opinio, qui ubiq; & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi.* Ubi-que i. e. in omni Reipubl. formâ.

No. 3. Regetes si hanc expositionem admittimus, duo sequi incommoda: *primo*, quod vox *πανταχῶς* sit plane abundans. Cum enim Majestas sit quasi cujuslibet Reipubl. anima, per se planum est, quod ea in quavis Reipubl. specie reperiat. *Secundo*, quod nihil adsit in Definitione, unde intelligamus, definiri Majestatem plenam,

atq; sic definitio hæc simul erit deficiens quoque.

No. 4. *Resp.* ad *primum* non esse insolens Aristoteli ut definitionibus addat quædam melioris intelligentiæ causâ, quæ aliàs omitti poterât. Quod autem in hac ipsâ definitione factum hoc fuerit, ostendi potest ex c. 5. ejusdem Lib. III. polit. p. 175. ubi definitionem Majestatis repetens vocem *πανταχῶς* omittit *πολίτευμα*, inquit, *ἔστι τὸ κύριον τῆς πόλεως.*

No. 5. Ad *secundum* responsio peti potest ex distinctione, quam proposuimus in ipsâ Tabulâ. Dicemus enim, voluisse Aristotelem definire Majestatem cum indifferentiâ ad plenam & non-plenam. Et sic nihil deficiet.

ANNOT. CCXXIII. ad lin. 47.

Cave aut em hic cum Monarchomachis.)

Quæstionem hanc contra Monarchomachos rectè & solidè expedivit Grotius Lib. c. 3. no. 8. de quo & nostra hic contraximus.

ANNOT. CCXXIV. ad lin. 55.

Relinquere se dicunt Majestatem personalem.)

No. 1. Vulgatissima est distinctio Majestatis in *realem & personalem*, sed ea aliter exponitur à Monarchomachis, aliter à rectè sentientibus.

No. 2. *Monarchomachi* sic eam exponunt, quasi esset divisio *realis* duarum sc. in qualibet Reipubl. realiter à se invicem distinctarum Majestatum: quarum realis semper sit ac maneat penes totum populum; personalis verò sit penes personas imperantes. Porro dicunt *realem* esse *personali* majorem, ita ut personæ Majestate *personali* præditæ à populo tanquam habente Majestatem *realem*, in quavis Reipubl. formâ jure possint suâ iterum majestate exui.

No. 3. Hæc interpretatio falsissima est, siquidem distinctionem, quæ reverâ sic exposita, est nominis æquivoci, venditat pro divisione rei, Majestas *personalis* ita, ut *Monarchomachi* fecerunt explicata æquivocè majestas est, non enim sic est potestas summa, sed subordinata. Summa potestas & plena in qualibet Reipubl. nõ nisi unica esse potest.

No. 4. Quæ cum ita sint, *vera* divisionis hujus, si eam nolumus esse distinctionem æquivoci, expositio erit, si dicamus, eam esse unius ejusdemque rei in duos *conceptus* vel respectus distinctionem. Sumitur enim Majestas vel cum respectu ad subiectum commune, & vocatur *realis*, vel proprium & vocatur *personalis*.

AD TAB. XLIX.

De divisione Majestatis in partes

ANNOT.

ANNOT. CCXXV. ad lin. 5.

Quenam sit ratio totius in Majestate.)

Totum aut prædicatur de suâ parte in casu recto, ut totum *universale*, aut non prædicatur: hoc posterius aut *essentiale* est aut *integrale*. Integrale vicissim vel *corporeum* vel *incorporeum*: illud propriè, hoc analogicè vocatur integrale.

No. 2. Hæc si ad Majestatem applicamus, patebit eam esse *totum integrale* analogicum respectu regalium. Neque enim est genus regalium. E. non est totum universale. Neque verò est totum *essentiale*, quia dividitur in plures partes, quàm duas, & ita dividitur, ut nulla pars sit alterius materia vel forma. Relinquitur ergò, ut sit totum integrale, & quidem analogicum, quia *incorporeum*.

No. 3. Totum integrale analogicum etiam est anima respectu suarum potentiarum, quàm Scholastici vulgo exemplum faciunt totius *potestativi*, id quod Fonseca Lib. IV. Instit. Dial. c. 3. p. 180. (citatus etiam Stahlus c. 30. Comp. Metaph. p. 307. 308. revocat ad totum *integrale*, licet improbane Scheiblerò Lib. I. Metaph. c. 6. no. 29. Potest autem utcunqve Majestas quoque vocari tutum *potestativum*, quia sc. partes ejo sunt potestates, & ita ipsa comparavi cum animâ & tanquam toto potestativo, præsertim cum quod anima est in corpore, id Majestas sit in Republ.

No. 4. Sciamus tamen hoc simile etiam esse *dis simile*. Nam anima est forma substantialis, majestas accidentalis. Anima subiectum est suarum potentiarum: majestas subiectum suarum regalium non est, sed ipsa potius indiget subiecto. Animæ facultates ex multorum præstantium philosophorum sententiâ realiter inter se non differunt; at Regalia sic differunt inter se: possunt enim separari realiter.

No. 5. Porrò cum omne totum integrale sit vel simile vel dissimile, subdivisio hæc etiam Majestati accommodanda. Ea verò est totum *dissimile* per rationem assignatam in Tabulâ.

No. 6. Quod autem addidimus, singulas quoque particulas posse in novas varietates vel modos pro diversitate materiæ circa quam specialioris, aut actuum exercendorum, comminui, id facile interpretationem capiet ex verbis Piccarti ad Lib. IV. Pol. Arist. c. 572. cum ait: *Dividi dicitur jus Majestatis, quando pluribus statibus communicatur, sed alio atq; alio modo, v. g. ut ex Cicerone didicimus, auctoritas proponendi penes Senatam est; potestas jubendi (habes diversitatem actuum) penes populum: quo pertinent & actiones ipsius Majestatis diversæ v. g. condemnare aliquem est penes Senatam, liberare (nova actuum diversitas) penes Principem vel populum. Rex potest jus vitæ & necis habere in peregrinam, sed non in civem (habes diversitatem materiæ circa quam specialioris.) populus contra in civem, sed non in peregrinam. Potestas cudende monete & potest esse penes summum Principem, & penes Optimates, & pe-*

nes populum. Summus Princeps cudit moneta majorem v. g. Romanorum Imperator, sed sui solius nomine apposito; Imperii Principes non nisi additò summè Principis; Populus minores monetas cudit. (Est & in his diversitas quædam objectorum.)

ANNOT. CCXXVI. ad lin. 21.

An Majestas possit realiter dividi.)

No. 1. Quæstio an detur Respubl. mixta præcipue dependet ex resolutione quæstionis: an Majestas possit dividi? Quare ambæ quæstiones aut affirmantur simul ab iisdem, aut negantur. Conf. quæ supra diximus Annot. CCVI. no. 2.

No. 2. Dividi posse Majestatem negant Bodinus Lib. II. de Republ. c. 1. f. 184 Hobbesius c. 8. de Civitate artic. 4. & alii. Sed pro affirmativâ satis firmum argumentum, uti reor, posuimus in Tab. Declaramus hic tantum *fines*, qui voluntatem moveant, ut vel partes ipsas Majestatis, vel partium præcipuarum modos non omnes uni sive homini sive cætui permittos velit.

No. 3. Hi fines duo sunt maximè. *Primus* est evitatio Tyrannidis seu abusionis Regalium. Si enim penes unum sit Majestas absoluta & plena nullâ ejus exceptâ particulâ, facile fieri potest, ut tali potestate irresistibili præditus eadem abutatur in perniciem subditorum pro libidine propriâ. Huic malo remedium est partitio regalium, siquidem qui non habet omnia regalia, is nec omnia potest, quæ vult. Ob eandem causam solent inter clavigeros ærarii publici vel archivorum claves distribui, nec uni dari omnes, ne ille pro libitu possit agere in eâ re, quæ vult.

No. 4. *Alter* finis est conservatio concordie inter imperantes. Quoniam enim distributis regalibus majoris momenti negotia in Republ. fieri non possunt, nisi conspirent voluntates habentium regalia, fiet inde, ut imperantes illi tametsi aliàs fortè dissideant animis, malint tamen consentire universi quàm singuli nihil agere.

No. 5. Atque hinc respondebitur ad argumentum partis adversæ, quo urgere solent, si dividantur regalia, propter horum inter se mutuam indigentiam, (quæ tamen fortasse non est planè omnium,) nihil posse ad effectum deduci ab ullo imperante: concedo enim, si cæteri dissideant, nego, si concordent, planè ut in clavibus inter fiscales distributis.

No. 6. Atqui, *inquunt*, hæc ipsa partitio dabit occasionem dissidiis. *Resp.* 1. dare etiam potest occasionem concordie, ut ante ostendimus. 2. quod si tamen interdum dat occasionem dissidiis, meminerimus in rebus humanis semper commodis adjacere incommoda: sicuti & certum est, si regalia non dividantur, occasionem dari abusionibus eorum, unde tyrannis, ex qua non minora dissidia metuenda. 3. illis autem dissidiis non deerunt quoque sua remedia, de quibus in parte de consiliis agendum.

No. 7.

No. 7. De cetero, ut maximè dividantur regalia, manent ipsa nihilominus inter se unita in subiecto communi, quod est tota civitas: sicuti tametsi facultates quinque sensuum maximè sint divisæ per certa corporis organa, uniuntur tamen in ipso animali tanquam subiecto communi.

ANNOT. CCXXVII. ad lin. 30.

(*Classes Regalium.*)

No. 1. Quoniam magnus est regalium numerus, si ad infimas species descendas, utile est ea prædividere in certas classes.

No. 2. Vulgatissima prædivisio est regalium in *majora* & *minora*; sed ea tam simul obscura, ut in eâ exponendâ, quot capita sunt, totidem panè sint sententiæ. Et omninò cum regalium singulorum pretia ob causam lin. 19. prolatam exactè definiri non possint, necesse est, saltem in quibusdam ambiguis non reddi, an majoribus debeant accenseri, an minoribus, si majora & minora aliter, ac verba sonant, accipere velimus.

No. 3. Hugo Grotius Lib. I. de Jure Belli c. 3. no. 6. primam divisionem petit ex eo, quòd civitatem imperans vel *per se* regit vel *per alios*.

No. 4. Nos divisionis in *immanentia* & *transeuntia* nondum pœnitet, de qua jam aliquid diximus Annot. CCXX. no. 3. siquidem petita est ex ipsa naturâ libertatis in genere acceptæ.

No. 5. In *transeuntibus* Regalibus cave confundas jus ipsum *gerendi belli* adversus hostes cū jure *deliberandi de bello*, *militem conscribendi*, *Magistratus bellicos eligendi*, hæc enim tria & quæ his sunt similia, sunt Regalibus *immanentibus* annumeranda.

No. 6. Quod autem divisionem nostram tam

angustam fecimus, ut sub eâ non comprehendatur potestas *alienandi majestatem*, de qua * 4. factum est aliorum exemplò, qui de potestate illâ ubi de regalibus agunt, planè sunt securi, puto quia & ipsa est singularis, & rarissimè ejus exercitium, nec nisi in casibus extraordinariis suâque raritate obscuris, obvium. Exemplum tamen usurpatæ hujus potestatis exhibent in historiâ Romanâ Campani, de quibus Hugo Grotius Lib. I. c. 3. no. 8.

No. 7. Certum interim est, ut *libertatis personalis* portio quædam est, posse libertatem eam abjicere vendendo se v. g. in servitutem, sic & ad *civilem libertatem*, h. e. majestatem pertinere, posse eâ se ipsum exuere. *Plena libertas est*, inquit Gomezius Lib. II. de potestate in seipsum c. 17. no. 1. *posse sibi libertatem adimere*.

No. 8. Ergò, ne & hæc potestas planè ab omnî divisione exalet, sic procedere possis: regale vel *extraordinarium* est, potestas Majestatem abdicandi, vel *ordinarium*. Et hoc iterum duplex: *immanens* & *transiens*. Vel etiam unicâ divisione h. m. Majestas vel agit in *seipsam*, vel in suos *æquales*, vel in *inferiores*. Ex *priore* nascitur singulare illud regale, quod reflexum appellare possis, ex *secundo* nascuntur transeuntia; ex *tertio* immanentia.

ANNOT. CCXXVII. ad lin. 47. 48.

(*Huic loco non incommode inferendus.*)

Poterit etiam hæc doctrina transferri ad partem Politicæ de Legibus, cujus naturam Tab. LI delineamus. Ut scilicet in primâ ejus sectione agatur de Legibus non tantum positivis Reipubl. idealis, sed etiam naturalibus & pactis gentium.

AD TAB. L.

De Mutationibus Rerum publ.

ANNOT. CCXXIX. ad lin. 3.

(*Lib. V. Polit.*)

Ubi vide c. 1. ab init. c. 6 in fin. c. 7 p. 335. 336. 39. His phraseologiis etiam adde *το κινεσθαι* ex c. 4. p. 322.

ANNOT. CCXXX. ad membr. II.

(*Divisio.*)

No. 1. De mutatione ex parte *termini ad quem*, videndus Aristoteles lib. V. Polit. c. 1. p. 307. *δεχου μὲν ἔν* & c.

No. 2. De mutatione ex parte *causæ efficientis* Principalis lege Lib. V. Polit. c. 7. in fine.

No. 3. Quam verò nos subdivisionem fecimus intrinsecæ mutationis, eam Aristoteles Lib. V. Polit. 4. sub finem paulò aliter concipit. Dicit mutari Rempubl. vel *ἄσθεσιας* *violenter*, vel *δι' ἀπίστους*, *fraudenter*. Utrumque modum subdividit. *violentas* enim mutationes aut ab initio statim tales esse, aut cum initio minus violentæ fuerint, in violentiâ definire. In *fraudentis* etiam contingere, ut detectâ fraude, qui decepti sunt, vel consentiant

in mutationem metu videlicet periculi, vel non consentiant, & repugnent aliquâ fiduciâ tuendi statûs pristini: quò posteriore casu inchoata per fraudem perficere mutatores solent cum violentiâ, quod in casu priore factu opus non est.

No. 4. Hoc vult dicere Philosophus, mutationem esse vel *puram*, quæ vel vi vel fraude & inchoatur & perficitur: vel *mixtam*, quæ per vim inchoata pervasionibus blandis tandem perficitur, vel inchoata fraude perficitur vi.

No. 5. Nos omisâ illâ in duram & mixtam prædivisione, quoniam observavimus de cetero, inter vim & fraudem locum esse alicui tertio (potest enim mutatio fieri absque ullâ vi vel fraude, bonâ fide in mutationem conspirantibus omnium voluntatibus,) maluimus immediatè opponere mutationem, quæ citra violentiam fit, mutationi quæ cum violentiâ, & priorem illam subdividere in fraudulentam & fraudis expertem. Posterioris exemplum, quod est de Theopompo, suppeditat ipse Aristoteles lib. V. Polit. c. 11. 69.

ANNOT.

ANNOT. CCXXXI. ad lin. 31.

In genere.)

Partitionem *generalium* principiorum depromsi ex lib. V. Polit. capp. 2.3 & 4. Sed ordinavi eo modo, qui visus mihi fuit discipulis fore aptissimus: addidi etiam aliquid, ut dissimilitudinem religionum, de qua tacet Aristoteles; aliquid omisi, ut illud, quod Aristoteles p. 215. vocat *Ἀπὸ τῆς ἐπιθείας*, cum sit obscurum, & fortè non incommode reduci queat ad aliquod cæterorum. Illud verò, quod de mixtis Rebus publ. dicitur, mutuatus sum è cap. 7. p. 356. ἀρχὴ δὲ τὸ μὴ μεμίσθαι καλῶς.

ANNOT. CCXXXII. ad lin. 62.

In specie.)

Specialia hæc exsequitur Aristoteles lib. V. Polit. c. 5. seqq. Nobis placuit ex singulis Rerumpubl. speciebus unicum tantum excerpere, quod maxime videretur speciale. Cætera legantur apud Aristotelem & ejus interpretes.

ANNOT. CCXXXIII. ad lin. 62.

Improbitas Demagogorum.

Vid. Lib. V. Polit. c. 5. Res autem sic habet. In Democra-
tiis vetustæ Græciæ Optimates à plebe miserè vexabantur impulsu Demagogorum. Vexati ad arma civilia confugiebant. Quibus si vincerent, pro statu populari Oligarchicum habebat Respubl. si vincerentur, Tyrannicum, Demagogò sc. supremò militiæ præfektò imperium invadente. Anteq. amenim artes dicendi invalescerent apud Græcos, vix alii Demagogos agebant, quam bello strenui. At ubi eloquentia admirationi esse cœpit, Demagogi facundiæ studebant, & à plebe Magistratum eblanditi v. i. s. i. plebi subiciebant leges, quarum custodes esse debuissent. Ita ex mo-

deratò plebis imperio pessimæ tandem illæ exleges Democratia culpa Rhetorum perverforum enatae sunt.

ANNOT. CCXXXIV. ad lin. 63.

Contentio Optimatum.)

No. 1. Aristoteles lib. V. Polit. c. 6. duos dicit esse modos mutationum *Oligarchicarum* communissimos. Unam si plebs injuriis imperantium exagitata seditionem moveat. *Alterum*, si ipsi inter se Optimates diffideant. *Priorem* modum hic omisimus, quia communis est Oligarchiæ cum Democratia, ut habes c. 1. sub finem.

No. 2. Circà *posteriorem* verò modum Aristotelis textus indiget emendatione, ubi scriptum est non longè ab initio capitis: *ἔχει δὲ ἡ ἐξ ἀλλῶν δόξα τῆς αἰτίας Ἀποφύγετε*. Pro *ἀλλῶν* enim legendum aut cum Dn. Conringio p. 722. ad eum locum, *αὐτῶν*, aut *ἀλλήλων*. Talis enim seditio & c. 1. p. 309. vocatur *ἡ πρὸς ἀλλήλους αἰτία*.

ANNOT. CCXXXV. ad lin. 64.

Discordia Regia familia.

De hæc l. V. c. 10. p. 367. *Φθίρεται δὲ κατὰ δύο τρόπους*.

ANNOT. CCXXXVI. ad eand. lin.

Φιλοπρέπεια.

De hæc ib. p. 363. *τῶν δὲ Ἀφ' Φιλοπρέπειαν & c.* Intellige autem talem *Φιλοπρέπειαν*, quæ Regicidæ nihil aliud quærunt, quam *gloriam*, ut ipsi putant, *immortalem* ex magno facinore perpetrato, etsi non ignorent, sibi misere fore pereundum. Talis *Φιλοπρέπεια* & illos movit *ficarios*, quibus Jesuitæ ex cædibus regiis & æternam vitam, & si ipsos supplicio affici contingeret coronam Martyrum polliciti sunt. Distingve igitur hanc *Φιλοπρέπειαν* ab illâ dominandi cupiditate, de quâ lin. 57.

AD TAB. LI.

De Legibus.

ANNOT. CCXXXVII. ad lin. 17.

Non egrediemur limites universalis Politicæ.)

No. 1.

TAb. XXXII Membr. 1. distinximus inter Systema Politicum *universale* & *particulare*. Illud methodicè in iis occupatur, quæ *communia* sunt omnibus Rebuspublicis, hoc in iis, quæ sunt *singulis* Rebuspubl. *propria*, vel certè ad eas applicata. *Singulis* Respubl. voco, individua Rerumpubl. *actu existentia*, quæ est Respubl. Regni Romani, Gallici, Hispanici, Veneta, Helvetiorum & c.

No. 2. Universalis Systematis in eadem Tab. Membr. 5. partes duas fecimus, unam de *Civitate*, alteram de *Legibus*. *Illæ* definitiones maxime & divisiones, hæc Regulas complectitur. *Regularum* autem nomine non *leges* modò, sed & *consilia* intellige.

No. 3. Hæc cum ita sint, *dubiter* fortè aliquis, quomodo in parte de Legibus agi possit de *optimâ* *Republ.* salvâ illius partis universalitate. *Optima* enim illa Respubl. videtur non universale esse quoddam, sed individuum. *Resp.* est individuum, sed *imaginarium* & *ideale*, non verò *actu existens*, quale in particulari Politicâ explicandum est. Illud autem *imaginarium* fingitur ab intellectu eum ipsum in finem, ut sit quasi *regula* quædam vel *mensura* generalis omnibus individuis actu existentibus applicabilis, ut ex majori minoreve ad illam accessu æstimari possit earum perfectio. Sic *Idea Platonica*, tametsi finguntur ipsæ singulæ esse individuum quoddam, tamen universalibus naturis accensentur. Imo pone, talem ideam actu existere, tamen eo, ipso quod cæteris omnibus per modum exempli absolutè perfecti proponeretur, fieret aliquid in universale h. e. reliquis imperfectioribus omnibus commune.

No.

No. 4. Sed ecce *novum dubium*. Quomodo enim, inquires, hâc in parte, salvâ ejusdem universalitate procedi potest ad examinandas Leges Rerumpubl. individuarum, non modò idealium, sed etiam verè existentium, non habetur infra lin. 56? *Resp.* illud examen habet se instar applicationis exemplorum ad Regulas, in qua & bonorum, exemplorum rectitudo & malorum vitia demonstrantur: quare quid in omnibus scientiis universalibus salvâ earum universalitate, fieri cum fructu potest.

No. 5. Manent nihilominus hâc ipsa in re inter universalem Politicam & particularem discrimina evidentia. Nam, universalis liberè vagatur per varia variorum individuum exempla, sed particularis unius tantum individui quasi anathematis suscipit. 2. Exempla in universali Politicâ sunt aliquid secundarium faciens non ad esse, sed ad benè esse; in particulari verò aliquid primarium. 3. Universalis Politicus leges illas examinat ut censor tanquam regulata: particularis verò profert ea ut regulas ipsas.

No. 6. Caterum *Aristoteles* quoque in Libris Polit. quos haut dubiè Systema universale esse voluit, egit non modò de Optimâ Republ. Lib. VII. & VIII. quibus quatuor adhuc alios deesse non absque causâ suspicatur Dn. Conringius c. 2. Introduct. p. 5-8 & c. 6 p. 25. sed etiam Lib. II. aliarum Rerumpubl. partim verarum ut Cretenesium, Carthaginensium; partim idealium ut Platonis, Phalaræ, Hippodami, leges vocavit ad censuram.

No. 7. Ab hoc autem opere Politico separavit ipse Libros eos, quibus omnium ferè civitatum non Græciæ solum sed & Barbariæ mores, instituta & disciplinas descripsit, de quibus videatur Dn. Conringius in Edit. Polit. Arist. p. 547. (cui & fragmenta ex illis Libris subjungit) item p. 570. c. 2. Introductionis.

ANNOT. CCXXXVIII. ad lin. 25.

Precipiunt enim de omni virtute.)

Vide Aristot. lib. V. Nicom. c. 1. p. 191. *οὐδὲν ἄλλο ἐστὶν ἄνθρωπον ἀγαθὸν ἢ τὸ ἀρετὴν ἔχειν* &c. Tetigimus & supra Tab. XXIV. lin. 12.

ANNOT. CCXXXIX. ad lin. 13.

Legi vis inest obligandi, consilio non inest.)

Hâc eadem ratione Pontificii quoque distinguunt Evangelium in præcepta (i. e. leges) & consilia: quorum illa habeant obligationem hæc non habeant, nisi ex voto. Ubi nostri non quidem ipsam distinctionem negant sed ejus applicationem, cum Pontificii pro consiliis tantum habeant, quæ reverà sunt præcepta seu leges.

ANNOT. CCXL. ad lin. 54.

An quot partes hæc doctrina secari queat?

No. 1. Si ad primam partem referas etiam doctrinam de Legibus Naturæ & pactis gentium secundum ea, quæ Annot. CCXXVIII. diximus, erit ea reliquis præmittenda. Et ejus certè in universali Politicâ maxima est necessitas. Videtur enim *veri* Republ. posse carere, cum in theoriâ generali & Legibus Naturæ gentiumque satis sit ideæ. Positivæ autem leges ideam unam respicere videntur ob maximam gentium nationumque diversitatem, quorum ingenia diversas quoque leges positivas postulant. Neque temerè invenias inter Systematum Scriptores, qui idealem Rempubl. Systematis sui partem justam fecerint, cum talis idea magis sit lusus ingenii, qualem ævo recentiore dederunt Thomas Morus, Thomas Campanella & Joh. Valent. Andrea.

No. 2. Quod autem secus fecit Aristoteles, æmulatione Platonis aliorumque factum dixerim, unde & faciendum sibi putavit, ut ideales illas Antecessorum Respubl. examinaret Lib. II. quâ occasione videtur ibidem & verarum quarundam Rerumpubl. examen fuisse susceptum. Id verò examen commodissimè sic institui posse videtur, si per modum exemplorum vel laudabilium vel vituperandorum subjiciatur regulis, & juxta eas dispergatur.

No. 3. Alteram partem, quæ de consiliis est, vocavimus de *Ratione Status*, quanquam hæc vox, prout vulgò accipitur, illam tantum ejus sectionem, quæ securitati prospicit, solet notare. Nos utramque hac ratione complecti voluimus, etiam illam partem, quæ opibus ac divitiis studet; pro quibus utilia quædam præcepta colligi poterunt ex Oeconomicis Aristotelis: sicut ad partem de securitate multa faciunt ex Lib. V. & VI. Politicorum,

SOLI DEO GLORIA.

Fc 578.

S 40

WMA

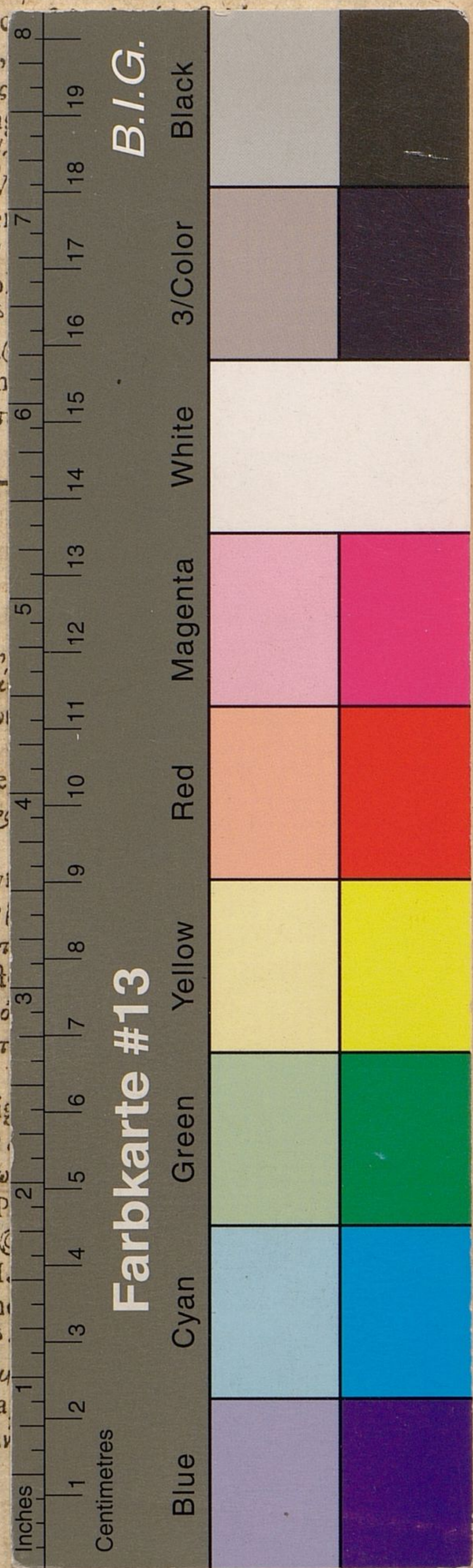
W-

κή. VI. 3.
dentia, ήφρόνησις.
λόγος περιλήκη επί τὰ ἀνθρώπων
κακά. VI. 5.
Ars. ή τέχνη.
ἀληθῆς ποιητική, VI. 4.
umen. ή δεινότης.
ύτη, ὡσε τὰ πρὸς τὸ ὑποτιθέμενα σκο-
νοῦσα δύνασθ ταῦτα πρὸς τὴν κρη
αῦτων. VI. 17.

M. JACOBI THOMASII.
Orator. Prof. Publ.
ANNOTATIONES
In Philosophiam Practicam suam

continuis Tabellis
comprehensam.

L I P S I Æ,

Impensis MAURITII GEORGII WEIDMANNI, Bibliop.
ANNO M DC LXXXIX.

